

Sveučilište u Zagrebu

Arhitektonski fakultet

Poslijediplomski specijalistički studij
Arhitektura i urbanizam, Prostorno uređenje
Ciklus: Strateško planiranje i održivi razvoj

Valentina Šerbec

PROSTORNI POTENCIJALI DEPOPULARIZIRANIH PODRUČJA

ZAVRŠNI RAD

Zagreb, 2022.

University of Zagreb

Faculty of Architecture

Postgraduate Specialist Study
Architecture and Urbanism, Spatial Planning
Cycle: Strategic Planning and Sustainable Development

Valentina Šerbec

SPATIAL POTENTIAL OF DEPOPULATED AREAS

FINAL WORK

Zagreb, 2022.

Sveučilište u Zagrebu

Arhitektonski fakultet

Poslijediplomski specijalistički studij
Arhitektura i urbanizam, Prostorno uređenje
Ciklus: Strateško planiranje i održivi razvoj

Valentina Šerbec

PROSTORNI POTENCIJALI DEPOPULARIZIRANIH PODRUČJA

ZAVRŠNI RAD

Mentor: Red.prof.dr.sc. Krunoslav Šmit

Zagreb, 2022.

Zahvaljujem svom mentoru prof. dr. sc. Krunoslavu Šmitu na uloženom vremenu, trudu i pomoći usmjeravajući me kroz proces izrade završnog rada, zahvaljujem dr. sc. Ivani Katuriće, prof. dr. sc. Nenadu Lipovcu i mag. ing. arch. Ines Mravunac na svim savjetima i konstruktivnim komentarima, kao i svim profesorima Poslijediplomskog specijalističkog studija - Arhitektura i urbanizam, Prostorno uređenje Ciklus: Strateško planiranje i održivi razvoj, na iznimno zanimljivim predavanjima.

Posebna zahvala Adrijani, Katarini i Matiji na podršci i nesebičnoj pomoći u ovom istraživanju.

Također, hvala svim dragim kolegama polaznicima Poslijediplomskog specijalističkog studija - Arhitektura i urbanizam, Prostorno uređenje Ciklus: Strateško planiranje i održivi razvoj koji su me podržali i bezuvjetno ponudili sveobuhvatnu pomoć nakon potresa kako bih mogla završiti ovaj rad.

U sjećanje na roditelje i Lenny.

SAŽETAK

U radu se usmjeruje pažnja na prepoznavanje i afirmaciju zaboravljenih ruralnih depopulariziranih područja uz isticanje njihovih prostornih, prirodnih i kulturnih vrijednosti. Analizira se problematika depopulariziranih područja u strateškim i prostorno planskim državnim dokumentima, sagledavaju se nove europske paradigme za ruralna područja te pristupi revitalizaciji depopulariziranih područja kroz primjere participativnih programa u području održivog ruralnog razvoja, senzibiliziranja javnosti i razvoja održivih zajednica. Prostorni potencijali istražuju se u području općina Topusko i Gvozd u Sisačko-moslavačkoj županiji zbog svog geoprometnog položaja, nedovoljne prepoznatljivosti u širem regionalnom kontekstu te zbog činjenice da naselje Topusko ima sve predispozicije da postane regionalni turističko lječilišni centar koji može doprinijeti afirmaciji i prepoznatljivosti cijelog područja, a prostor općine Gvozd zbog svojih karakteristika može biti nadopuna gospodarskim i turističkim sadržajima razvoja Topuskog. Ove dvije općine do sada nisu imale razvijenu zajedničku suradnju niti zajedničke strateške razvojne projekte, a što se zbog geoprometnih prednosti te ostalih karakteristika područja nameće kao potreba za osmišljavanje zajedničkih razvojnih ideja od uzajamne dobrobiti. Za potrebe istraživanja, prostorni potencijali prepoznaju se kao tematska područja kod kojih se načela i paradigme prostornog razvoja i društvenog djelovanja ruralnog područja podudaraju sa odrednicama i smjernicama iz planova, programa i strategija. Utvrđeni prostorni potencijali općina Topusko i Gvozd potiču do sada neprepoznate urbano ruralne veze tj. mogućnost približavanja ovih depopulariziranih rubnih ruralnih područja zagrebačkoj aglomeraciji „zelenim cestovnim rutama“ koje prolaze kroz krajobrazno očuvane cjeline. Također, utvrđeni prostorni potencijali ističu naselje Topusko koje razvija inovativne projekte u korištenju lokalnih energetske resursa, prednosti ekološke očuvanosti, raznovrsnosti krajobraznih područja i rasprostranjenosti kulturne i prirodne baštine te gospodarskih i poslovnih programa razvoja temeljenih na lokalnim izvorima.

Ključne riječi: depopularizacija, prostorni potencijali, ruralni prostor, Topusko, Gvozd

ABSTRACT

The paper focuses on recognition and affirmation of forgotten rural depopulated areas with emphasis on their spatial, natural and cultural values. The problem of depopulated areas in strategic and spatially planned state documents is analysed, new European paradigms for rural areas and approaches to the revitalisation of depopulated areas through examples of participatory programmes in the field of sustainable rural development, public sensitisation and development of sustainable communities are taken into consideration.

Spatial potentials are explored in the area of municipalities of Topusko and Gvozd in Sisak-Moslavina County due to its geotrafic position, insufficient recognizability in the wider regional context and the fact that the town of Topusko has all the preconditions to become a regional tourist resort that can contribute to affirmation and recognition of the entire area, and the area of the municipality of Gvozd, due to its characteristics, can be complementary to the economic and tourist contents of the development of Topusko. These two municipalities until now didn't have developed joint co-operation or joint strategic development projects, which, due to geotrafic advantages and other characteristics of the area, is imposed as a need to devise common development ideas from mutual well-being. For research purposes, spatial potentials are recognized as thematic areas where the principles and paradigms of spatial development and social activity of rural areas coincide with guidelines from plans, programmes and strategies. The established spatial potentials of the municipalities of Topusko and Gvozd encourage unrecognised urban rural connections, that is, the possibility of bringing these depopulated peripheral rural areas closer to Zagreb's agglomeration by "green roads" passing through landscape preserved areas. Also, established spatial potentials point out the village of Topusko which develops innovative projects in the use of local energy resources, the advantages of ecological conservation, the diversity of landscape areas and the distribution of cultural and natural heritage and economic and business development programmes based on local sources.

Keywords: depopulation, spatial potential, rural area, Topusko, Gvozd

SADRŽAJ

1. UVOD	1
1.1. Cilj	3
1.2. Metoda rada	3
2. POLAZIŠTA I ANALIZE PRIMJERA	6
2.1. Strateško planiranje	6
2.2. Prostorno uređenje	10
2.3. Participativno djelovanje	17
2.4. Paradigme razvoja depopulariziranih područja	20
2.5. pristupi revitalizaciji depopulariziranih područja	26
3. POSTOJEĆE STANJE DEPOPULARIZIRANIH OPĆINA TOPUSKO I GVOZD..	34
3.1. Područje obuhvata	34
3.2. Stanovništvo	40
3.3. Tipologija prostora i grupacije naselja	49
3.4. Razvojne planske odrednice	73
4. PROSTORNI POTENCIJALI OPĆINE TOPUSKO I GVOZD.....	94
4.1. Pregled prostornih potencijala	94
4.2. Oblici mogućeg korištenja prostora	101
5. RASPRAVA I ZAKLJUČAK	107
6. LITERATURA I IZVORI	110
POPIS SLIKA	118
POPIS TABLICA	120
ŽIVOTOPIS	121

1. UVOD

U Republici Hrvatskoj izražen je problem depopularizacije i iseljavanja. Taj trend naročito se očituje u ruralnim područjima u kojima se svake godine povećava broj naselja u kojima više nema stanovnika. Stanovništvo izumire, odseljava u veća urbana područja ili inozemstvo i za sada se ne uočava trend povratka. Do prije desetak godina, prema zadnjem popisu stanovništva 2011. evidentirano je 150 naselja bez stanovnika, a sada ih je sigurno više. Naime prema procjeni Državnog zavoda za statistiku (zadnja od 10.9.2021.) u Hrvatskoj živi oko 237 000 stanovnika manje nego 2011. (više od 5% populacije) tj. negativni prirodni prirast je kontinuiran iz godine u godinu. U naseljima u kojima je prisutna izrazita depopularizacija živi samo 7% ukupnog stanovništva a ona zauzimaju 36% teritorija Republike Hrvatske (slična situacija u Europi je samo u Bugarskoj i Rumunjskoj).¹ Kao posljedica procesa depopularizacije su opustjela naselja i područja koja obuhvaćaju svake godine sve veće površine. Sva pitanja koja se otvaraju vezano uz taj proces nisu bila u javnosti dovoljno osviještena iako su demografi i sociolozi godinama upozoravali na posljedice depopularizacije na prostor i društvo u cjelini.² Problem je djelomično razmatran na državnoj razini zbog mogućih posljedica na ukupno gospodarstvo i stabilnost mirovinskog sustava. Već je u Strategiji prostornog uređenja Republike Hrvatske (1997.)³ prepoznata problematika razvojno specifičnih područja i utvrđena potreba donošenja strateških državnih dokumenata na osnovi kojih bi se u prostornim planovima niže razine odredili elementi za uređenje područja koja imaju ograničenja u razvoju. Međutim, ti dokumenti nisu izrađeni već su prostornim planovima regionalne i lokalne razine dane samo načelne smjernice za rješavanje te problematike. Program prostornog uređenja Republike Hrvatske⁴ (1999.) odredio je prioritete i mjere za razvojno specifična područja koji su i sada nakon više od 20 godina aktualni kao npr.

---

¹ Lukić, A. (2021), Stanje i razvojne perspektive ruralne Hrvatske, prezentacija na 3. Stručnoj tribini „Izazovi opstanka i razvoja ruralnog prostora“.

² Maja Štambuk konstatira da dugotrajan depopulacijski proces u ruralnom prostoru Hrvatske ima za posljedicu nerazvijenost i siromaštvo te smatra da je veza između depopulacije i društveno-gospodarskog ne razvoja jaka i obostrano pothranjujuća. Ističe kao posljedicu dugotrajnih negativnih tendencija i Domovinskog rata širenje nerazvijenih ruralnih područja te da stanovništvo u tim područjima trpi sve veće siromaštvo, što će dalje poticati odseljavanje, a zapuštena i zaboravljena područja neće privući nikoga.

Štambuk, M. (2014) Lica nigdine-društveni i prostorni okvir razvitka hrvatskog sela. Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar.

³ *** (1997) Strategija prostornog uređenja Republike Hrvatske, Zavod za prostorno planiranje, Ministarstvo prostornog uređenja, graditeljstva i stanovanja, Zagreb.

⁴ *** (1999) Program prostornog uređenja Republike Hrvatske (NN 50/99).

stvaranje uvjeta za poboljšanje gospodarskih djelatnosti, očuvanje naseljenosti, izgradnja infrastrukturnih sustava, sanacija nezakonite gradnje, sanacija razvojem opterećenih i ugroženih prostora. Strateška razvojna politika Europske unije pozicionirala je prostorno planiranje kao jedan od bitnih elemenata za uspostavu dugoročnog i održivog okvira za gospodarski, socijalni i teritorijalni razvoj. U skladu s tim u Strategiji prostornog razvoja Republike Hrvatske⁵ (2017.) prepoznata je problematika depopulariziranih područja u kojoj su ona označena kao područja posebnih razvojnih izazova. U zadnje dvije godine u Republici Hrvatskoj vide se pomaci u pokušajima iznalaženja rješavanja te problematike a naročito nakon katastrofalnog potresa na području Banije u prosincu 2020. U Izvješću Europske komisije⁶ (lipanj, 2020.) između ostalog razmatra se utjecaj demografskih promjena u ruralnim područjima te se ističu problemi ruralnih naselja koja su udaljena od većih gradova. U tim područjima otežano je provođenje planova revitalizacije što stvara osjećaj zapostavljenosti, društvene izolacije i nezadovoljstva preostalog stanovništva a to dovodi do gubitka vjere u pravednost demokratskih institucija. Europska komisija u lipnju 2021. predstavila je dugoročnu viziju za ruralna područja u okviru koje je predložen Ruralni pakt i Akcijski plan za ruralna područja s ciljem da ruralna područja postanu snažnija, povezanija, otpornija i prosperitetnija.⁷

Za potrebe istraživanja, prostorni potencijali prepoznaju se kao tematska područja kod kojih se načela i paradigme prostornog razvoja i društvenog djelovanja ruralnog područja podudaraju s odrednicama i smjernicama iz planova, programa i strategija koje se odnose na obuhvat područja ili mogu imati utjecaja na njegov razvoj te analiziranjem specifičnih obilježja pojedinih naselja ili

---

⁵ ***(2017) Strategija prostornog razvoja Republike Hrvatske, Hrvatski zavod za prostorni razvoj, Zagreb, (NN 106/17).

⁶ Izvješće Europske komisije, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/?uri=CELEX:52020DC0241>

⁷ U članku Dugoročna vizija za ruralna područja: za jača, povezana, otporna, prosperitetna ruralna područja EU-a navodi se:

„U viziji i akcijskom planu utvrđena su četiri područja djelovanja, poduprta vodećim inicijativama, kako bi ruralna područja postala:

- jača: tu je u fokusu jačanje ruralnih zajednica, poboljšanje dostupnosti usluga i olakšavanje socijalnih inovacija
- povezana: pritom se radi o poboljšanju povezanosti i u prometnom i u digitalnom smislu
- otporna: očuvanje prirodnih resursa i ozelenjivanje poljoprivrednih djelatnosti u cilju borbe protiv klimatskih promjena uz istovremeno osiguravanje socijalne otpornosti putem ponude pristupa kvalitetnom obrazovanju i raznolikim mogućnostima zapošljavanja
- prosperitetna: diversifikacija gospodarskih aktivnosti i povećanje dodane vrijednosti u poljoprivredi i poljoprivredno-prehrambenim djelatnostima te u seoskom turizmu.“

Dugoročna vizija za ruralna područja: za jača, povezana, otporna, prosperitetna ruralna područja EU-a, https://ec.europa.eu/regional_policy/hr/newsroom/news/2021/06/30-06-2021-long-term-vision-for-rural-areas-for-stronger-connected-resilient-prosperous-eu-rural-areas

grupe naselja nakon obilaska terena. Prepoznavanje i naglašavanje prostornih potencijala je važno kako bi se osvijestio, naglasio i prepoznao kapital prostora depopulariziranih područja u širem društvenom kontekstu te kako bi se razmotrila mogućnost inkorporacije Studija utvrđivanja prostornih potencijala u strateške razvojne dokumente i prostorno plansku dokumentaciju za područja u kojima je izražen problem depopularizacije i napuštenih naselja.

1.1. Cilj

Cilj rada je utvrditi prostorne potencijale za korištenje depopulariziranih područja. Depopularizirana područja su danas gotovo bez stanovnika, rijetko naseljena i ograničeno se koriste, a cilj rada je istražiti njihov značaj i vrijednosti te mogućnosti razvoja u kontekstu novih europskih paradigmi za revitalizaciju ruralnih područja tj. implementaciju Europskog zelenog plana. Utvrđivanje prostornih potencijala provodi se u svrhu iznalaženja mogućnosti korištenja depopulariziranih područja primjerice za posjećivanje, rad, povremeno stanovanje i doseljavanje.

1.2. Metoda rada

U radu se koriste analitičke i istraživačke metode rada.

U prvoj fazi provodi se analiza dokumenata iz sustava strateškog planiranja i prostornog uređenja u kojima je razmatrana problematika depopulariziranih područja kako bi se uvidjele posljedice na prostor i društvo koje je depopularizacija prouzročila. Razmatra se zakonodavni okvir unutar kojeg se sagledava zaštita i očuvanje kulturne i prirodne baštine (koji su odavno prepoznati kao mogući pokretači razvoja određenog područja) te krajobraza. Sagledava se uloga participacije u planiranju depopulariziranih područja. Analiziraju se strateški dokumenti Europske unije u kojima se mogu prepoznati ključni smjerovi i ciljevi razvoja europskog prostora i društva, posebno u suburbanim i ruralnim područjima, te su u skladu s njima utvrđene paradigme razvoja depopulariziranih ruralnih područja. Istražuju se primjeri pristupa revitalizaciji depopulariziranih područja iz Hrvatske i drugih zemalja koji se odnose na participativni program društveno-korisnog učenja u području održivog ruralnog razvoja, senzibiliziranje javnosti za važnost održivog planiranja krajolika uspostavom Opservatorija za istraživanje krajolika, razvoj ruralnih hub-ova i održivih zajednica.

U drugoj fazi rada utvrđuju se prostorni potencijali za područje općina Gvozd i Topusko u Sisačko-moslavačkoj županiji koje karakterizira izrazita depopularizacija te napuštanje i odumiranje značajnih dijelova naselja. Ove dvije općine nalaze se na rubnom zapadnom dijelu Sisačko-moslavačke županije, udaljene su od županijskog središta grada Siska, a dobro su prometno povezane s jedinicama lokalne samouprave u susjednim županijama (Karlovačkom županijom i Zagrebačkom županijom) što ima značajan utjecaj na njihove razvojne mogućnosti koji se u prostorno planerskom smislu do sada nije dovoljno razmatrao.

Postojeće stanje općina Topusko i Gvozd razmatra se kroz sljedeće teme:

- područje obuhvata
- stanovništvo
- razvojne planske odrednice
- tipologija prostora i grupacije naselja.

Analitička metoda koristi se pri obradi tema:

- područje obuhvata (površina, geoprometni položaj, dostupnost od većih urbanih centara i povezanost naselja s općinskim centrima)
- stanovništvo (broj stanovnika i gustoća naseljenosti, dobna i spolna struktura stanovništva, indeks starenja i koeficijent starosti, domaćinstva, prirodno kretanje stanovništva i migracije i procjena broja stanovnika)
- razvojne planske odrednice (unutar strateških razvojnih programa, prostornih planova, konzervatorskih podloga te studija prirodne baštine i krajobraza)
- tipologija prostora (primjena tipologije prostora na razini naselja).

Metoda terenskog istraživanja koristi se pri utvrđivanju specifičnosti pojedinih naselja po skupinama koje su formirane u odnosu na topografske karakteristike terena i cestovne povezanosti unutar općina.

U trećoj fazi rada utvrđuju se prostorni potencijali te se daje grafički prikaz mogućeg korištenja prostora. Za potrebe istraživanja, prostorni potencijali prepoznaju se kao tematska područja kod kojih se načela i paradigme prostornog razvoja i društvenog djelovanja ruralnog područja podudaraju s odrednicama i smjernicama iz planova, programa i strategija. Oblici mogućeg korištenja prostora slabo nastanjenih ili napuštenih seoskih naselja općina Topusko i Gvozd prikazani su grafički tako da su naselja klasificirana prema svojoj primarnoj namjeni koja je

određena sukladno tipu poljoprivredne proizvodnje koja je najzastupljenija u pojedinom naselju ili kao područje pogodno za smještaj komunalnih i poslovnih sadržaja. Naselja Vrginmost i Topusko su označena kao administrativna i društvena središta svojih općina. Ostali prostorni elementi kao što su biciklističke i kulturno-povijesne-vodeničarske rute prikazane su tako da povezuju pojedine značajne lokalitete kulturne i prirodne baštine, lokalitete pogodne za turističke i rekreacijske sadržaje, društvenu namjenu te zone gospodarske i poslovne namjene.

U istraživanju su korištene dostupne baze prostornih podataka.

Utvrdjivanjem prostornih potencijala i sagledavanjem dodirnih točaka ove dvije općine stvaraju se pretpostavke za njihovu suradnju i zajedničko djelovanje u svrhu revitalizacije područja te polazišta za pripremu zajedničkih razvojnih projekata.

2. POLAZIŠTA I ANALIZE PRIMJERA

Problematika depopulariziranih područja prepoznata je u pojedinim strateškim državnim dokumentima, zakonima, izvješćima o stanju u prostoru i ostalim državnim dokumentima od kojih neki sadrže smjernice za depopularizirana područja ili sektorski direktno utječu na uređenje i mogućnosti razvoja u depopulariziranim područjima. Razmatranjem zakonodavnog okvira Republike Hrvatske, europskih dokumenata u kojima su razmatrane paradigme razvoja ruralnih depopulacijskih područja, uloge participacije te primjere pristupa revitalizaciji iz Hrvatske i drugih zemalja mogu se prepoznati smjernice za utvrđivanje prostornih potencijala depopulariziranih područja.

2.1. Strateško planiranje

Strateško planiranje je skup koncepata koji se pažljivo prilagođavaju situaciji što se odnosi na proces. Strateško planiranje se primjenjuje kada se pokaže potreba za učinkovitim planiranjem i kada se čini da je sama budućnost neizvjesna, što je karakteristika planiranja u depopulariziranim područjima. Izrada i provedba planskih strateških dokumenata od nacionalne do lokalne razine propisana je Zakonom o regionalnom razvoju Republike Hrvatske⁸ i Zakonom o sustavu strateškog planiranja i upravljanja razvojem Republike Hrvatske⁹

---

⁸ Ovim zakonom uređuju se ciljevi i načela upravljanja regionalnim razvojem Republike Hrvatske, a provodi se planskim dokumentima koji se donose za sedmogodišnje razdoblje (Strategija prostornog razvoja Republike Hrvatske, županijske razvojne strategije i strategija razvoja urbanog područja). Depopulacijska ruralna područja nisu razmatrana kao posebna kategorija za izradu strateških planskih dokumenata.

Zakon o regionalnom razvoju Republike Hrvatske (NN 147/14, 123/17, 118/18).

⁹ Ovim zakonom uređuje se sustav strateškog planiranja u Republici Hrvatskoj koji organizacijski i informacijski objedinjuje proces strateškog planiranja: pripremu, izradu, provedbu, praćenje, izvješćivanje i vrednovanje akata planiranja.

Zakon o sustavu strateškog planiranja i upravljanja razvojem Republike Hrvatske (NN 123/17).

Strategija prostornog razvoja Republike Hrvatske¹⁰

U Republici Hrvatskoj osnovni državni dokument za usmjeravanje razvoja u prostoru je Strategija prostornog razvoja Republike Hrvatske, a zadnja je donesena 2017. s utvrđenom vizijom prostornog razvoja Republike Hrvatske do 2030. godine. Za izradu Strategije korištene su stručne podloge u kojima se susrećemo s problemom depopulariziranih prostora: Demografski scenariji i migracije¹¹ i Regionalni razvoj, sustav naselja, urbani i ruralni razvoj i transformacija prostora.¹² Sukladno studiji „Demografski scenariji i migracije“ u Strategiji je obrazložena populacijska osnova Republike Hrvatske. Karakteristika razdoblja od 2008. do 2012. je neprekinuta prirodna depopulacija, pojačano starenje, negativan saldo migracija, pad ukupnog broja stanovnika i izrazito neravnomjeran raspored stanovništva. Demografska prognoza za 2030. predviđa ukupan pad broja stanovnika na manje od 4.000.000, s time da će se pad najviše odraziti na Sisačko-moslavačku, Vukovarsko-srijemsku i Karlovačku županiju gdje se očekuje pad broja stanovnika za više od 30%. Demografsko starenje stanovništva ima tendenciju rasta iako se već sada stanovništvo Hrvatske ubraja među 10 do 15 najstarijih na svijetu. Jedan od najboljih pokazatelja starenja neke populacije je indeks starenja koji predstavlja omjer starije populacije (starije od 65 godina) i mlade populacije (od 0 do 14 godina), a prema posljednjem popisu iz 2011. na području Republike Hrvatske živi stanovništvo duboke starosti s indeksom starenja od 115. Prognozira se da će 2030. indeks starenja biti veći od 200 u gotovo polovici Hrvatske tj. da će biti dvostruko više starog stanovništva nego djece. Sukladno stručnoj podlozi „Regionalni razvoj, sustav naselja, urbani i ruralni razvoj i transformacija prostora“ evaluirani su ekonomski i demografski pokazatelji koji upućuju na najveće dugoročne negativne posljedice u prostoru Virovitičko-podravske, Požeško-slavonske i Brodsko-posavske županije te u dijelovima Sisačko-moslavačke, Ličko-senjske, Karlovačke i Bjelovarsko-bilogorske županije, dok je u istočnom dijelu Hrvatske (Slavonija, Baranja i Srijem) najveći udio naselja zahvaćenih depopularizacijom. U Strategiji prostornog razvoja Republike Hrvatske ti “prazni prostori”¹³ na koje je depopularizacija ostavila

---

¹⁰ Strategija na temelju ciljeva prostornog razvoja, koji su utvrđeni Zakonom o prostornom uređenju i gradnji, određuje i dugoročno usmjerava prostorni razvoj, strateški usmjerava razvoj djelatnosti u prostoru i polazišta za koordinaciju razvojnih mjera.

*** (2017) Strategija prostornog razvoja Republike Hrvatske, Hrvatski zavod za prostorni razvoj, Zagreb, (NN 106/17).

¹¹ *** (2014) Demografski scenariji i migracije, Stručna podloga za izradu Strategije prostornog razvoja Republike Hrvatske, Ekonomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Katedra za demografiju, Zagreb.

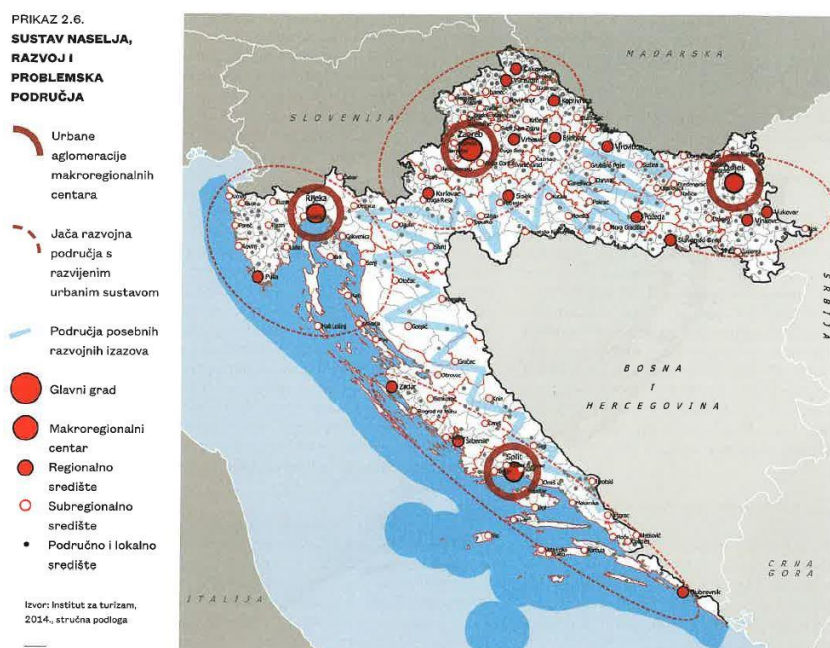
¹² *** (2014) Regionalni razvoj, sustav naselja, urbani i ruralni razvoj i transformacija prostora, Stručna podloga, Institut za turizam, Zagreb.

¹³ Područja u kojima je neznan broj stanovnika.

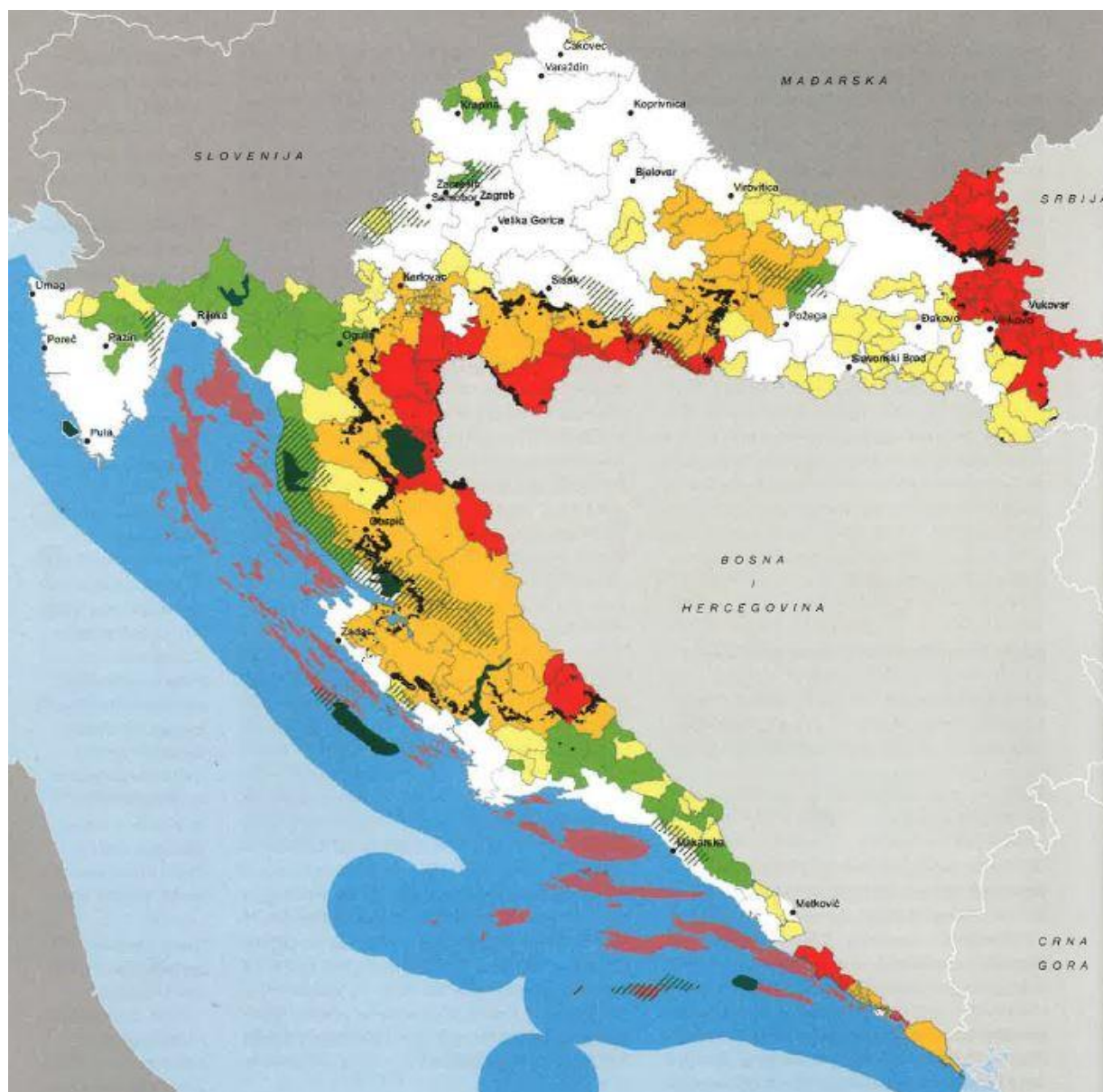
najveće posljedice označeni su kao područja posebnih razvojnih izazova (Slika 1.). Također sa stajališta ograničenja u razvoju okarakterizirana su razvojno specifična područja koja se odnose na područja koja su bila zahvaćena ratom, područja uz državnu granicu, brdsko-gorska područja, ruralni prostor i otoci (Slika 2.). Osnovne značajke ovih problemskih područja su:

- negativni demografski procesi koji su u interakciji s nerazvijenom prometnom i društvenom infrastrukturuom, nerazvijenim gospodarstvom i na margini su glavnih pravaca razvoja
- prirodno i biološki značajna područja u kojima je sadržana najznačajnija zaštićena prirodna baština Republike Hrvatske.

Strateški razvojni programi županija, općina i gradova kao strateški dokumenti utvrđuje strateške ciljeve, prioritete razvoja i mjere koji pomažu usmjeriti resurse kako bi se oni što efikasnije upotrijebili u funkciji razvoja. Planovi razvoja jedinica lokalne samouprave su srednjoročni akti strateškog planiranja od značaja za jedinice lokalne samouprave kojima se definiraju posebni ciljevi za provedbu strateških i posebnih ciljeva iz akata strateškog planiranja. Pitanje depopulariziranih područja može se razmatrati i putem Strateških razvojnih programa dvije ili više jedinica lokalne samouprave čije su prirodne ili društveno-gospodarske karakteristike dovoljno specifične da bi im od obostrane koristi bilo zajedničko usmjeravanje razvoja temeljem srednjoročnih akata.

Slika 1. Sustav naselja, razvoj i problemska područja, Izvor: Strategija prostornog razvoja Republike Hrvatske, Hrvatski zavod za prostorni razvoj, Zagreb, (NN 106/17), str. 40.

**PRIKAZ 2.8.
PODRUČJA
RAZVOJNIH
SPECIFIČNOSTI**

- PPDS I
- PPDS II
- PPDS III
- otoci
- BPP
- Minski sumnjiva područja
- Nacionalni parkovi
- Park prirode

Izvori:
 Informacijski sustav zaštite
 prirode DZZP-a, Zakon o
 brdsko-planinskim područjima
 (NN 12/02, 32/02, 117/03,
 42/05, 90/05, 80/08, 148/13
 i 147/14)
 Zakon o područjima posebne
 državne skrbi (NN 86/08 i
 57/11, 51/13, 148/13, 76/14
 i 18/15)
 HCR, MIS portal

Slika 2. Područja razvojnih specifičnosti, Izvor: Strategija prostornog razvoja Republike Hrvatske, Hrvatski zavod za prostorni razvoj, Zagreb, (NN 106/17), str. 42.

2.2. Prostorno uređenje

U zadnjih dvadesetak godina istaknuta pitanja koja su se pojavljivala u javnosti u sferi prostornog uređenja odnosila su se na izradu i donošenje dokumenata prostornog uređenja u područjima s rastućom populacijom ili u turistički atraktivnim područjima kada bi se pojavili problemi vezani uz realizaciju projekata u obalnom prostoru, zaštićenim dijelovima prirode, aktivaciju ili proširenje eksploatacijskih polja, deponiranja i oporabe otpada. U Izvješću o stanju u prostoru Republike Hrvatske za razdoblje 2013. - 2019. (2021) dane su preporuke koje su značajne za revitalizaciju depopulariziranih područja u nastupajućem razdoblju. Također svi propisi koji uređuju postupanje sa zaštićenom kulturnom i prirodnom baštinom, krajobrazom, poljoprivrednim tlom i šumama značajni su za razmatranje zbog svog utjecaja koji imaju na mogućnosti aktiviranja prostornih potencijala u ruralnim područjima.

Zakon o prostornom uređenju¹⁴

Zakon o prostornom uređenju godinama se mijenjao i nadopunjavao kako bi se učinkovitije reguliralo postupanje u prostoru, naročito tamo gdje su najveće površine degradirane bespravnom gradnjom što se odnosilo na obalno područje. Stoga je u Zakon uvedeno posebno poglavlje koje se odnosi na planiranje u zaštićenom obalnom pojasu koje je grafički određeno i za koje su definirani posebni uvjeti planiranja i gradnje. Depopularizirana i napuštena područja nisu još dovoljno prepoznata kao specifična u sustavu prostornog uređenja za koja bi bilo potrebno definirati specifične uvjete planiranja i gradnje, drugačije nego u urbanim ili gusto naseljenim područjima.¹⁵ Zakonom se između ostalog uređuju ciljevi prostornog uređenja, praćenje stanja u prostoru putem stručnih studija i strategija koje za temu imaju uočavanje problema depopularizacije, napuštenosti i otuđenosti prostora.

---

¹⁴ Zakon o prostornom uređenju (NN 153/13, 65/17, 114/18, 39/19, 98/19).

¹⁵ Autorica smatra da je potrebno razmotriti načine oblikovanja specifičnih rješenja za depopularizirana područja pri izradi prostorno planske dokumentacije, koja zahtijevaju veću fleksibilnost pristupa u smislu određivanja pojedine namjene površina naspram urbanih područja, zbog lakše i brže mogućnosti ulaganja u depopularizirana područja.

Izvješće o stanju u prostoru Republike Hrvatske za razdoblje 2013. - 2019. godine¹⁶

Izvješće o stanju u prostoru Republike Hrvatske za razdoblje 2013. - 2019. godine, doneseno u travnju 2021. u koje su ugrađeni najrelevantniji posljednji statistički podaci koji se odnose na demografska kretanja. Za potrebe izrade Izvješća izrađena je Stručna podloga “Društveno-ekonomski razvoj RH u razdoblju 2013. - 2017.: stanje, trendovi, izazovi i prilike za prostorni razvoj“. U Izvješću su dani prijedlozi za unapređenje prostornog razvoja s osnovnim preporukama mjera za iduće razdoblje, a naročito se izdvajaju sljedeće preporuke koje su značajne za revitalizaciju depopulariziranih područja prema temama:

1. Demografija

- poticati pokretanje gospodarskih programa namijenjenih razvoju i održanju maloga gospodarstva i samozapošljavanja na prostorima zahvaćenima intenzivnim procesom demografskog starenja te gradnju prometnica radi bolje i brže povezanosti s lokalnim i područnim urbanim središtima te gradnju šire društvene infrastrukture, a sve s ciljem sprječavanja daljnjih nepovoljnih migracijskih kretanja.

2. Prostorno planiranje i praćenje stanja u prostoru

- pratiti provedbu prostorno-planske dokumentacije i stalnim nadzorom onemogućiti neprimjereno korištenje vrijednih prirodnih i kulturnih krajobrazu, dati primjeren značaj lokalnim prirodnim vrijednostima te spriječiti napuštanje tradicijskih aktivnosti koje dovodi do osiromašavanja i nestajanja krajobrazne i biološke raznolikosti
- integrirati rezultate procjena očekivanih klimatskih promjena za Hrvatsku i mjere prilagodbe klimatskim promjenama u prostorno plansku dokumentaciju, koja određuju aktivnu prilagodbu dinamici promjena jačanjem kapaciteta hrvatskog prostora i sustava prostornog uređenja za prilagodbu posljedicama klimatskih promjena te za smanjenje rizika od katastrofa
- provoditi EU strategiju o zeleno i plavoj infrastrukturi, ponajviše kroz održivu uporabu zemljišta i rješenjima utemeljenima na prirodi.

---

¹⁶Izvješće o stanju u prostoru Republike Hrvatske je dokument kojom se izvještava javnost o stanju u prostoru Republike Hrvatske a ujedno i daju smjernice za unapređenje sustava prostornog uređenja te unapređenje ostalih državnih dokumenata koji utječu na definiranje prostornog razvoja.

.***(2021) Izvješće o stanju u prostoru Republike Hrvatske za razdoblje 2013.-2019. godine, Zavod za prostorno planiranje, Ministarstvo graditeljstva i prostornoga uređenja, Zagreb.

3. Upravljanje prostorom

- korištenje prostora temeljiti na sveobuhvatnom upravljanju, a ne samo stavljanjem pod zaštitu - izraditi Planove upravljanja zaštićenih područja na nivou cijele države i planove upravljanja za područja NATURA 2000, u skladu sa Zakonom o zaštiti prirode
- poduzeti aktivnosti na poboljšavanju postojećih i uspostavi novih prostornih baza podataka, posebice onih koje se tiču državnih nekretnina i državnog zemljišta, infrastrukturnih sustava, kulturnih dobara, mreže društvene i javne infrastrukture te klimatskih promjena čime će se olakšati izrada prostornih planova, poboljšati praćenje stanja u prostoru i upravljanje prostorom
- unaprijediti participativni proces sudjelovanja javnosti u izradi i donošenju prostornih planova te uređenja javnih prostora, kroz edukaciju i informiranje.

4. Pravni i institucionalni okvir

- stvoriti zakonski okvir za učinkovito upravljanje zemljištem povezano s prostornim i urbanističkim planiranjem
- uspostaviti međuresornu suradnju za provedbu Konvencije o europskim krajobrazima te izraditi Krajobraznu osnovu Republike Hrvatske i krajobrazne osnove na nižim razinama kao stručne podloge za prostorno planiranje i druge sektorske postupke.

5. Edukacija i jačanje ljudskih kapaciteta

- organizacija edukativnih radionica ili događanja usmjerenih na poticanje rasprave ili edukaciju o aktualnim temama (prilagodba klimatskim promjenama, depopularizacija - odumiranje naselja i regija, primjena novih tehnologija, planiranje održivih, zdravih i otpornih gradova, krajobraz, participacija - sudjelovanje javnosti u pripremi i donošenju odluka na području graditeljstva i prostornog uređenja i dr.)

6. Sudjelovanje u radu radnih skupina Europske unije Mreža kontaktnih točaka za teritorijalnu koheziju

- teme o područjima sa specifičnim geografskim položajem i izazovima s kojima su suočena područja koja gube stanovništvo (tzv. „*shrinking regions*“).

Kulturna i prirodna baština

Nematerijalna i materijalna kulturna te prirodna baština odavno su prepoznati kao mogući pokretači razvoja određenog područja stoga je zaštita i upravljanje kulturnim dobrima uključena u Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara,¹⁷ a pregled zaštićenih i evidentiranih vrijednosti ekološki značajnih područja, zaštitne mjere i razvojna usmjerenja za ta područja, mjere za očuvanje biološke raznolikosti i očuvanje stanišnih tipova definirane su Zakonom o zaštiti prirode¹⁸ i Uredbom o ekološkoj mreži.¹⁹ Izuzetno je važno da lokalna uprava i domicilno stanovništvo prepoznaju značaj lokaliteta kulturnih dobara i prirodne baštine kao mogućih pokretača razvoja depopulariziranog područja stoga ih je potrebno o tome informirati i educirati čemu pridonose i javno dostupne baze podataka.

Javno dostupna baza podataka za nematerijalna kulturna dobra i nepokretna kulturna dobra nalazi se na internet stranicama Ministarstva kulture i medija u Registru kulturnih dobara Republike Hrvatske²⁰ gdje je vidljiva njihova temeljna identifikacija, lokacijski status, pravni status i kategorizacija. Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske sa svojim dostupnim detaljnim podacima za pojedinačna kulturna dobra koja imaju pravni status zaštite kvalitetan su izvor informacija u svrhu istraživanja potencijala depopulariziranih područja međutim vidljivo je da velik broj lokaliteta nemaju pravni status zaštite i nisu navedeni u ovom registru već su evidentirani Konzervatorskim podlogama koje su rađene kao stručne podloge za izradu prostornih planova uređenja jedinica lokalne samouprave, a sistematizirani su kao mjere i uvjeti zaštite integralnih kulturno povijesnih i prirodnih vrijednosti kao dio odredbi za provedbu.²¹

---

¹⁷ Ovim zakonom su zaštićena ili preventivno zaštićena nematerijalna i materijalna kulturna dobra. U nematerijalna dobra pripadaju običaji, folklor, ples, glazba, usmena književnost, hrana. Materijalna kulturna dobra obuhvaćaju pokretna dobra kao što su pojedinačni umjetnički predmeti, zbirke, arhivska i bibliotečna te nepokretna kulturna dobra koja se odnose na graditeljsku baštinu u što je uključena arhitektura, urbanizam i krajolik. Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara (NN 69/99, 151/03, 157/03, 100/04, 87/09, 88/10, 61/11, 25/12, 136/12, 157/13, 152/14, 98/15, 44/17, 90/18, 32/20, 62/20).

¹⁸ Zakon o zaštiti prirode definira pregled zaštićenih i evidentiranih vrijednosti, ekološki značajnih područja temeljem Uredbe o ekološkoj mreži, osobito vrijednih krajobraza, pregled područja na kojima se očekuje postojanje prirodnih vrijednosti, zaštitne mjere i razvojna usmjerenja za ta područja, mjere za očuvanje biološke raznolikosti i očuvanje stanišnih tipova. Ti podaci ugrađuju se u prostorno plansku dokumentaciju temeljem koje se i provode., Zakon o zaštiti prirode (NN 80/13, 15/18, 14/19, 127/19).

¹⁹ Uredba o ekološkoj mreži (NN 124/123, 105/15).

²⁰ <https://registar.kulturnadobra.hr/#/>

²¹ Dostupne u Informacijskom sustavu prostornog uređenja (ISPU), <https://ispu.mgipu.hr/#/>

Pojedine županije imaju formirane posebne ustanove koje pokrivaju određena područja zaštite kulturne baštine kao što je primjer Sisačko moslavačke županije koja je osnovala javnu ustanovu Interpretacijski centar baštine Banovine²² sa sjedištem u Petrinji s ciljem prezentiranja i promoviranja materijalne i nematerijalne, povijesne, kulturne i prirodne baštine na području Banovine. Ostala dokumentacija o pojedinom području kao što su tematske stručne podloge, znanstveni radovi i članci, fotomonografije, putopisi, zapisi o lokalnim običajima i ostalo nisu evidentirani niti javno dostupni na jednom mjestu.

Javno dostupna baza podataka zaštićenih područja i područja ekološke mreže Natura 2000 nalazi se na Bioportalu²³ koji sadrži i dodatne podatke o posjetiteljskoj infrastrukturi za određena područja kao što su poučne, biciklističke i planinarske staze, područja za promatranje životinja, lokaliteti za škole u prirodi, razne atrakcije te podatke o staništima i rasprostranjenim vrstama te izvješće o stanju očuvanosti. Prostorni podaci i evidencija o ostalim prirodno vrijednim lokalitetima koji ne pripadaju u zaštićene kategorije i nisu obuhvaćeni ekološkom mrežom nisu sistematizirani te način njihove prepoznatljivosti i prezentacije ovisi isključivo o lokalnoj zajednici.

U nekim depopulariziranim područjima uslijed odumiranja stanovništva, zapuštenosti naselja i poljoprivrednih površina briga o krajobrazu ne postoji i prepuštena je stihiji, povećavaju se područja u kojima su prisutni procesi koji se odvijaju prema zakonima prirode s malim utjecajem čovjeka, a u nekim slučajevima potencijalni vrijedni lokaliteti kulturne povijesne i arheološke baštine nisu dovoljno prepoznati i prisutni u krajobrazu. Također nailazimo na problem prekomjerne sječe šuma koji mijenjaju izgled krajolika. Naročito u depopulariziranim ruralnim prostorima nailazimo na područja posebnih obilježja u kojima možemo pratiti povijesni razvoj nekog naselja ili su to područja povezana s nekim događajima i osobama koje se izdvajaju po svojim karakteristikama od okolnog (kao npr. agrarni, fortifikacijski, ruralni, arheološki, sakralni, asocijativni ili krajolici povijesnih komunikacija). Proglašenje određenog područja prirodnim ili kulturnim krajolikom može depopulacijskom području dati određenu vrstu smjernice u smislu poticanja razvoja i revitalizacija područja, a da se ne izgubi njegov identitet međutim još uvijek je

---

²² Interpretacijski centar baštine Banovine, <https://icbb.hr/>

²³ Bioportal – Internet portal Informacijskog sustava zaštite prirode, <http://www.bioportal.hr/gis/>

otvoreno pitanje kako se odnositi prema inicijativama za proglašenje određenog područja u kategoriju regionalnog parka, zaštićenog krajobraz²⁴ ili kulturnog krajolika,²⁵ kada provođenje tog procesa te kasnije i upravljanje i monitoring zahtijevaju značajna financijska sredstva za regionalnu upravu.

Krajobraz

Hrvatska je jedna od prvih zemalja koja je donijela Zakon o potvrđivanju Konvencije o europskim krajobrazima²⁶ kako bi se vrednovao složeni prostorni sustav krajobraz²⁶ Republike Hrvatske te sačuvala prostorne specifičnosti određenog područja u cilju kvalitetnijeg upravljanja i prostornog razvoja sa što većim uključivanjem lokalne zajednice. U zakonskoj legislativi u smislu provođenja europske konvencije nedostaje jedinstveni zakon za upravljanje krajobrazima stoga se pitanje upravljanja krajobrazima provodi kroz nekoliko sektorski nepovezanih institucija što komplicira njenu implementaciju. Također nedostaju politike i strategije koje se bave krajobrazom.²⁷

Korištenje poljoprivrednog i šumskog zemljišta

Poljoprivredno i šumsko zemljište obuhvaćaju površinski najveći dio pokrova u ruralnim područjima te je njihovo održavanje, zaštitu i korištenje od strateški važnog značaja za depopularizirana područja. Uslijed manjka stanovništva prisutni su procesi degradacije poljoprivrednog zemljišta uslijed neodržavanja površina i zapuštanja poljoprivredne proizvodnje. Zakonom o poljoprivrednom zemljištu²⁸ definiran je postupak koji se provodi za neuređeno poljoprivredno zemljište. Poljoprivrednim zemljištem koje je u vlasništvu Republike Hrvatske

---

²⁴ Određeni temeljem Zakona o zaštiti prirode.

²⁵ Definiran Zakonom o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara.

²⁶ Zakon o potvrđivanju Konvencije o europskim krajobrazima (NN 12/02).

²⁷ Bilušić, Dumbović, B. (2015) Krajolik kao kulturno naslijeđe, Zagreb: Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, Uprava za zaštitu kulturne baštine.

²⁸ Zakon uređuje održavanje i zaštitu poljoprivrednog zemljišta, korištenje poljoprivrednog zemljišta, promjenu namjene poljoprivrednog zemljišta i naknada za to, raspolaganje poljoprivrednim zemljištem u vlasništvu Republike Hrvatske i zemljišni fond. U tom smislu Zakon dozvoljava da poljoprivredno zemljište u privatnom vlasništvu koje se ne održava pogodnim za poljoprivrednu proizvodnju, a vlasnici su nedostupni, Ministarstvo može radi zaštite tla, okoliša ili ljudi dati u zakup fizičkoj ili pravnoj osobi na rok do deset godina uz određenu naknadu. Podaci o ovom poljoprivrednom zemljištu objavljuju se na oglasnoj ploči i mrežnoj stranici jedinica lokalne samouprave na čijem se području zemljište nalazi. Evidenciju ovog poljoprivrednog zemljišta s podacima o vlasniku i zakupniku vodi Ministarstvo na temelju podataka koje dostavljaju jedinice lokalne samouprave za svoje područje. Evidencija se javno objavljuje na mrežnim stranicama jedinice lokalne samouprave na čijem se području zemljište nalazi. Ovakvo zemljište ne može se koristiti za podizanje trajnih nasada ili za izgradnju građevina u svrhu poljoprivredne proizvodnje.

Zakon o poljoprivrednom zemljištu (NN 20/18, 115/18, 98/19).

moguće je raspolagati temeljem Programa raspolaganja poljoprivrednim zemljištem u vlasništvu države,²⁹ a koje donose vijeća jedinica lokalne samouprave. U svrhu očuvanja pojedinih zona poljoprivrednih površina koje su zadržale karakteristike ekološki vrijednog tla pogodnim za organsku poljoprivredu potrebno je razmotriti na nivou državne politike metode zoniranja i mehanizme zaštite od moguće buduće degradacije bilo upotrebom pesticida ili drugim zahvatima u prostoru koji bi obezvrijedili naslijeđeno bogatstvo značajno za ruralna depopulacijska područja. Također potrebno je osigurati „održivo gospodarenje šumama tj. korištenje šuma i šumskog zemljišta tako da se održi njihova bioraznolikost, produktivnost, obnova, vitalnost i potencijal“³⁰ te spriječiti daljnju degradaciju nekontroliranom sječom šuma.

---

²⁹ Programom raspolaganja poljoprivrednim zemljištem u vlasništvu države raspolaže se na način da se objavljuje natječaj za: zakup za ribnjake, zakup zajedničkih pašnjaka, privremeno korištenje, zamjenu, prodaju, prodaju izravnom pogodbom, davanje na korištenje izravnom pogodbom, razvrgnuće suvlasničke zajednice, osnivanje prava građenja i osnivanje prava služnosti.

³⁰ Zakon o šumama (NN 68/18, 115/18).

2.3. Participativno djelovanje

Prilikom definiranja elemenata participativnog djelovanja nužno je:

- pravilno odabrati aktere za konkretnu temu
- odabrati najefikasnije metode
- uključivanje aktera od samog početka
- dobivanje maksimalne razine konsenzusa.

Kod promišljanja o participativnim procesima u depopulariziranim područjima otvaraju se sljedeća pitanja:

1. Kako provesti interdisciplinarnu participaciju tj. sudjelovanje građana u procesima odlučivanja i aktivnostima na svim područjima društvenog života u depopulariziranim područjima kada je radnog, aktivnog i mladog stanovništva na takvim područjima vrlo malo?
2. Kako prepoznati moguće zainteresirane sudionike u participaciji koji ne žive na promatranom području kada su za sada oni nepoznati i disperzirani?
3. Kako prepoznati polaznu platformu za provođenje participacije, lokalno, regionalno na županijskom novu, na razini države ili obuhvat odrediti po nekom drugom principu?

Na razini države ne postoji primjer provedbe ovakvog procesa za depopularizirana područja i prepoznavanje kapitala prostora. Mlado radno sposobno stanovništvo iseljava, a staro stanovništvo je apatično uslijed stagnacije i sve većeg siromaštva te se od njih ne mogu očekivati veliki doprinosi u stvaranju vizije revitalizacije njihovog životnog okoliša. Definiranje aktera participacije u depopulariziranim područjima te način provedbe je posebna tema koju je potrebno detaljno razmotriti jer se pristup razlikuje od područja do područja. Tipovi participacije koji se manifestiraju kao prikupljanje informacija od sudionika, planiranjem i kreiranjem rješenja na tematskim radionicama ili konkretnim akcijama djelovanja u prostoru ne mogu upotpuniti sve potrebne informacije za definiranje razvojnih prostornih potencijala jer većina potencijalnih sudionika koji bi trebali biti jedni od glavnih aktera i nositelja razvoja prostora i zajednice tek treba prepoznati određeno područje kao poželjno mjesto za život ili rad. Potrebno je razmotriti suvremena društvena kretanja i procese koji se odvijaju pri migracijama stanovništva i radne snage u zemljama u okruženju i Europskoj uniji te analizirati prednosti pojedinih ruralnih područja koja

su uspjela zaustaviti proces iseljavanja, privući nove stanovnike i razvojne investicije te koje su procese morali proći u tijeku transformacije.

Primjer participativnog uključivanja ruralnog stanovništva u Hrvatskoj je održavanje Hrvatskog ruralnog parlamenta³¹ u organizaciji Hrvatske mreže za ruralni razvoj, a prema modelu prvog Europskog ruralnog parlamenta koji se održao u Briselu 2013. Prvi Hrvatski ruralni parlament održao se u Osijeku 2015.,³² drugi u Svetom Martinu na Muri 2017.³³ a treći, posljednji u Vodicama i Tisnom 2019.³⁴ koji je okupio više od 300 sudionika iz svih krajeva Hrvatske: Lokalne akcijske grupe i druge udruge koje se bave ruralnim razvojem, stručne i znanstvene organizacije, predstavnike resornih ministarstava i državnih upravnih tijela, predstavnike jedinica lokalne i regionalne samouprave, poduzetnike, poljoprivredne proizvođače, obrtnike i ostale dionike ruralnog razvoja te predstavnike Europske komisije i Europskog gospodarskog i socijalnog odbora. Analiziranjem zaključaka Deklaracije prvog skupa Hrvatskog ruralnog parlamenta (2015.) te zaključka zadnje Deklaracije (2019.) zamjećuje se da su problemi vezani uz ruralna područja uočeni od strane lokalnih zajednica ostali isti: demografska neravnoteža, gubitak vitalnog dijela stanovništva, a posebno odljev mladih iz ruralnih područja, neravnomjerna razvijenost i razvojno zaostajanje ruralnog područja, neiskorišteni potencijali uključujući neobrađeno poljoprivredno zemljište i nekorištene nekretnine, prometna izolacija te nedostatak društvenih i drugih usluga i servisa, sve izraženije siromaštvo te gubljenje identiteta ruralnog područja. U zaključcima sa sva tri skupa sudionici Hrvatskog ruralnog parlamenta smatraju da je bitno:

- unaprijediti sustav upravljanja lokalnim zajednicama, naglašavaju važnost pristupa „*bottom up*“³⁵
- očuvati prirodni okoliš i smanjiti utjecaj ekstenzivne poljoprivrede na bioraznolikost
- osigurati trajnu edukaciju o podizanju svijesti za očuvanju zdravog okoliša (voda, tlo, zrak)
- provesti digitalizaciju sela
- osigurati bolju prometnu dostupnost, naročito starom stanovništvu (npr. korištenje automobila u vlasništvu zajednice)

---

³¹ Hrvatski ruralni parlament, <http://ruralniparlament.com/o-ruralno-parlament/>

³² Prvi hrvatski ruralni parlament, http://europski-fondovi.eu/sites/default/files/dokumenti/hrp_-_elektroni_ka_verzija.pdf

³³ Drugi hrvatski ruralni parlament, https://ruralniparlament.com/wp-content/uploads/2017/04/HRP2017_Publikacija.pdf

³⁴ Treći hrvatski ruralni parlament, https://hmrr.hr/wp-content/uploads/2020/02/mps_-_3hrp_-_brošura-final.pdf

³⁵ Pristup „*bottom up*“ omogućava korisnicima prostora da aktivno sudjeluju u donošenju odluka vezanih za razvojne prioritete koji bi se trebali provesti na njihovom području.

- promijeniti trend nepovjerenja u poduzetničke inicijative i institucije
- povezivanje i umrežavanje tržišta i plasmana proizvoda uz učenje prema primjerima dobre prakse
- pronaći način kako mlade ljude zadržati na selu te zaustaviti proces depopularizacije i nestanka ruralnih područja.

Na trećem Hrvatskom ruralnom parlamentu prezentirana je središnja tema “Pametna sela” tj. koncept koji uvodi inovacije u revitalizaciju ruralnih područja kroz digitalizaciju i društvene inovacije. Tako bi se status “pametnog sela” mogao steći provođenjem politike energetske učinkovitosti, brigom o zbrinjavanju otpada, implementacija E-trgovine i E-uprave.³⁶

---

³⁶ Za sada se takvi pilot projekti provode samo u Zagrebačkoj županiji.

2. 4. Paradigme razvoja depopulariziranih područja

Negativne posljedice dugogodišnjeg zapostavljanja ruralnog prostora u zemljama Europske unije koje se očituju u depopulariziranim napuštenim regijama u kojima živi uglavnom staračko stanovništvo, bile su pokretač utvrđivanja paradigmi razvoja za ruralna područja u kojima su ona prepoznata i visoko vrednovana kao resurs održivog razvoja. Za potrebe ovog rada izdvojeni su i analizirani strateški dokumenti Europske unije u kojima se mogu prepoznati ključni smjerovi i ciljevi razvoja europskog prostora i društva, posebno u suburbanim i ruralnim područjima, a to su **Europski zeleni plan, Strategija EU-a za bioraznolikost do 2030. - Vraćanje prirode u naše živote, EU Teritorijalna agenda 2030 i Deklaracija CORK 2.0 “Bolji život u ruralnim područjima”**. U navedenim dokumentima prepoznaju se trendovi društvenog i prostornog razvoja, a za ovaj stručni rad izdvojeni su ciljevi, načela, instrumenti i smjernice u odabranim strateškim dokumentima koji su prepoznati kao značajni za utvrđivanje paradigmi razvoja depopulariziranih ruralnih područja.

Europski zeleni plan (2019.)

Zbog posljedica klimatskih promjena donesena je Strategija Europski zeleni plan³⁷ (2019.) koja ima cilj da Europa postane klimatski neutralna tj. da smanji emisije CO₂ za 55% do 2030. u odnosu na 1990. godinu. Kako bi cilj bio ostvariv potrebna je gospodarska i društvena preobrazba. Plan provedbe osmišljen je između ostalog povećanjem udjela dobivene energije iz obnovljivih izvora uz brzo postupno ukidanje upotrebe ugljena i dekarbonizaciju plina, ostvarivanja nulte stope onečišćenja za netoksični okoliš za što je potrebna obnova prirodne funkcije podzemnih i površinskih voda. Strategija ističe djelovanje u skladu s prirodom koje je ključno za očuvanje i obnovu biološke raznolikosti jezera, rijeka, močvara i ušća te sprečavanje i ograničavanje štete od poplava. Naglašava se važnost obnove šuma i sprečavanje nepotrebne sječe. U proizvodnji hrane podupire se ekološka proizvodnja, uzgoj životinja prema načelima dobrobiti životinja te održivi lanci opskrbe hranom te razvoj kružnog biogospodarstva.³⁸ U skladu sa Strategijom Europski

---

³⁷ Europski zeleni plan je strategija kojoj je cilj postizanje održivog gospodarstva u EU stoga planira mjere za unapređenje učinkovitog iskorištavanja resursa prelaskom na čisto kružno gospodarstvo, zaustavljanje klimatskih promjena, obnovu biološke raznolikosti i smanjenje onečišćenja.

Europski zeleni plan, <https://www.consilium.europa.eu/hr/policies/green-deal/>

³⁸ Strategija „od polja do stola” (2021.) novi je sveobuhvatni pristup vrednovanju održivosti hrane u Europi koja omogućava prelazak na održiv prehrambeni sustav Europske unije kojim se štiti sigurnost opskrbe hranom i osigurava

zeleni plan donesena je Strategija niskougljičnog razvoja Republike Hrvatske do 2030. s pogledom na 2050. godinu.³⁹

Strategija EU-a za bioraznolikost do 2030. godine - Vraćanje prirode u naše živote (2020.)

Smatra se da će zaštita, obnova i očuvanje prirode biti presudni faktori za oporavak Europske unije od gospodarske krize stoga je kao jedan od ključnih elemenata Europskog zelenog plana izrađena Strategija EU-a za bioraznolikost do 2030. godine - Vraćanje prirode u naše živote (2020.).⁴⁰

Izdvojeni ciljevi iz Strategije koji su značajni za ruralna područja su: smanjenje gubitka zemljišta i obnova ekosustava tla za brojnije, zdravije i otpornije šume, obnova slatkovodnih ekosustava, suzbijanje invazivnih stranih vrsta, uspostavljanje ekoloških koridora radi sprečavanja genetske izolacije, omogućivanja migracije vrsta te održavanja i poboljšavanja zdravlja ekosustava. Naglašava se potreba za ulaganja u zelenu i plavu infrastrukturu, podržavanje oporavka prirode, ograničavanje prekrivanje tla i nekontrolirano širenje urbanih područja te smanjivanje onečišćenja i suzbijanje invazivnih stranih vrsta.

Teritorijalna agenda EU 2030 (2020.)⁴¹

Glavni cilj Teritorijalne agende EU 2030 je osiguranje uravnoteženog razvoja među europskim regijama. Kako bi se smanjile nejednakosti među regijama potrebna je suradnja i umrežavanje unutar i između velikih, srednjih i malih gradova i njihovih okolnih područja u istoj funkcionalnoj regiji s ciljem omogućavanja perspektive razvoja za sva mjesta, ističući pritom potrebu za promicanjem veza između gradova i sela.⁴² U svrhu realizacije klimatski neutralnih i otpornih gradova i regija potrebno je provesti integrirano upravljanje, uzimajući pritom u obzir različite

---

pristup zdravim namirnicama. Kružno biogospodarstvo za poljoprivrednike i njihove zadruge krije potencijal koji je još uvijek u velikoj mjeri neiskorišten kao npr. proizvodnja bioplina, postavljanje solarnih ploča na poljoprivredne zgrade i staje, integrirana zaštita bilja bez upotrebe pesticida. Za poticanje inovacija i izgradnju održivih prehrambenih sustava nužno je osigurati da sva ruralna područja imaju pristup brzom i pouzdanom internetu te osigurati pružanje savjetodavnih usluga, razmjenu podataka, znanja i vještina poljoprivrednicima.

Strategija „od polja do stola“ za pravedan, zdrav i ekološki prihvatljiv prehrambeni sustav, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/HTML/?uri=CELEX:52020DC0381&from=EN> [4.1.2022.]

³⁹ Strategija niskougljičnog razvoja Republike Hrvatske do 2030. s pogledom na 2050. godinu. (NN 63/21).

⁴⁰ Strategija je predstavljena 2020. te nudi dugoročni plan za zaštitu prirode i obnovu ekosustava i naglašava međusobni utjecaj gubitka bioraznolikosti i klimatskih promjena.

Strategija EU-a za bioraznolikost do 2030. godine - Vraćanje prirode u naše živote, https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/communication-annex-eu-biodiversity-strategy-2030_en.pdf

⁴¹ Teritorijalna agenda EU 2030, <https://territorialagenda.eu/>

⁴² Ravnomjerni regionalni razvoj i teritorijalna kohezija Republike Hrvatske, <https://hrcak.srce.hr/file/378606>

geografske specifičnosti. Podržava se razvoj rješenja temeljenih na prirodi, zelenih i plavih infrastrukturnih mreža koje povezuju ekosustave i zaštićena područja u prostornom planiranju, upravljanju zemljištem i drugim politikama te razvoju novih alata za upravljanje krizama kako bi se povećala sigurnost i otpornost mjesta. Naglašava se važnost jačanje svijesti i osnaživanje lokalnih i regionalnih zajednica za zaštitu, rehabilitaciju, korištenje i ponovno korištenje njihovih (izgrađenih) okoliša, krajolika, materijalnih i nematerijalnih kulturnih dobara i drugih jedinstvenih vrijednosti kroz instrumente kohezijske politike EU, politike ruralnog razvoja, prostornog planiranja ili bilo koje druge alate koji među ostalim poboljšavaju integrirani teritorijalni ili lokalni razvoj. S ciljem održive digitalne i fizičke povezanosti naselja potrebno je istražiti nove društveno i ekološki napredne modele za lokalnu i regionalnu mobilnost na principu multimodalne i ekološki prihvatljivije dostupnosti unutar i izvan urbanih područja.

Deklaracija CORK 2.0 “Bolji život u ruralnim područjima” (2016.)⁴³

Deklaracijom Cork 2.0 “Bolji život u ruralnim područjima” utvrđene su smjernice za provedbu inovativne, integrirane i uključive ruralne politike Europske unije. Smjernice se odnose na promicanje ruralnog blagostanja, jačanje ruralnih lanaca vrijednosti, ulaganje u ruralnu vidljivost i vitalnost, očuvanje ruralnog okoliša, upravljanje prirodnim resursima, poticanje klimatske politike, poticanje znanja i inovacija, unaprjeđenje ruralnog upravljanja; poticanje i pojednostavljenje provedbe politike, odgovorno donošenje i poboljšanje uspješnosti politika

U deklaraciji se između ostalog naglašava važnost u jačanju veze sela i grada, usklađivanju održivog razvoja ruralnih i urbanih područja, očuvanju europske prirodne i kulturne baštine, poticanju proizvodnje iz obnovljivih izvora energije i biomaterijala ruralnih područja prikladnim programima ulaganja pri čemu bi se prednost trebala dati daljnjem razvoju kružnog gospodarstva.

---

⁴³ CORK 2.0 “Bolji život u ruralnim područjima”, https://enrd.ec.europa.eu/sites/default/files/cork-declaration_hr.pdf

Odabrane paradigme razvoja depopulariziranih područja

Na osnovu izdvojenih ciljeva, tema, načela i instrumenata značajnih za razvoj ruralnih područja utvrđene su paradigme razvoja depopulariziranih područja za koje se smatra da mogu imati najveći utjecaj za utvrđivanje prostornog potencijala.

1. Suradnja i partnerstvo urbanih, suburbanih i ruralnih područja

Suradnja i umrežavanje unutar i između velikih, srednjih i malih gradova i njihovih okolnih područja u istoj funkcionalnoj regiji stvaraju se perspektive razvoja za sva mjesta te se ističe potreba za promicanjem veza između gradova i sela.

2. Pristup temeljen na osobitostima mjesta - inovativnost u korištenju lokalnih energetske resursa, poljoprivrede i šumarstva

Razvojne strategije potrebno je bazirati na lokalnim resursima i sposobnosti za inovacije, istovremeno kombinirajući energetske i ekonomske procese tranzicije za razvoj kružnog gospodarstva temeljenog na osobitostima mjesta (*place-based circular economy*).⁴⁴ Prioritet je ostvarivanje energetske učinkovitosti stoga je potrebno razvijanje energetskog sektora koji se uglavnom temelji na obnovljivim izvorima uz brzo postupno ukidanje upotrebe ugljena i dekarbonizaciju plina. Potrebno je razvijati potencijal proizvodnje održive obnovljive energije i biomaterijala ruralnih područja.⁴⁵ Agroekologija⁴⁶ može osigurati opskrbu zdravom hranom, a da se ujedno zadrži produktivnost, poveća plodnost tla i bioraznolikost te smanji ekološki otisak proizvodnje hrane. Ekološka poljoprivreda i kružno biogospodarstvo prepoznati se kao velik potencijal za poljoprivrednike koji još nije dovoljno iskorišten, stoga je potrebno poticati i

---

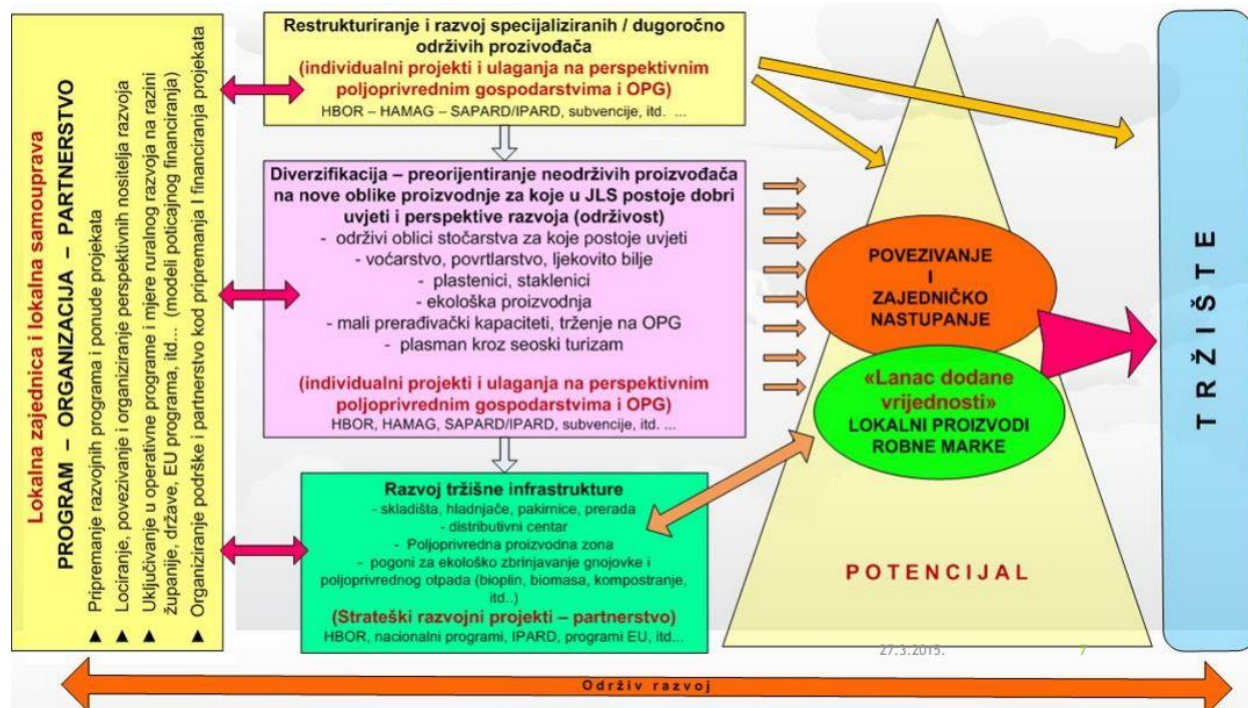
⁴⁴ Kružno gospodarstvo je model proizvodnje i potrošnje koji uključuje dijeljenje, posudbu, ponovno korištenje, popravljivanje, obnavljanje i reciklažu postojećih proizvoda i materijala što je dulje moguće kako bi se stvorila dodatna vrijednost proizvoda. Na ovaj način produljuje se životni vijek proizvoda te istovremeno smanjuje količina otpada., Kružno gospodarstvo: Definicija, vrijednosti i korist, <https://www.europarl.europa.eu/news/hr/headlines/economy/20151201STO05603/kruzno-gospodarstvo-definicija-vrijednosti-i-korist>

⁴⁵ CORC 2.0 "Bolji život u ruralnim područjima", https://enrd.ec.europa.eu/sites/default/files/corc-declaration_hr.pdf

⁴⁶ Pojam agroekologija ima znanstveno i praktično značenje, ali je ujedno i društveni pokret koji traži novi način razmatranja poljoprivrede i njezinog odnosa s društvom. Nastala je spajanjem dviju znanstvenih disciplina agronomije i ekologije te holistički pristupa proizvodnji hrane.

Agroekologija http://tlo-i-biljka.eu/Gnojidba/Zanimljivosti/Zanimljivosti_05-2018_Agroekologija.pdf

podupirati osnivanje i razvoj lokalnih poduzeća koja se bave poljoprivredom i šumarstvom uz primjenu modela kružnog gospodarstva.⁴⁷

Slika 3. Shematski prikaz procesa održivog razvoja ruralnih prostora,⁴⁸ Izvor: Radionica LAG PRIZAG prezentacija (Power Point Prezentacija, slide 7), lag-prizag.hr/wp-content/uploads/2015/03/LAG-PRIZAG_Radionica-Poduzetništvo-i-Ruralni-razvoj_lanci-dodane-vrijednosti_FINAL_pptx-1.pdf

3. Inovativni načini ostvarivanja javnih usluga

Atraktivnost ruralnih područja može se poboljšati dostupnošću visokokvalitetnih javnih usluga, međutim s obzirom na rijetku naseljenost u depopulariziranim područjima takva rješenja zahtijevaju značajna financijska ulaganja stoga je potrebno je pronaći inovativne načine njihovog ostvarivanja (npr. korištenje digitalnih usluga, konsolidacija i zajedničko korištenje jednog objekta za više javnih usluga, dovođenje usluga do korisnika, pružanje dijela usluga kroz djelovanje udruga građana itd.). Sposobnost ruralnih zajednica da privuku novo stanovništvo i uspješno ih integriraju, determinirat će njihove izgleda za rješavanje izazova starenja i depopularizacije. Važan preduvjet uspjeha u novom digitalnom okruženju je pristup visokokvalitetnom širokopojasnom internetu koji omogućuje korištenje digitalnih usluga. Novi ekološki napredni modeli za lokalnu i

⁴⁷ Iz Deklaracije CORK 2.0 „Bolji život u ruralnim područjima”.

⁴⁸ Izvod iz prezentacije s radionice „Ruralni razvoj - poduzetništvo i mogućnosti razvoja proizvoda veće dodane vrijednosti“ u organizaciji Lokalne akcijske grupe „Prigorje-Zagorje“ održane u Hrašćini 2015.

regionalnu mobilnost nužno je da se razvijaju u smjeru multimodalne⁴⁹ i ekološki prihvatljivije mogućnosti prijevoza.

4. Atraktivnost kulturne baštine

Kulturna baština predstavlja nezamjenjivu imovinu visoke kulturne, socijalne, ekološke, ekonomske i znanstvene vrijednosti. Ona je ključna komponenta atraktivnosti neke regije za njezine stanovnike, ekonomske aktere i turiste.⁵⁰

5. Očuvanje ekosustava i bioraznolikosti

Naglašava se važnost poljoprivrede i šumarstva u oblikovanju krajolika te poljoprivrednika i šumara kao čuvara seoskih krajeva i glavnih pružatelja okolišnih javnih dobara i usluga povezanih s bioraznolikošću, tlom, vodom i klimatskom politikom. Kako bi se bioraznolikost do 2030. počela oporavljati potrebno je pojačati zaštitu i obnovu prirode. U tu svrhu trebalo bi poboljšati i proširiti mrežu zaštićenih područja i pripremiti ambiciozan plan za obnovu prirode. Zajednička je odgovornost osigurati da različiti ekosustavi budu održivo dostupni široj javnosti, dobro funkcioniraju, otporni su, poboljšani, u zdravim uvjetima i da generiraju prihod za lokalno stanovništvo i poduzeća. Podržava se razvoj rješenja temeljenih na prirodi, kao i zelenih i plavih infrastrukturnih mreža⁵¹ koje povezuju ekosustave i zaštićena područja u prostornom planiranju, upravljanju zemljištem i drugim politikama te razvoju novih alata za upravljanje krizama kako bi se povećala sigurnost i otpornost mjesta.

---

⁴⁹ Multimodalni prijevoz putnika ili robe uvijek uključuje korištenje barem dvije različite grane prometa.

⁵⁰ Europska strategija za kulturnu baštinu u 21. stoljeću, <https://min-kulture.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/kulturna%20ba%C5%A1tina/Europska%20strategija%20za%20kulturnu%20ba%C5%A1tinu%20u%2021.%20stolje%C4%87u.pdf>

⁵¹ Strategije zelene infrastrukture u svrhu promicanja zelene infrastrukture u urbanim i ruralnim prostorima donesena je od strane Europske komisije 2013. (*European Commission*, 2013.). Strategija ima svrhu povećanja europskih prirodnih resursa, te stoga doprinosi usvajanju EU strategiji o bioraznolikosti. Zelena infrastruktura je definirana kao mreža zelenih površina, habitata, ekosustava unutar određene geografske regije koja može obujmiti prostor cijele države, regije te manje površine na razini naselja. One obuhvaćaju prirodne, polu prirodne i/ili urbane otvorene površine (od močvarnih područja do urbanih parkova). Zelena infrastruktura ima više funkcija; od usluga ekosustava s jedne strane, pa sve do poboljšanja kvalitete života ljudi s druge strane. Obzirom da je ekološka vrijednost izuzetno bitan aspekt sagledavanja prostora, bitno je definirati mogućnosti stvaranja ekoloških mreža u prostoru. Ekološke veze se stoga razvijaju kao kontinuirani zeleni potezi. Uslijed nepostojanja uvjeta za razvoj kontinuirane veze, ekološki koridor može biti u obliku prekinutog koridora.

Plava infrastruktura se odnosi na vodene ekosustave.

*** (2017) Studija i strategija razvoja zelene infrastrukture grada Siska, 3E Projekti d.o.o. Zagreb, Sveučilište u Zagrebu, Agronomski fakultet, Studij krajobrazna arhitektura, Zavod za ukrasno bilje, krajobraznu arhitekturu i vrtnu umjetnost, Zagreb

2.5. pristupi revitalizaciji depopulariziranih područja

Odabrani primjeri pristupa revitalizaciji depopulariziranih područja odnose se na:

- participativni program društveno-korisnog učenja putem Mobilnih *pop-up* ruralnih hubova - Općina Štrigova, Općina Mala Subotica, otok Vis
- Ruralni hub Vrmdža iz Srbije
- Opservatorij za istraživanje krajolika Katalonije u Španjolskoj
- primjer afirmacije depopulariziranog područja Banije putem Interdisciplinarnog opservatorija za istraživanje krajolika temeljenog na krajobrazu
- razvoj Eko sela - pozitivni modeli zajednica za održivu budućnost u Hrvatskoj.

Mobilni *pop-up* ruralni hubovi - participativni program društveno korisnog učenja u području održivog ruralnog razvoja na primjeru Općina Štrigova, Općina Mala Subotica, otok Vis

Mobilni *pop-up* ruralni hubovi, za razliku od ruralnih hubova,⁵² su model društveno-korisnog učenja koji funkcionira kao povremeno događanje u lokalnoj zajednici. Projekt *Pop-up* ruralni društveno-inovativni hubovi čiji je nositelj Lokalna akcijska grupa „Međimurski doli i bregi“ održavao se od ožujka 2019. do ožujka 2020. u koji su bile uključene Općina Štrigova i Općina Mala Subotica iz Međimurska županije te otok Vis iz Splitsko-dalmatinske županije. Fokus projekta je bio na razvoju poslovnih ideja/modela/planova s korisnicima koji su nositelji obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava, obrtnici, poduzetnici, nezaposleni, predstavnici udruga, studenti i svi drugi članovi lokalne zajednice kako bi što bolje osmislili i realizirali svoj poslovni plan. Cilj projekta je bio testirati mogućnost lokalnog razvoja ovih ruralnih sredina putem provođenja aktivnosti hubova, centara gdje se stvari događaju i donose odluke te provodi

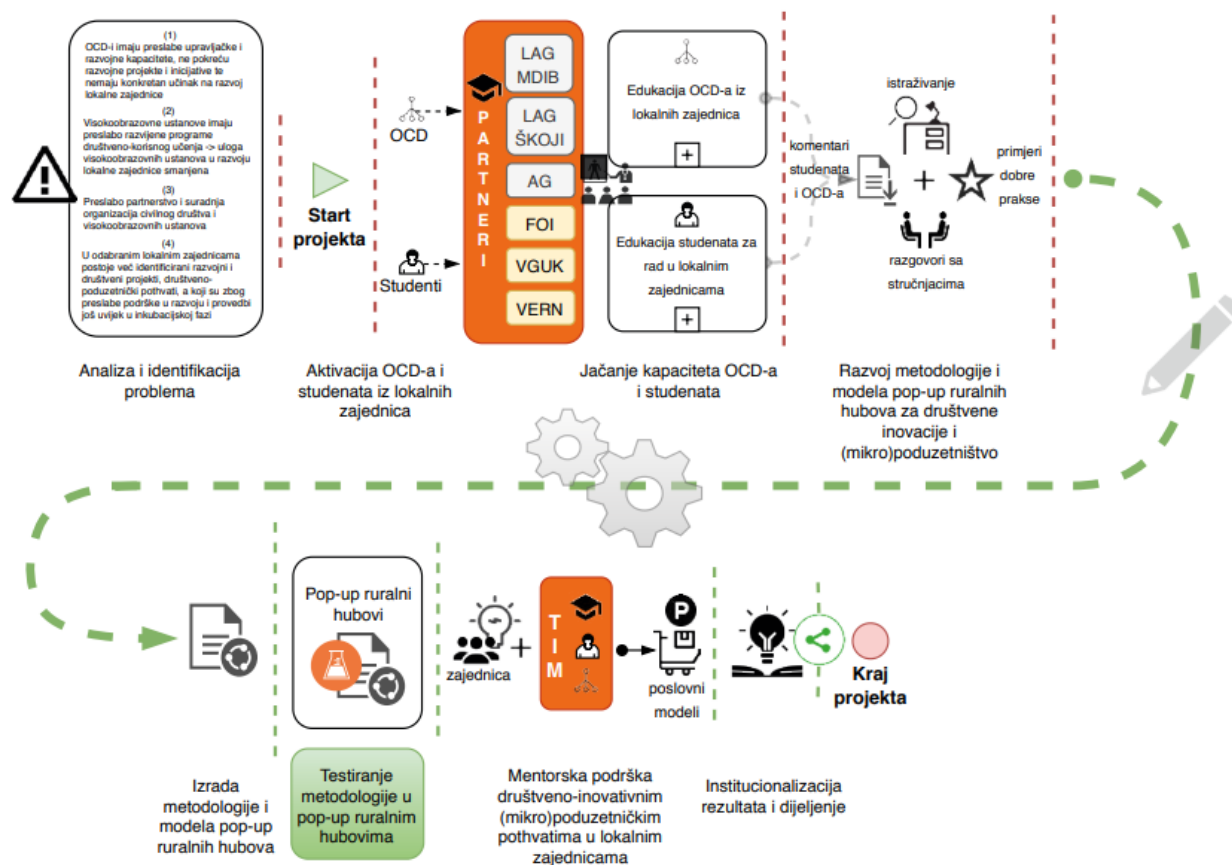
---

⁵² eng. *hub* – učinkovito središte aktivnosti. središnje događanje, središte događanja, poveznica, sjecište, čvorište, centar za interaktivni razvoj poduzetničkih i kreativnih pothvata

Vrste ruralnih hubova:

1. Ruralni poduzetnički *hub*-aktivnosti ruralnog gospodarstva s posebnim naglaskom na poljoprivredu.
  2. Ruralni socijalni *hub*-promiče pitanja socijalne uključenosti mladih, žena, migranata, izbjeglica, roma itd.
  3. Ruralni digitalni *hub*- nudi fizičke prostore s brzim, pouzdanim pristupom internetu koji pruža čitav niz usluga podrške poslovanju i zajednici u ruralnim područjima.
  4. Ruralni kreativni *hub*-fizičko ili virtualno mjesto koje okuplja kreativne ljude.
  5. Eko *hub* -temelji se na idejama koje potiču uporabu lokalnih resursa, očuvanju tradicije i prirode.
- Ruralni *hub* kao model socio-ekonomskog jačanja ruralne zajednice, <https://www.bib.irb.hr/profile/33617>

interaktivno umrežavanje i kreativno poduzetničko stvaranje. Kao rezultat provedbe pilot projekta nastao je „Priručnik za ruralni razvoj pomoću mobilnih ruralnih hubova“.

Slika 4. Faze razvoja projekta, Izvor: Izvod iz Priručnika za ruralni razvoj pomoću mobilnih ruralnih hubova, str. 7, http://ruralhubs.net/wp-content/uploads/2020/07/ruralhubs_prirucnik.pdf

Rural Hub Vrmdža, Srbija

Selo Vrmdža nalazi se u jugoistočnoj Srbiji u općini Sokobanja, gdje je izražen problem depopularizacije ruralnih prostora. Rural Hub Vrmdža⁵³ osnovan je da svojim radom potiče i podržava razvoj lokalne zajednice korištenjem njenih proizvoda i usluga (hrana, usluge smještaja, zanatski radovi itd.) s ciljem očuvanja prirode, tradicije te umrežavanjem mještana u svrhu poticanja obiteljskih obrta i zaustavljanja migracije sa sela, naročito mladih. Ideja o novom konceptu razvoja sela inicirana je od lokalne uprave 2006., a danas je selo poznato po kulturnim (festival turističko-ekološko dokumentarnog filma, međunarodna kiparska kolonije) i sportskim manifestacijama (festival slobodnog penjanja, biciklističke utrke, organizirane planinarske ture i usponi). Ukupna populacija povećala se za sada za četrdesetak obitelji iz Srbije i inozemstva, a doseljenici promoviraju ekološku gradnju s prirodnim materijalima te su privukli volontere iz raznih krajeva svijeta.

Slika 5. Vrmdža, Izvor: <https://www.serbia.com/phenomenon-of-vrmdza-village-the-power-of-attraction-of-rtanj/>

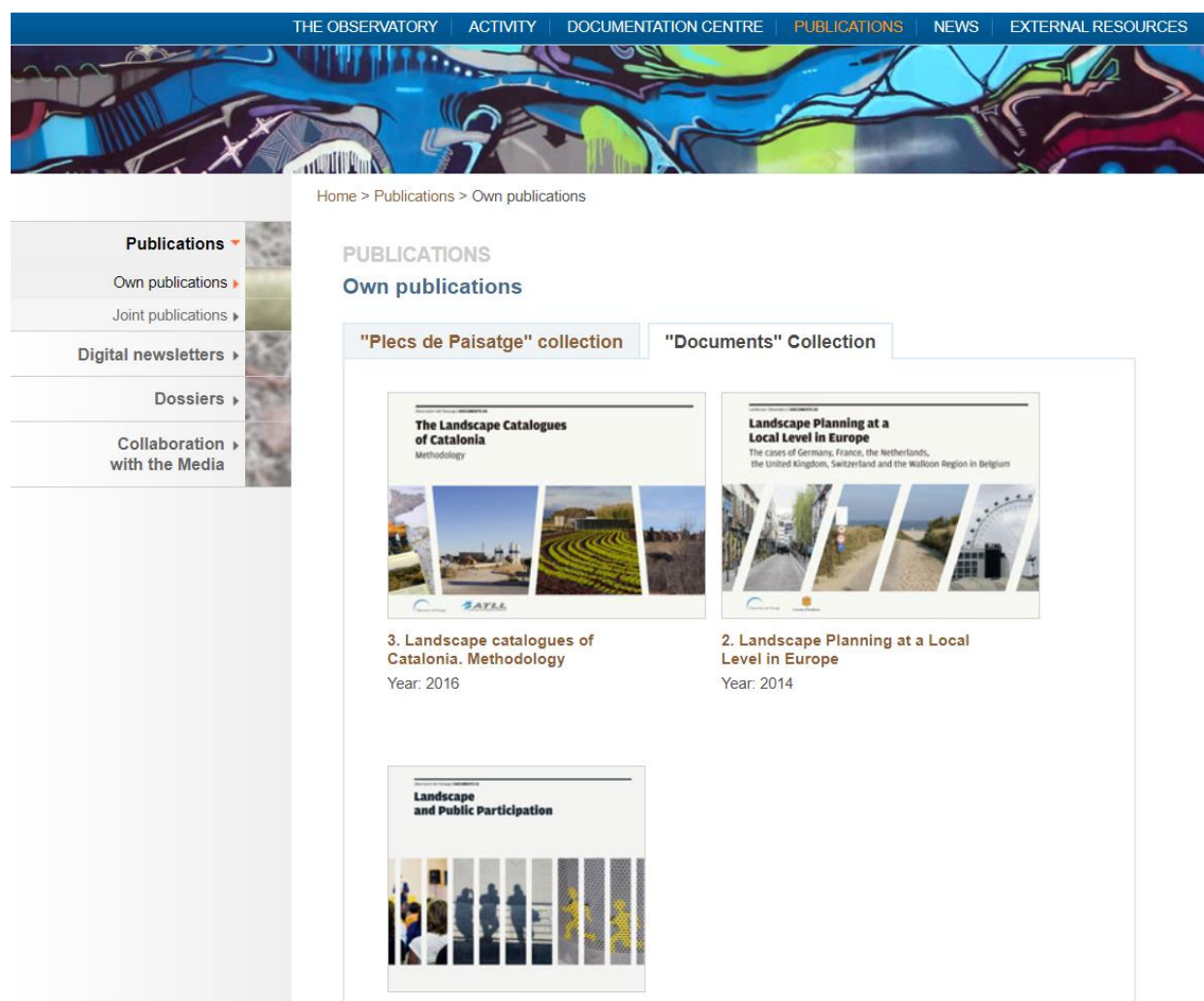
---

⁵³ Rural Hub Vrmdža je zajednica kreativnih pojedinaca i inovativnih organizacija koje žele istraživati, graditi, povezivati i razmjenjivati svoja urbana i ruralna znanja na održiv način. To je mjesto kreacije, razvoja i podrške gdje se traži najbolji način za ostvarivanje ideja, projekata i potencijala, umrežavaju se ideje, ljudi i resursi, organiziraju se različita društvena dešavanja i projektne aktivnosti, biva se u kontaktu sa prirodom i sobom.

Rural Hub Vrmdža, <https://ruralhub.rs/>

Opservatorij za istraživanje krajolika, Katalonija, Španjolska⁵⁴

Katalonska vlada podržala je primjenu Europske konvencije o krajoliku u Kataloniji osnivanjem Opservatorija za istraživanje krajolika Katalonije u svrhu proučavanja krajolika, senzibiliziranja javnosti za važnost održivog planiranja katalonskog krajolika. Opservatorij je zamišljen kao mjesto susreta između vlade, lokalnih vlasti, znanstvene zajednice, profesionalaca i katalonskog društva općenito i referentna točka za znanstvena i tehnička istraživanja koja se bavi krajolikom. Opservatorija za istraživanje krajolika ujedno ima ulogu i savjetodavnog tijela katalonske vlade.

Slika 6. Prikaz izdanih publikacija s internet stranice Opservatorija za istraživanje krajolika Katalonije, Izvor: http://www.catpaisatge.net/eng/publicacions_coleccions.php

⁵⁴ Opservatorij za istraživanje krajolika Katalonije, <http://www.catpaisatge.net/eng/observatori.php>

Volonterska inicijativa - primjer: Interdisciplinarni opservatorij za istraživanje krajolika temeljen na krajobrazu za područje Banije⁵⁵

Interdisciplinarni opservatorij za istraživanje krajolika i razvoj Banije temeljen na krajobrazu nastao je kao volonterska inicijativa koja okuplja velik broj suradnika, a glavni pokretači su Agronomski fakultet, Geodetski fakultet, Filozofski fakultet i Akademija dramske umjetnosti Sveučilišta u Zagrebu te dvije tvrtke 3E PROJEKTI d.o.o. i Urbing d.o.o., obje iz Zagreba. Nastao je kao odgovor na društveno i ekonomsko urušavanje Banije uslijed marginaliziranosti, potresa, depopularizacije, zapuštenosti, nepristupačnosti i loše osnovne infrastrukture te ideje da održivi razvoj krajobraza može generirati oporavak zajednice primjenjivanjem integralne krajobrazne analize. Na području Banije posljedice katastrofalnog potresa višestruko su naglašene zbog društveno gospodarske zapuštenosti prostora. Velik je potencijal prirodnih vrijednosti koje su za sada neistražene i neiskorištene zbog nedostatka razvojnih strategija. Deficit prostornih podataka i informacija o području Banije usporava donošenje odluka nakon katastrofalnog potresa ali i kod razvojnih odluka. Cilj projekta je dokumentirati prostor u svrhu iznalaženja razvojnog potencijala, oformiti javno dostupnu bazu podataka za olakšavanje pripreme razvojnih projekata regionalnoj i lokalnoj upravi, kritički i afirmativno promicati teme krajobraza u javnosti te predložiti neke projektne prijedloge koji se temelje na prostornom potencijalu. Neki od projektnih prijedloga bit će vezani uz određivanje pilot projekata za planove razvoja zelene infrastrukture, održivi razvoj drvene graditeljske baštine, razmatranje višenamjenske komasacije zemljišta u kontekstu održivog ruralnog turizma, iznalaženje modela samoodrživosti raspršenih naselja, održivo upravljanje vodama itd. Pokrenuta je inicijativa da Interdisciplinarni opservatorij za istraživanje krajolika postane instrument za provođenje Europske konvencije o krajoliku (u Europi je slično primijenjeno u bogatijim zemljama kao što su Španjolska, Francuska, Nizozemska).

---

⁵⁵ Andlar, G. (2021), Opservatorij krajobraza Banije/Banovine, prezentacija na 3. Stručnoj tribini Izazovi opstanka i razvoja ruralnog prostora održanoj online 8.6.2021. u organizaciji Hrvatskog etnološkog društva u suradnji s Hrvatskom sekcijom ECOVAST-a, Društvom povjesničara umjetnosti Hrvatske i Društvom „*Terra banalis*“.

Eko sela u Hrvatskoj kao pozitivni modeli zajednica za održivu budućnost-primjeri: Blatuša, Vukomerić, Bale

Eko sela su modeli zajednica stanovanja koje su skladno integrirane u prirodni okoliš i održive su u socijalnim okvirima, djeluju bez nanošenja štete okolišu s ciljem da ponude veću kvalitetu života za sve. Eko sela mogu pomoći u otvaranju radnih mjesta unutar šire zajednice.

Karakteristike eko sela:

- život u prirodi i s prirodom
- gradnja kuća prirodnim materijalima: balirana slame, žbukane mješavine gline, pijeska, zemlje, vapna i slično
- poticanje korištenja obnovljivih izvora energije, pokrivanje krovova kuća sunčanim kolektorima za osiguravanje tople vode i struje
- na poljoprivrednim površinama prisutna je isključivo organska proizvodnja hrane
- pri uređenju okućnice i vrta primjenjuje se permakulturni dizajn
- vlažnost tla održava se malčiranjem i pazi se na potrošnju vode
- eko sela djeluju na edukaciji i dijeljenju znanja široj lokalnoj zajednici
- u eko selima se proizvodi organska hrana, reciklira se, otpadne vode se pročišćavaju
- formiraju se zajednički punktovi-prostori za igru, učenje, meditaciju, kulturno stvaranje
- zajednicu čine ljudi sličnog životnog stila i opredjeljenja, uglavnom visokoobrazovani ljudi.⁵⁶

Stvaranje zajednica kao što su eko sela značajno je za depopulacijske prostore. Stvara se nova kreativna energija, djeca iz sela pohađaju lokalne škole, eko sela privlače određeni broj posjetilaca i polaznika svojih edukativnih programom te mogu potaknuti i ostala društvena događanja u naseljima. Na primjerima zajednica u Blatuši, Vukomeriću i Balama vidi se različitost i specifičnost svake zajednice bez obzira na zajedničke karakteristike što ih čini eko selima.

Reciklirano imanje Udruge ZMAG u Vukomeriću profiliralo se kao edukacijski centar organiziranjem radionica permakulturnog dizajna, ekološkog vrtlarenja, graditeljstva prirodnim materijalima i slično. Eko art centar Eia u blizini Bala organizira vikend aktivnosti, druženja u prirodi te nudi smještaj na imanju. Eko selo Blatuša je „prostrano susjedstvo“ ljudi koji su došli

---

⁵⁶ Vicić, L. (2012) Prezentacija „Eko-sela, Ekologija i tradicija, turizam i budućnost“, https://www.slideshare.net/uzt_hr/3-ekosela-uzt-v5-opt

živjeti u prirodu i s prirodom poštujući jedni druge, zatvoreni su sredina, a dane otvorenih vrata održavaju jednom godišnje.

Slika 7. Eko sela Blatuša,⁵⁷ Izvor:<https://www.westend61.de/en/imageView/AAEF04002/blatusa-croatia-11-november-2017-aerial-view-of-autumnal-blatusa-eco-village-eko-selo-in-forest-croatia>; Royalty free image

---

⁵⁷ Eko selo Blatuša nalazi se u šumi na obroncima Petrove gore, u selu Blatuša (između Karlovca i Siska, smješteno na udaljenosti od 75 km južno od Zagreba). Prostire se na nekoliko brežuljaka, a sastoji se od nezavisnih imanja na kojima živi četrdesetak ljudi. Na području eko sela djeluje nekoliko udruga. Ističu da su skupina različitih svjetonazora, uvjerenja i iskustava koji su došli tu živjeti jednostavnim, iskrenim životom u ravnopravnosti, poštujući prirodu i jedni druge. Grade kuće od lokalnih materijala i stvaraju proizvode iz obilja koji im daje priroda, sviraju, plešu, izrađuju rukotvorine te cijene vrijednost tišine i prekrasnog krajolika. Eko selo Blatuša, <https://ekoseloblatusa.com/>

Slika 8. Reciklirano imanje Udruge ZMAG, Vukomerić⁵⁸ Izvor: <https://www.zmag.hr/hr/o-nama/nasa-prica.html>

Slika 9. Eko art centar Eia, Bale,⁵⁹ Izvor: http://pubweb.carnet.hr/eia/wp-content/uploads/sites/336/2014/11/eia_zrak_igor.jpg

⁵⁸ Reciklirano imanje udruge ZMAG (Zelena mreža aktivističkih grupa- udruga koja okuplja organske vrtlare, praktičare primjenjivih tehnologija i ekološkog graditeljstva, dizajnere permakulture, istraživače pravednih socijalnih modela organizacije i ravnopravnih međuljudskih odnosa te ekološke aktiviste.) je edukacijski centar u kojem se provode programi edukacije o primjeni agroekologije kroz organizaciju tečajeva permakulturnog dizajna, održavaju se radionice ekološkog vrtlarenja, pčelarstva i uzgoja gljiva te djelatnostima Društvene banke sjemena. Imanje je smješteno u selu Vukomerić koje se nalazi 30 km od Zagreba., ZMAG <https://www.zmag.hr/hr/o-nama/reciklirano-imanje.html>

⁵⁹ Eko art centar Eia u blizini Bala u Istri osnovan je 2003. kao udruga čiji je cilj je podizanje ekološke svijesti, razvijanje kulture, poštivanje Zemlje, skrb za životnu zajednicu uz razumijevanje, suosjećanje i ljubav te očuvanje bogatstva i ljepote Zemlje. Zajednica promovira permakulturu, imaju vlastitu solarnu energiju i struju iz vjetroelektrane, cisterne i uređaje za pročišćavanje vode, ekološku kuću od slame i dr., Eko art centar Eia, <http://eia.hr/>

3. POSTOJEĆE STANJE DEPOPULARIZIRANIH OPĆINA TOPUSKO I GVOZD

Dosadašnje politike ruralnog razvoja u Hrvatskoj predlagale su slična rješenja za sva depopularizirana područja te nisu bile učinkovite. U svojim strateškim razvojnim programima Općina Gvozd i Općina Topusko baziraju se ili na razvoju svojih postojećih gospodarskih subjekata ili na planovima za unapređenje infrastrukturnih sustava za koje postoji mogućnost direktnog financiranja od strane države, a nedovoljno sagledavanju prednosti svog geoprometnog položaja, zajedničkog okruženja i ostalih prostornih obilježja na osnovu kojih bi mogli razviti suradnju pri planiranju prostornog i gospodarskog razvoja. Interdisciplinarnim analiziranjem svih prednosti i mana o načinu korištenja napuštenog i neiskorištenog poljoprivrednog zemljišta, iskoristivih mogućnosti postojećeg stambenog fonda, kulturnih dobara, prirodne baštine i ostalih postojećih resursa, ove dvije općine sa svojim prostornim potencijalom mogu ponuditi zajedničke razvojne projekte koji bi uz aktivno sudjelovanje lokalnog stanovništva mogli rezultirati stvaranjem prepoznatljive „eko turističke oaze“ i tako zainteresirati potencijalne „digitalne nomade“⁶⁰ koji su u potrazi za meditativnim okruženjem i relaksacijom. Topusko ima veliki potencijal da se razvije u regionalni lječilišni centar, a putevi koji prolaze kroz općinu Gvozd iz smjera Zagrebačke županije u smislu povezivanja Zagreba s ruralnom periferijom mogu postati nove zelene rute, ciljana zelena infrastruktura uz koju se nadovezuju kulturno-povijesni i rekreativni sadržaji.

3. 1. Područje obuhvata

Odabrano područje⁶¹ samo je jedan isječak šireg depopulariziranog područja a odnosi se na općine Topusko i Gvozd koje se nalaze na spoju dvije geografske mikroregije Banije i Korduna u kojima je proces depopularizacije započeo još sredinom 20. st. Ovaj prostor naseljen je još u kasno brončano doba (X. st. pr. Kr.), a dinamika doseljavanja i odseljavanja je konstanta u svim

---

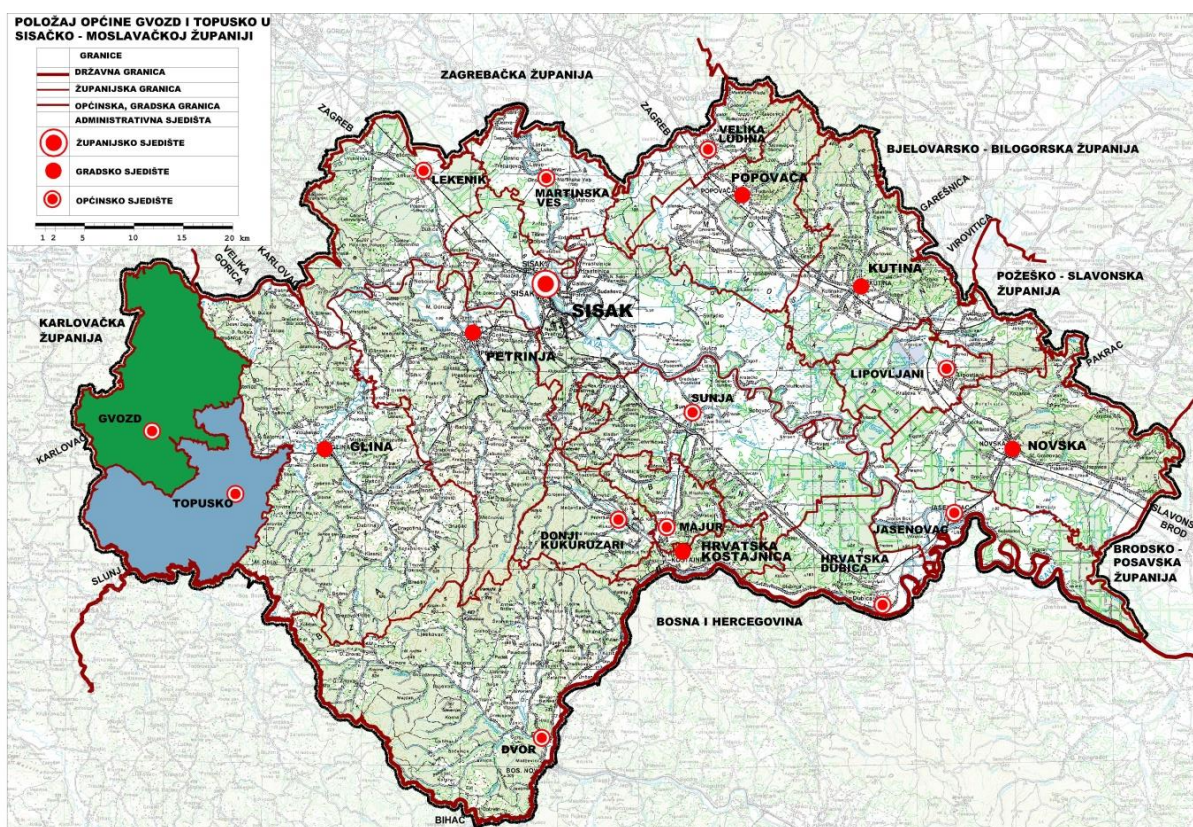
⁶⁰ Digitalni nomadi uobičajeno rade na putu i uglavnom gdje postoji pristup internetu. U pravilu bave se zanimanjima koja zahvaljujući internetu mogu obavljati neovisno o mjestu rada. Hrvatska se uključila u novi globalni trend ugošćavanja digitalnih nomada. Koncept „pametnog sela“u kojem se naglašava važnost lokalne zajednice i razvoj upotrebe digitalnih tehnologija može biti pogodno mjesto kao boravište za digitalne nomade iz raznih krajeva te okupiti entuzijaste i kreativce iz lokalne seoske zajednice.

⁶¹ Odabrano područje obuhvaća 35 naselja, površine je 410,7 km² i u njemu živi ukupno 5 955 (2011.) stanovnika, sa prosječnom gustoćom naseljenosti 14,5 st/km². Prema popisu 1991. živjelo je 14 906 stanovnika.

povijesnim razdobljima do danas. Period od zadnjih tridesetak godina obilježen je posljedicama Domovinskog rata, izraženim odseljavanjem stanovništva, a danas su dodatne otežavajuće okolnosti oporavka (naročito u naseljima u južnom dijelu Općine Topusko) migrantske rute iz Bosne i Hercegovine te sigurnosni zahtjevi za pojačanom kontrolom državne granice.

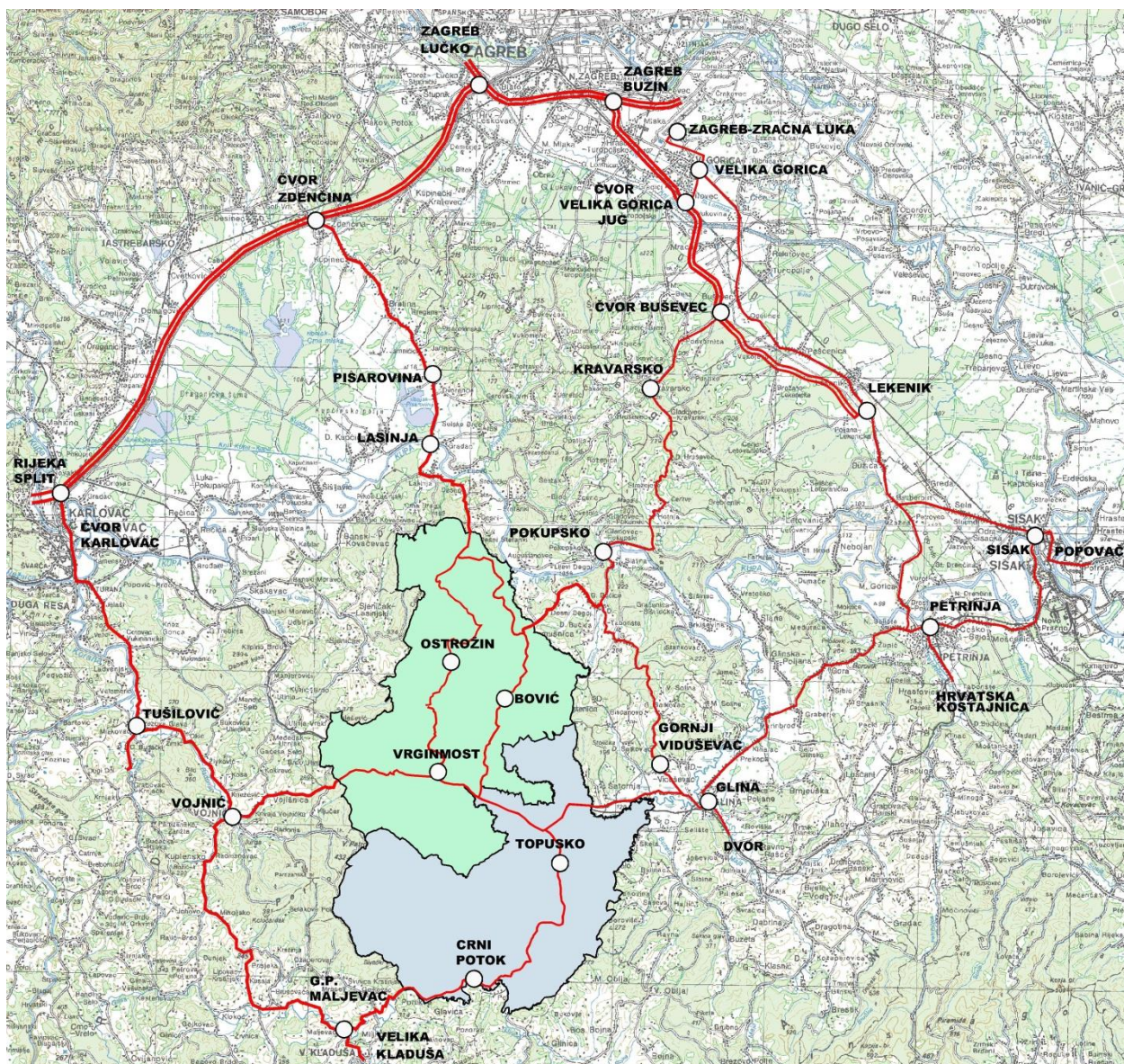
Smještaj u prostoru i dostupnost

Općine Topusko i Gvozd smještene su na rubnom zapadnom dijelu Sisačko-moslavačke županije uz granicu s Karlovačkom županijom.

Slika 10. Prostorni položaj, Izvor: autorica

Općina Gvozd svojom se sjevernom granicom približava rijeci Kupi i naslanja na južni dio područja urbane aglomeracije Zagreba. Topusko je pogranična općina uz granicu s Bosnom i Hercegovinom, a granica je na rijeci Glini.

Slika 11. Prikaz najbržih smjerova dostupnosti do većih središta, Izvor: autorica

Ove dvije općine dijeli, a ujedno i spaja državna cesta D-6 koja predstavlja glavni horizontalni banijsko – kordunski prometni pravac na kojem se nalaze Sisak, Petrinja, Glin, Topusko, Vrginmost i Vojnić. Općine Gvozd i Topusko udaljene su od Zagreba nešto više od sat vremena vožnje, a od graničnog prijelaza Maljevac s Bosnom i Hercegovinom oko pola sata. Planirana izgradnja nastavka autoceste od Zagreba do Siska s čvorom u Žažini neće znatnije utjecati na poboljšanje dostupnosti Vrginmosta ili Topuskog do Zagreba, Siska ili Zračne luke u Velikoj Gorici, već će značajniji utjecaj imati održavanje i modernizacija državne ceste D-31 (Kurilovec – Donje Taborište) te dijela državne ceste D-6 i županijske ceste Ž-216 koja prolazi Općinom

Vojnić u Karlovačkoj županiji, a odnosi se na pristup čvoru Karlovac i autocesti Zagreb – Karlovac.

Tablica 1. Vremenska i cestovna udaljenosti po prometnim pravcima

Polazno mjesto		Smjer puta – cilj
Vrginmost	Topusko	
Vremenska i cestovna udaljenost		
43 min (43 km)	56 min (54 km)	Vojnić – Tušilović – Čvor Karlovac A-1
1 h 4 min (82 km)	1 h 17 min (93 km)	Vojnić – Tušilović – Čvor Karlovac A-1 – Čvor Zagreb Lučko A-3
1 h 20 min (61 km)	1 h 31 min (72 km)	Ostrožin – Pisarovina – Čvor Zagreb Lučko A-3
1 h 31 min (72 km)	1 h 42 min (83 km)	Lasinja – Jamnička Kiselica – Čvor Zagreb Lučko A-3
–	1 h 13 min (84 km)	Gornji Viduševac – Pokupsko – Kravarsko – Velika Gorica – Čvor Zagreb Buzin A-3
1 h 10 min (72 km)	–	Bović – Pokupsko – Kravarsko – čvor Buševac A-11 – Čvor Zagreb Buzin A-3
–	1 h 9 min (77 km)	G. Viduševac – Pokupsko – Kravarsko – čvor Buševac A-11 – Čvor Zagreb Buzin A-3
–	1 h 12 min (74 km)	G. Viduševac – Pokupsko – Kravarsko – čvor Buševac A-11 – Zračna luka Zagreb
1 h 20 min (102 km)	–	Vojnić – Tušilović – Čvor Karlovac A-1 – Zagreb Lučko A-3 – Zračna luka Zagreb
1 h 25 min (90 km)	1 h 21 min (85 km)	Glina – Petrinja – čvor Lekenik A-11 – Velika Gorica jug – Zračna luka Zagreb
1 h 3 min (54 km)	59 min (49 km)	Glina – Petrinja – Sisak
1 h 16 min (76 km)	1 h 13 min (72 km)	Vojnić – G.P. Matijevići (BIH)
39 min (40 km)	31 min (25 km)	Crni Potok – G.P. Maljevac (BIH)

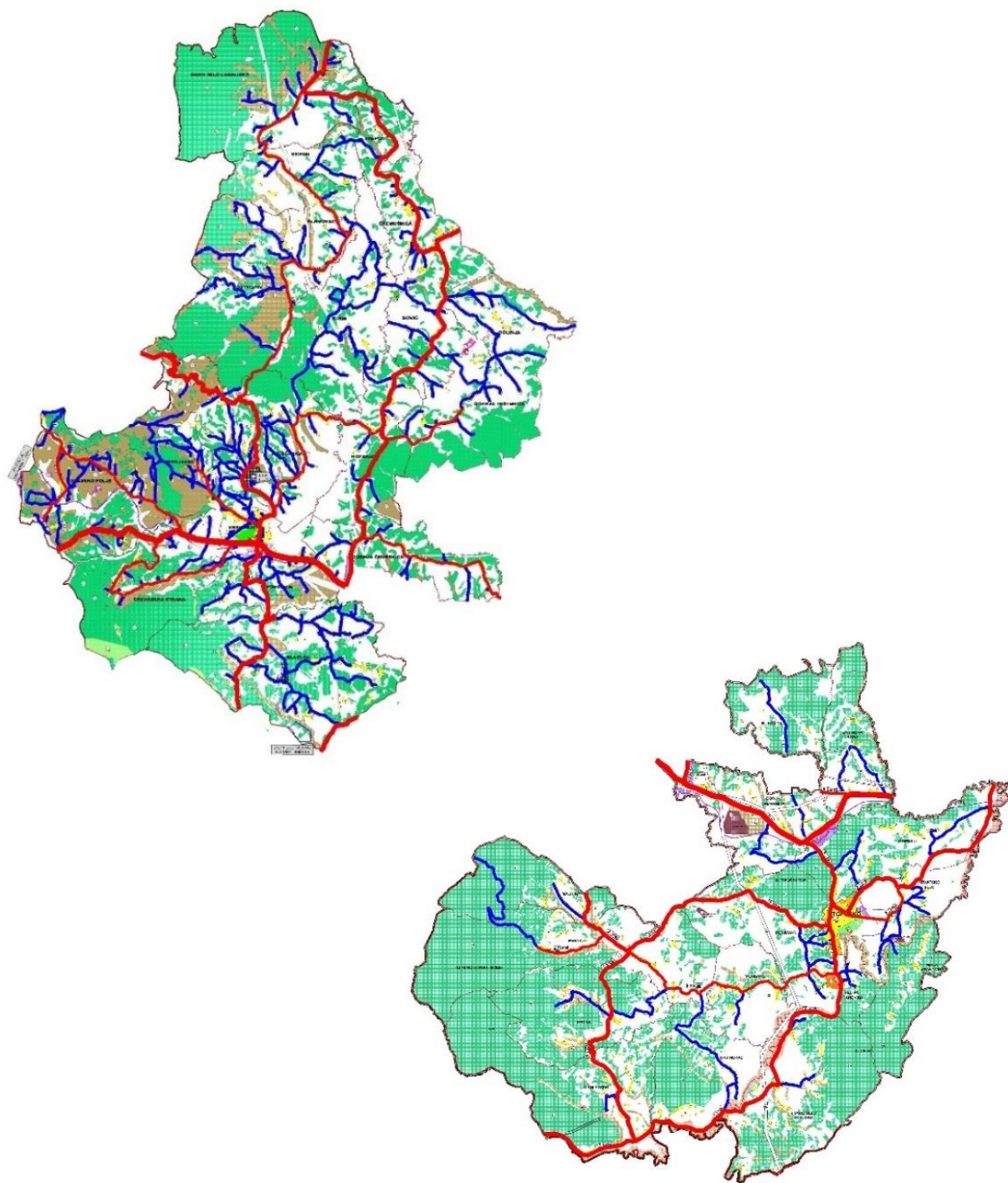
Izvor: <https://map.hak.hr/?lang=hr&s=mireo;roadmap;mid;I;6;2;0;;1>

je najbrža i najkraća prometna veza između Topuskog i Zagreba preko Gornjeg Viduševca i Pokupskog do Buzina u Zagrebu dok je najbrža i najkraća prometna veza između Vrginmosta i Zagreba preko Vojnića sa spajanjem na autocestu u Karlovcu do Lučkog u Zagrebu. Najkraća cestovna udaljenost od Vrginmosta do Zagreba iznosi 61 km međutim zbog dijela neasfaltirane ceste kroz Općinu Gvozd (od Ostrožina do Dugog Sela Lasinjskog) putovanje nije ekonomično.

Stanovnici Općine Gvozd oduvijek su gravitirali Karlovcu s kojim su povezani dnevnim autobusnim linijama, a javni prijevoz do Siska nije uspostavljen. Stanovnici Općine Topusko podjednako gravitiraju Karlovcu, Sisku i Zagrebu i s njima su povezani dnevnim autobusnim linijama. Dnevne migracije (odlazak na posao) iz općina Topusko i Gvozd odvijaju se dijelom u smjeru Gline, u smjeru Karlovca te Zagreba. Iz Karlovca, Siska i Petrinje svakodnevno putuju nastavnici zaposleni u školama u Vrginmostu i Topuskom te zaposlenici u Lječilištu Topusko.

Dostupnost unutar svake pojedine općine je podjednako razvijena odnosno nerazvijena. Naselja koja se nalaze uz državnu cestu D-6 te naselja koja su u neposrednoj blizini svojih općinskih centara dobro su prometno povezana s njima. U općini Topusko postoji dobra veza prema jugu, tj. naseljima koja se nalaze uz cestu koja vodi prema graničnom prijelazu Maljevac. Slično je u Općini Gvozd, naselja koja se nalaze uz prometnicu koja vodi prema sjeveru tj. prema Zagrebačkoj županiji također su dobro prometno povezana. Ostala rubna naselja sa svojim zaseocima ili nisu dostupna ili su teško dostupna neodržavanim makadamskim i zemljanim putevima kao što su: Batinova Kosa, Bukovica, Mala Vranovina, Pecka, dijelovi Perne, Malička i Vorkapić u Općini Topusko te Gornja Čemernica, Kirin i dijelovi Blatuše, Ostrožina, Stipana, Šljivovca, Gornje Trstenice i Crevarske Strane u Općini Gvozd. U shematskom prikazu javnih i nerazvrstanih cesta na slici 13. vidljivo je da je u općini Gvozd gušća mreža nerazvrstanih cesta nego u općini Topusko, naime zbog u općini Gvozd veći je broj naselja zaseočnog tipa. Dostupnost u obje općine nije zadovoljavajuća, naime dijelovi pojedinih županijskih i lokalnih cesti nisu asfaltirani kao što je slučaj sa Ž-3228 koja prolazi kroz naselje Pecka u općini Topusko i L-33189 koja prolazi kroz Ostrožin, Šljivovac i Stipan u općini Gvozd. U obje općine postoji velik broj puteva koji nisu svrstani u kategoriju nerazvrstanih cesti, a vode do pojedinih zaselaka. Takvih puteva više je u Općini Topusko, naročito na području naselja Mala Vranovina i Crni Potok.

Dostupnost osnovnim javnim uslugama može imati značajan utjecaj na proces razvoja, stagnacije ili nazadovanja određenog područja. Pristupačnost osnovne komunalne infrastrukture (elektrika, vodovod i kanalizacija), odnosno zdravstvenim ili obrazovnim ustanovama, javnom prijevozu, trgovinama, kulturnim sadržajima važan je preduvjet u ostvarenju projekta razvoja određenog prostora te bi svaka dugoročna nemogućnost pristupa navedenim uslugama mogla otežati taj proces. Za određivanje dostupnosti određene lokacije nije toliko važna sama udaljenost koliko je važno vrijeme potrebno za odvijanje dnevnih migracija, stoga je blizina glavnim prometnim koridorima ključna za provedbu procesa razvoja.

Slika 12. Shematski prikaz javnih i nerazvrstanih cesta u Općini Gvozd (gore) i Općini Topusko (dolje),⁶²
 Izvor: Izvod iz Kartografskog prikaza br. 1 „Korištenje i namjena površina“ Prostorni plan uređenja Općine Gvozd
 ("Službeni vjesnik" br. 34/04 i 45/10) i kartografskog prikaza br. 1 „Korištenje i namjena površina“ Prostorni plan
 uređenja Općine Topusko ("Službeni vjesnik" br. 3/05, 11/12, 48/18, 50/20 i 71/20-pročišćeni tekst).

⁶² Postojeće lokalne, županijske i državne ceste označene su crvenom bojom dok su nerazvrstane ceste označene plavom bojom.

3. 2. Stanovništvo

Analiza se zasniva na temelju raspoloživih statističkih podataka službenih popisa stanovnika 1991., 2001. i 2011. godine te procjene broja stanovnika na godišnjoj razini koje Državni zavod za statistiku objavljuje na temelju podataka iz posljednjega popisa stanovništva, prirodnog kretanja i migracijskog salda.⁶³

Broj stanovnika i gustoći naseljenosti

Područje općina Topusko i Gvozd susreće se s ozbiljnim problemom mogućnosti razvoja zbog demografskog manjka koji je već desetljećima zabilježen kroz negativan prirast stanovništva.

Prema popisu 2011. Općina Topusko je imala 2985 stanovnika, a Općina Gvozd 2970. Konstantan demografski pad zabilježen u periodu od 1991. do 2011. karakterističan je za obje općine. U Općini Topusko demografski pad u razdoblju od 1991. do 2011. kumulativno iznosi 56,26 % dok je u Općini Gvozd nešto veći i iznosi 63,25%.⁶⁴

Gustoća naseljenosti 1991. u obje općine bila je ispod prosjeka Sisačko-moslavačke županije te se u periodu 2001. do 2011. još dodatno smanjila.⁶⁵

Tablica 2. Broj stanovnika i gustoći naseljenosti

Područje	Broj stanovnika			Površina (km ²)	Gustoća naseljenosti (stanovnika/km ²)		
	1991.	2001.	2011.		1991.	2001.	2011.
Općina Topusko	6824	3219	2985	198,30	34,4	16,2	15
Općina Gvozd	8082	3779	2970	212,4	38	17,8	14
Obuhvat područja	14906	6998	5955	410,7	36,2	17,0	14,5

Izvor: Državni zavod za statistiku

U svim naseljima u razdoblju od 1991. do 2001. zabilježen je pad broja stanovnika što je bila direktna posljedica Domovinskog rata. Taj trend se u većini naselja nastavio i u razdoblju od 2001. do 2011. uzrokovan odseljavanjem i negativnim prirodnim prirastom.⁶⁶

⁶³ Do izrade ovog završnog rada nisu bili objavljeni službeni podaci popisa stanovništva provedenog u jesen 2021.

⁶⁴ Za usporedbu u Sisačko-moslavačkoj županiji smanjenje broja stanovnika od 1991. do 2011. iznosilo je 31,32 %.

⁶⁵ Za usporedbu u Sisačko-moslavačkoj županiji koja spada u skupinu najrjeđih naseljenih područja u Republici Hrvatskoj gustoća naseljenosti je 1991. iznosila 56,5 st/km², 2001. iznosila je 41,7 st/km² a 2011. bila je 39 st/km².

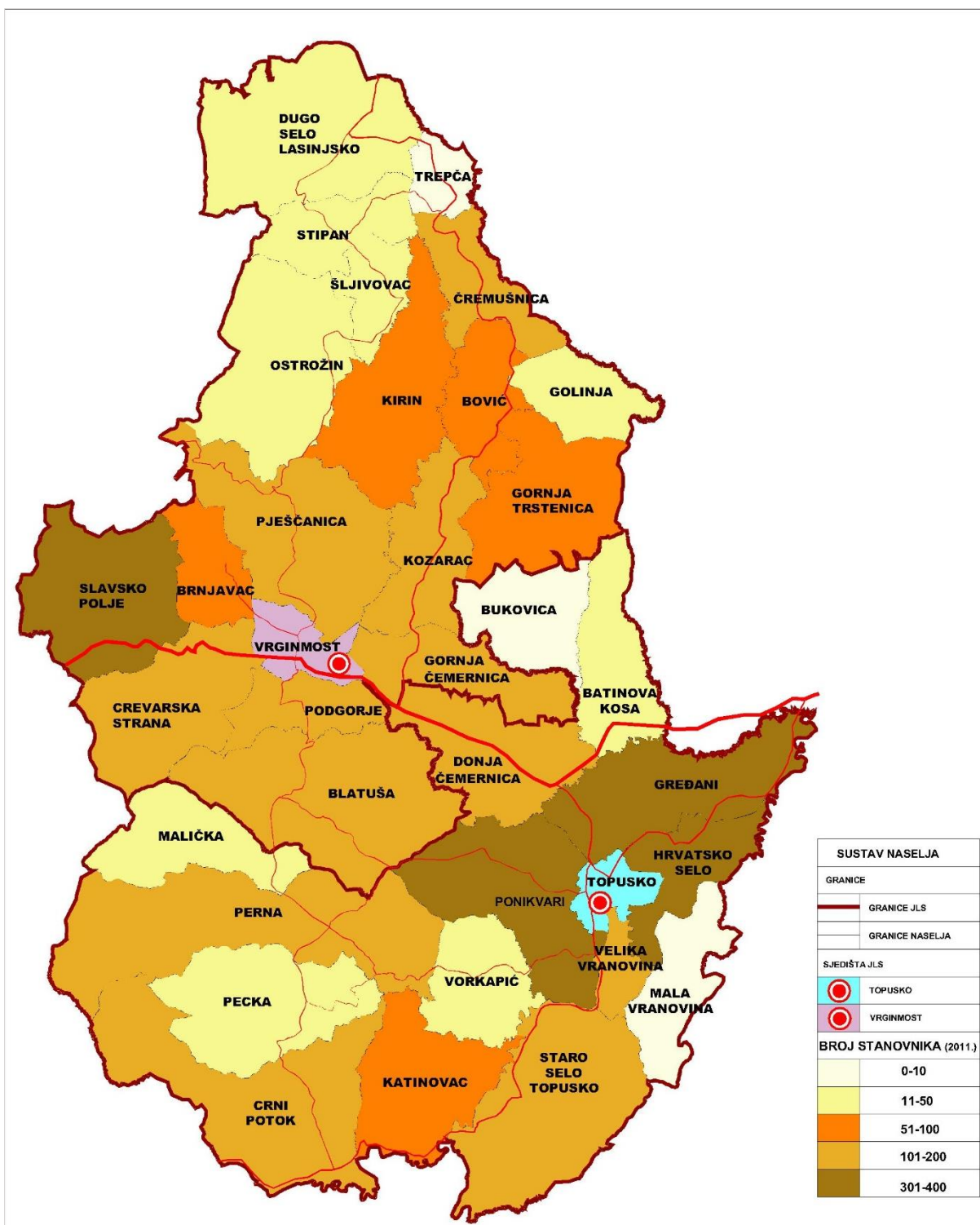
⁶⁶ U većini naselja (30 naselja) smanjen je broj stanovnika dok je u pet naselja povećan broj stanovnika (Batinova Kosa, Topusko, Brnjava, Čremušnica i Stipan) što je rezultat povratka izbjeglog stanovništva nakon Domovinskog rata.

Tablica 3. Broj stanovnika po naseljima⁶⁷

OPĆINA TOPUSKO						
RED. BR.	NAZIV NASELJA	BROJ STANOVNIKA			INDEKSI KRETANJA	
		1991.	2001.	2011.	2011./1991.	2011./2001.
1.	BATINOVA KOSA	159	37	50	31,44	135,14
2.	BUKOVICA	81	7	2	2,47	28,57
3.	CRNI POTOK	377	178	153	40,58	85,96
4.	DONJA ČEMERNICA	451	199	170	37,69	85,43
5.	GREĐANI	745	445	341	45,77	76,63
6.	HRVATSKO SELO	550	333	310	56,36	93,09
7.	KATINOVAC	349	114	90	25,79	78,95
8.	MALA VRANOVINA	73	3	1	1,37	33,33
9.	MALIČKA	129	48	43	33,33	89,58
10.	PECKA	237	43	27	11,92	62,79
11.	PERNA	471	204	176	37,37	86,27
12.	PONIKVARI	712	404	347	48,74	85,89
13.	STARO SELO TOPUSKO	402	191	154	38,31	80,63
14.	TOPUSKO	1587	798	945	59,55	118,42
15.	VELIKA VRANOVINA	294	180	150	51,02	83,33
16.	VORKAPIĆ	207	35	26	12,56	74,29
	UKUPNO:	6824	3219	2985	43,74	92,73
OPĆINA GVOZD						
RED. BR.	NAZIV NASELJA	BROJ STANOVNIKA			INDEKSI KRETANJA	
		1991.	2001.	2011.	2011./1991.	2011./2001.
1.	BLATUŠA	558	285	171	51,08	60,00
2.	BOVIĆ	313	150	91	47,92	60,67
3.	BRNJAVAC	216	87	93	40,28	106,90
4.	CREVARSKA STRANA	425	262	161	61,65	61,45
5.	ČREMUŠNICA	390	85	103	21,79	121,18
6.	DUGO SELO LASINJSKO	385	64	46	16,62	71,88
7.	GOLINJA	270	65	38	24,07	58,46
8.	GORNJA ČEMERNICA	437	232	142	53,09	61,21
9.	GORNJA TRSTENICA	299	102	88	34,11	86,27
10.	KIRIN	320	56	52	17,50	92,88
11.	KOZARAC	291	166	122	57,04	73,49
12.	OSTROŽIN	393	64	32	16,28	50,00
13.	PJEŠČANICA	661	222	161	33,59	72,52
14.	PODGORJE	283	178	150	62,90	84,27
15.	SLAVSKO POLJE	752	375	338	49,87	90,13
16.	STIPAN	228	41	50	17,98	121,95
17.	ŠLJIVOVAC	169	33	32	19,53	96,97
18.	TREPČA	122	9	5	7,38	55,56
19	VRGINMOST	1570	1303	1095	82,99	84,04
	UKUPNO:	8082	3779	2970	46,76	78,59

Izvor: Državni zavod za statistiku

⁶⁷ Sva naselja osim Topuskog i Gvozda imaju manje od 400 stanovnika.

Slika 13. Prostorni raspored naselja prema skupinama u odnosu na broj stanovnika,⁶⁸ Izvor: autorica

⁶⁸ Kako bi se dobili podaci o razmještanju naselja sa malim brojem stanovnika za koja su predviđanja da će uskoro izumrijeti, naselja su grupirana u skupine od 0-10, 11-50, 51-100, 101-200 i 301-400 stanovnika. Općinski centri su izuzeti iz grupiranja. Skupina od 201 -300 se ne prikazuje pošto nema niti jednog naselja u toj grupi.

Dobna i spolna struktura stanovništva, indeks starenja i koeficijent starosti

Općine Gvozd i Topusko imaju podjednak broj stanovnika i spolnu strukturu stanovništva.

Općine se razlikuju po prosječnoj starosti stanovnika koja u Općini Gvozd iznosi 50,9 godina dok je u Općini Topusko nešto niža te iznosi 45,5 godina. Najočitija razlika se ogleda u indeksu starenja koji u Općini Gvozd iznosi 300 dok u Općini Topusko iznosi 176,1. U obje općine indeks starenja je visoko iznad granice izdržljivosti koja iznosi 40, a u Općini Gvozd situacija je nepovoljnija tj. broj stanovnika starijih od 60 godina je tri puta veći od mladih (od 0-19 godina).

Koeficijent starosti je osnovni je pokazatelj razine starenja koji u Općini Gvozd iznosi 40,3 %, a u Općini Topusko 30,9 % što je također visoko iznad granice izdržljivosti koja iznosi 12 % te se smatra da je stanovništvo već duboko u procesu starenja. Starenje stanovništva je proces povećavanja udjela stanovništva starog 65 i više godina u ukupnom stanovništvu. U Općini Topusko taj udio iznosi 23,4 % dok u Općini Gvozd iznosi 31,7 % stoga obje općine spadaju u grupu jedinica lokalne samouprave s visokim udjelom starog stanovništva u Sisačko - moslavačkoj županiji.⁶⁹

Tablica 4. Dobna i spolna struktura stanovništva, indeks starenja i koeficijent starosti

Općina Topusko								
spol	broj stan.	do 19 godina	60 i više godina	65 i više godina	65 i više godina udio (%)	prosječna starost	indeks starenja	koeficijent. starosti (%)
m	1427	262	366	259	18,1	43,4	139,7	24,8
ž	1558	262	557	440	28,2	47,5	212,6	35,8
Ukupno	2985	524	923	699	23,4	45,5	176,1	30,9
Općina Gvozd								
spol	broj stan.	do 19 godina	60 i više godina	65 i više godina	65 i više godina udio (%)	prosječna starost	indeks starenja	koeficijent. starosti (%)
m	1425	192	473	421	29,5	48,3	227,6	30,1
ž	1545	207	724	521	33,7	53,3	349,8	46,9
Ukupno	2970	399	1197	942	31,7	50,9	300,0	40,3

Izvor: Državni zavod za statistiku

⁶⁹ U Sisačko - moslavačkoj županiji udio stanovništva starog 65 i više godina iznosi oko 19%.

Domaćinstva

Paralelno s općom depopularizacijom i starenjem smanjuje se i broj domaćinstava što za posljedicu ima velik broj napuštenih obiteljskih kuća i gospodarskih objekata. U razdoblju od 1991. do 2011. u općini Topusko nestalo je gotovo 1000 domaćinstava, a u općini Gvozd 1820 domaćinstava.

Tablica 5. Domaćinstva

Područje	Broj domaćinstava			Indeks kretanja	
	1991.	2001.	2011.	2011./1991.	2011./2001.
Općina Topusko	2146	1236	1156	53,87	93,53
Općina Gvozd	3167	1547	1347	48,45	87,07

Izvor: Državni zavod za statistiku

Kontinuirano se nastavlja trend povećanja staračkih domaćinstava kojima je potrebna pomoć, a mnogi od njih se nalaze u udaljenim zaseocima stoga je u svrhu pomoći na državnoj razini pokrenut projekt pomoći „Zaželi”.⁷⁰

---

⁷⁰ Program „Zaželi” namijenjen je pružanju pomoći starijim i nemoćnim osobama, te osobama s invaliditetom koji će uz pomoć gerontodomaćica moći obavljati svoje svakodnevne aktivnosti. Program se realizirao u periodu 2014.-2020.

Prirodno kretanje stanovništva i migracije

Analizom podataka vidljivo je da je na području općina Topusko i Gvozd u razdoblju od 2011. do 2020. prisutna opća depopularizacija koja se očituje u konstantnom odnosu broja umrlih i živorođenih osoba gdje broj umrlih višekratno nadmašuje broj rođenih te u odnosu broja doseljenih i odseljenih osoba gdje je broj odseljenih dvostruko veći od broja doseljenih. Razlog tome je dugotrajno iseljavanje stanovništva radno-sposobne i fertile dobi zbog gospodarskih i društvenih uvjeta.

Tablica 6. Prirodno i migracijsko kretanje stanovništva⁷¹

Općina Topusko											
Godina	2011.	2012.	2013.	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.	2020.	Ukupno
Živorodeni	21	27	21	19	18	18	15	18	12	9	178
Umrli	50	48	57	55	60	53	56	63	56	41	539
Doseljeni	97	70	72	95	60	66	48	58	70	32	661
Odseljeni	136	105	129	105	109	131	119	110	105	67	1109
Općina Gvozd											
Godina	2011.	2012.	2013.	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.	2020.	Ukupno
Živorodeni	12	19	13	13	8	20	14	11	11	11	132
Umrli	81	69	73	81	55	63	69	68	62	69	690
Doseljeni	76	46	46	91	76	73	77	65	61	80	676
Odseljeni	186	124	147	188	140	126	135	117	98	70	1316

Izvor: Državni zavod za statistiku

Istraživanja o unutarnjoj i vanjskoj migraciji stanovništva temelje se na podacima Ministarstva unutarnjih poslova o odjavama prebivališta i/ili boravišta.⁷²

⁷¹ Podaci o doseljenima i odseljenima odnose se na doseljene iz drugih općina, gradova, županija ili inozemstva. Podaci su prikazani po teritorijalnom ustroju prema Zakonu o područjima županija, gradova i općina u Republici Hrvatskoj (NN, br. 86/06.) sa stanjem 31. prosinca 2020.

⁷² Problem točnosti podataka o vanjskih migracija prisutan je jer dio emigranata propušta odjaviti prebivalište te oni tada ne ulaze u statistiku emigracije. Netočnost odnosno podcijenjenost broja emigranata dokazuju podaci nekih

Iz detaljnijih podataka o migracijama unutar i izvan republike Hrvatske (Tablica 7.) vidljivo je da se u obje općine oko 50 % ukupnih migracija odnosi na iseljavanje u inozemstvo. Najveći broj odseljenih u općini Topusko je zabilježen 2011., a u općini Gvozd 2014. godine. Prema zadnjem izvješću za 2020. g. broj odseljenih je u padu što može značiti da je preostalo vrlo malo aktivnog radnog stanovništva.

Tablica 7. Unutarnje i vanjske migracije stanovništva

Općina Topusko											
Godina	2011.	2012.	2013.	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.	2020.	Ukupno
Doseljeni											
ukupno	97	70	72	95	60	66	48	58	70	32	661
Iz iste žup.	19	15	13	27	17	12	8	8	11	8	138
Iz druge žup.	26	18	22	27	21	15	11	18	18	7	183
Iz inozemstva	7	8	10	14	7	11	11	14	18	10	110
Odseljeni											
ukupno	136	105	129	105	109	131	119	110	105	67	1109
U istu žup.	26	15	21	10	16	19	10	19	25	20	181
U drugu žup.	21	13	27	37	36	34	30	32	25	21	276
U inozemstvo	44	48	54	31	42	50	61	41	32	19	422
Općina Gvozd											
Godina	2011.	2012.	2013.	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.	2020.	Ukupno
Doseljeni											
ukupno	76	46	46	91	76	73	77	65	61	80	676
Iz iste žup.	17	9	3	10	6	7	4	10	7	7	80
Iz druge žup.	28	23	19	31	36	18	26	21	26	39	267
Iz inozemstva	5	5	6	15	16	20	29	17	10	19	142
Odseljeni											
ukupno	186	124	147	188	140	126	135	117	98	70	1316
U istu žup.	9	17	7	24	15	12	8	15	9	3	119
U drugu žup.	35	28	37	39	37	33	44	41	34	29	357
U inozemstvo	116	70	85	90	70	53	65	44	37	23	653

Izvor: Državni zavod za statistiku

država o hrvatskim imigrantima koji su znatno viši od hrvatskih podataka o hrvatskim emigrantima u tu zemlju. To utječe i na točnost godišnjih procjena broja stanovnika, koje su u tom smislu zasigurno precijenjene.

*** (2020) Demografski pokazatelji u hrvatskim županijama, Hrvatska gospodarska komora, Sektor za financijske institucije i ekonomske analize, Odjel za makroekonomske analize, Zagreb.

Procjena broja stanovnika

Procjena broja stanovnika je okvirni podatak koji se temelji na službenim podacima o broju rođenih, umrlih, doseljenih i odseljenih i to samo onih koji su u službenoj evidenciji državnih tijela.

Općina Topusko je na dan 31. prosinca 2020. imala 2205 stanovnika što je za 777 ili 26% stanovnika manje nego na popisu 2011., dok je općina Gvozd je na dan 31. prosinca 2020. imala 1815 stanovnika što je za 1155 ili 38,88 % stanovnika manje nego na popisu 2011.

Iz podataka je vidljivo da je procijenjeni pad broja stanovnika u razdoblju od 2011. do kraja 2020. značajan zbog velike razlike između broja živorođenih i umrlih stanovnika te odseljavanja.

Tablica 8. Procjena broja stanovnika za Općinu Topusko

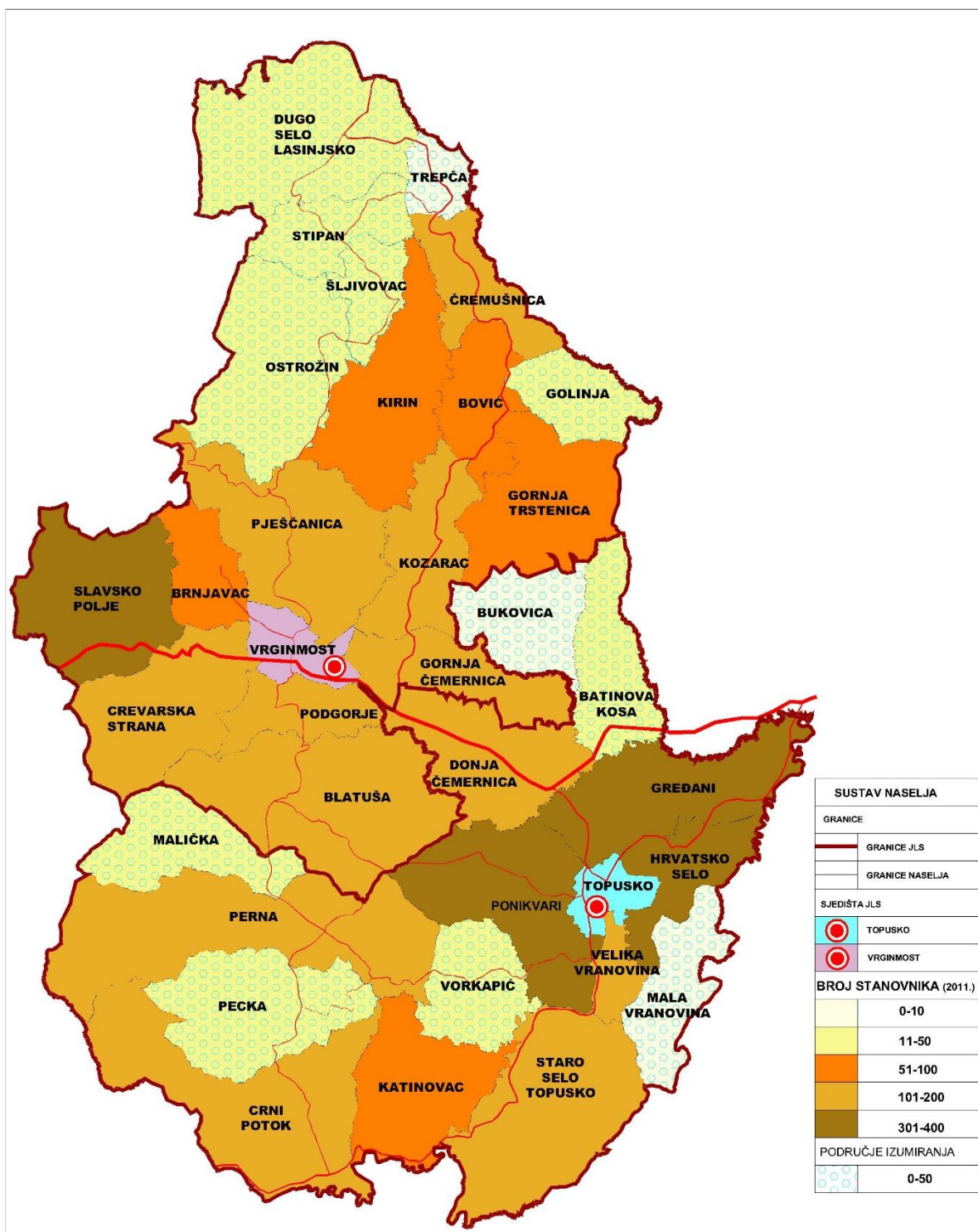
Procjena broja stanovnika Općine Topusko na dan 31. prosinca po godinama											
Godine	Popis 2011.	2011.	2012.	2013.	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.	2020.
Broj stanovnika	2985	2946	2890	2797	2751	2660	2560	2448	2351	2272	2205

Izvor: Državni zavod za statistiku

Tablica 9. Procjena broja stanovnika za Općinu Gvozd

Procjena broja stanovnika Općine Gvozd na dan 31. prosinca po godinama											
Godine	Popis 2011.	2011.	2012.	2013.	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.	2020.
Broj stanovnika	2970	2834	2706	2545	2380	2269	2173	2060	1951	1863	1815

Izvor: Državni zavod za statistiku

Slika 14. Prostorni raspored naselja s prikazom područja izumiranja⁷³, Izvor: autorica

⁷³ Prema procjeni broja stanovnika za 2020. broj stanovnika se značajno smanjio u odnosu na 2011. stoga su kao područja koja imaju tendenciju izumiranja prikazana sva naselja koja su prema popisu 2011. imala manje od 50 stanovnika.

3.3. Tipologija prostora i grupacije naselja

Na prostoru Općine Gvozd (19) i Topusko (16) nalazi se sveukupno 35 naselja. Naselje Vrginmost je administrativno sjedište Općine Gvozd, a Topusko je administrativno sjedište Općine Topusko. Ostala naselja su ruralnog tipa.

Naselja su analizirana primjenom tipologije prostora na razini naselja, a specifičnosti pojedinih naselja analizirane su po skupinama koje su formirane u odnosu na topografske karakteristike terena i cestovne povezanosti unutar općina.

Tipologija prostora na razini naselja⁷⁴

Primjenom metode tipologije prostora na razini naselja, kako bi se što realnije identificirala razlike između pojedinih ruralnih područja u ove dvije općine, izdvajaju se četiri tipa naselja. Analizom skupina varijabli prema temama lokacijske i topografske karakteristike, veličina smještaj i struktura stanovništva, demografska dinamika, zaposlenost i dnevne cirkulacije radnika, socioekonomska struktura, struktura i značaj poljoprivrede kao izvora prihoda, način korištenja zemljišta, funkcije i stanje stambenog fonda, infrastrukturna opremljenost, sustav središnjih naselja i prometna dostupnost središnjim naseljima, naselja u ove dvije općine su klasificirana su kako slijedi:

TIP A- Dinamično strukturno jača naselja

U ovoj skupini je naselje Vrginmost s 1095 stanovnika što je približno prosječna veličina naselja TIP-a A. Vrginmost je smješten uz državnu cestu D-6 i gravitiraju mu sva naselja u općini. U Vrginmostu su stanovnicima općine Gvozd dostupne osnovne javne usluge⁷⁵ te je povezan autobusnom linijom s Karlovcem i Topuskom.

---

⁷⁴ Kao urbana područja definirana su naselja sa više od 5000 stanovnika. Iz su izdvojeni gradovi i naselja bez stanovnika, a ostala naselja su klasificirana u 7 tipova: TIP A - Dinamično strukturno jača naselja, TIP B - Dostupnija, o cirkulaciji (dnevnoj migraciji) ovisna naselja, TIP C - Tržišno orijentirana poljoprivredna naselja, TIP D - Ekonomski diverzificirana, pretežito turistička naselja, TIP E - Naselja poljoprivredne ekstenzifikacije i slabe demografske dinamike, TIP F - Naselja ruralne periferije i TIP G - Ostala naselja.

Lukić, A., (2012.), Mozaik izvan grada-tipologija ruralnih i urbaniziranih naselja Hrvatske., str. 209-220.

⁷⁵ U Vrginmostu je smještena lokalna uprava, osnovna škola, dječji vrtić, knjižnica, dva tima obiteljske medicine, jedan tim dentalne medicine, Ljekarna, Veterinarska stanica, Porezna uprava ispostava Vrginmost, Pošta, Policijska postaja, Šumarija Gvozd, benzinska crpka, trgovina, tržnica (jednom tjedno), pekarnica, caffè bar, bistro, mesnica, frizerski salon, bankomat Karlovačke banke, Dobrovoljno vatrogasno društvo Gvozd, nogometni klub, srpsko kulturno društvo „Prosvjeta“, Udruga Suncokret-centar za razvoj zajednice-volonterski centar, Program pomoći

TIP D – Ekonomski diverzificirana, pretežito turistička naselja

U ovu grupu pripada naselje Topusko koje ima 945 stanovnika, a najveći udio zaposlenih je u zdravstvenom turizmu.⁷⁶ Uz Lječilište Topusko i Hotel Top Terme Topusko razvijena je i ponuda privatnog smještaja.⁷⁷ Osim međugradske autobusne linije iz smjera Karlovca, Topusko je direktno povezan sa Zagrebom.⁷⁸

TIP E – Naselja poljoprivredne ekstenzifikacije i slabe demografske dinamike

U ovoj skupini nalaze se naselja koja su u neposrednoj blizini općinskih središta (Crevarska Strana, Gornja Čemernica, Kozarac i Podgorje povezani su s Vrginmostom, a Gređani, Hrvatsko selo, Ponikvari i Velika Vranovina s Topuskim) ili su smještene uz državnu cestu D6 (Blatuša i Donja Čemernica) tj. imaju mogućnost lakšeg pristupa ionako rijetkom javnom prijevozu što ipak omogućava veći stupanj mobilnosti za razliku od naselja ruralne periferije.

TIP F – Naselja ruralne periferije

Ovo je najbrojnija skupina koja obuhvaća Batinovu Kosu i Bukovicu koje se nalaze u sjevernom dijelu općine Topusko, osam naselja u južnom dijelu općine Crni Potok, Katinovac, Mala Vranovina, Malička, Pecka, Perna, Staro Selo Topusko i Vorkapić. Unutar središnjeg i sjevernog dijela općine Gvozd su Bović, Brnjavac, Čremušnica, Dugo Selo Lasinjsko, Golinja, Gornja Trstenica, Kirin, Ostrožin, Pješčanica, Slavsko Polje, Stipan, Šljivovac i Trepča. Naselja su povezana u veća područja koja obuhvaćaju više od pola teritorija općina. Specifičnost položaja ovih naselja je njihova udaljenost od glavne državne prometnice D-6 te loša dostupnost do pojedinih naselja i brdskih zaselaka do kojih vode makadamski uski putevi koji se ne održavaju adekvatno vremenskim uvjetima i godišnjim dobima. Evidentirana su četiri naselja s manje od 30 stanovnika Bukovica, Mala Vranovina, Pecka, Vorkapić i Trepča za koja je izumiranje je predvidljivo.

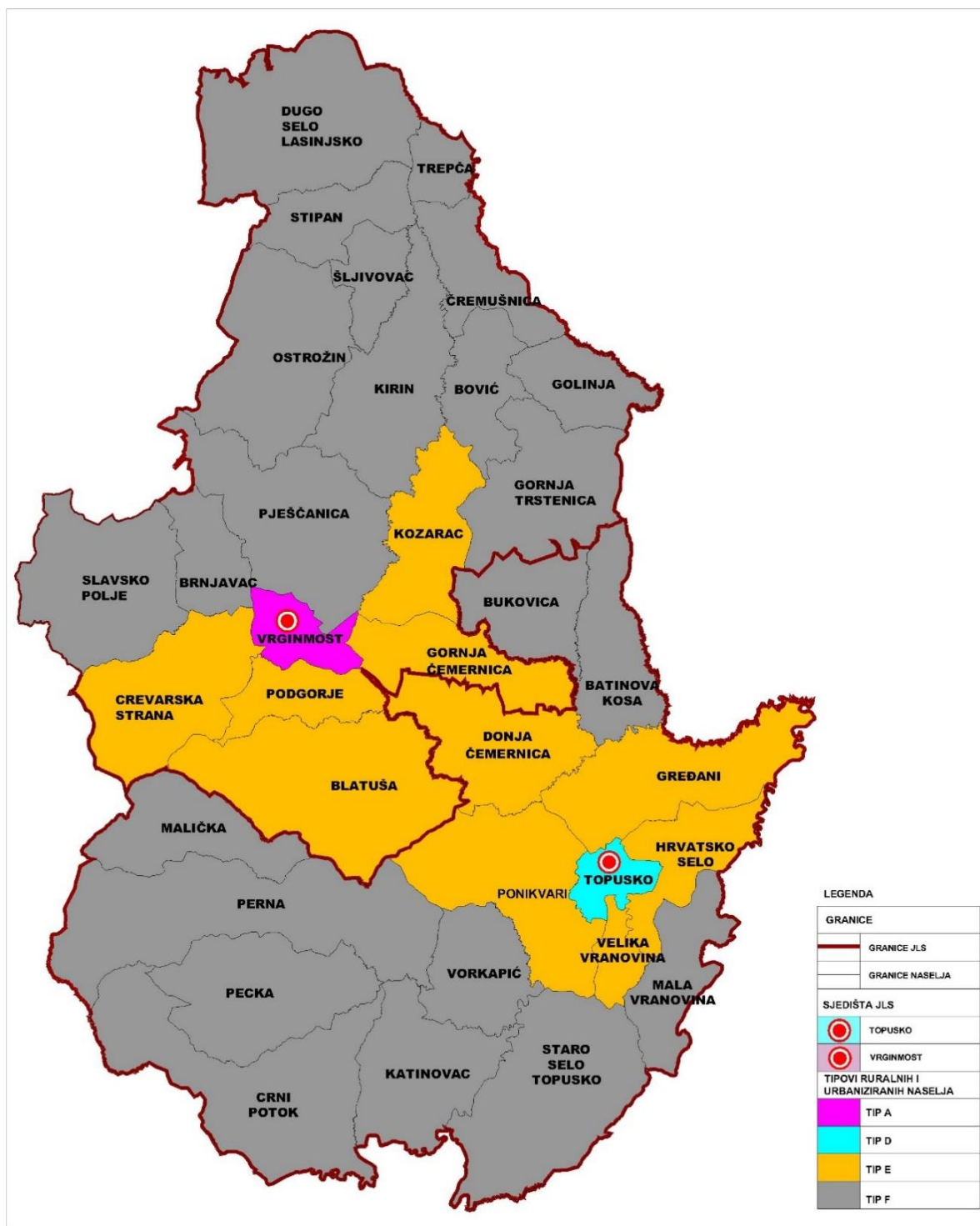
starijim osobama, Općinsko društvo Crvenog križa Gvozd, Udruga antifašista, Udruga hrvatskih veterana domovinskog rata, Projekt građanskih prava, Ured Lokalne akcijske grupe „Petrova gora“.

⁷⁶ Prema popisu stanovništva 2011., najveći broj stanovnika na području općine Topusko zaposlen je u uslužnim i trgovačkim zanimanjima 25,74 % , zatim slijede zanimanja u obrtu i pojedinačnoj proizvodnji u kojima je zaposleno 13,36 % stanovnika. Zaposlenih najmanje ima u djelatnostima poljoprivrede, šumarstva, ribolova i lova - svega 1% te u vojnim zanimanjima 0,5 % stanovnika.

⁷⁷ Prema informacijama Turističke zajednice općine Topusko evidentirano je 14 ponuda.

Turistička zajednica općine Topusko, <https://www.turizam-topusko.com/smjestaj/>

⁷⁸ Međugradska linija Topusko-Glina-Petrinja-Sisak-Velika Gorica-Zagreb prometuje radnim danom četiri puta dnevno, a subotom i nedjeljom dva puta dnevno.

Slika 15. Tipologija ruralnih i urbaniziranih naselja u općinama Topusko i Gvozd, Izvor: Lukić, A., Mozaik izvan grada-tipologija ruralnih i urbaniziranih naselja Hrvatske, str. 208.

Grupacije naselja

Obje općine su područja disperznog tipa naseljenosti, gdje 16 naselja gravitira Topuskom, a 19 naselja gravitira Vrginmostu. Općinski centri Vrginmost i Topusko imaju obilježja ruralnih i prijelaznih naselja u kojima su koncentrirane javne i društvene funkcije kao i otvorene javne površine (parkovi, igrališta, pješačke staze i sl.) dok su sva ostala naselja su izrazito ruralna, rastresita izgrađena u okvirima svojih postojećih lokaliteta. Razlikujmo seoska naselja kod kojih je dio naselja smješten u dolinama rijeka ili potoka, a dio na pobrdima, zatim brdska naselja i naselja zaseočnog tipa. Širi prostor oko naselja posjeduje izrazite kvalitete kultiviranog krajolika. U pejzažnom pogledu vrijednost predstavljaju velika šumska područja. Općine su vezane uz glavni horizontalni prometni pravac državne ceste, u smjeru sjever jug kroz obje općine uočavaju se po dva vertikalna prometna pravca koja povezuju naselja. Postoji i nekoliko kraćih horizontalnih veza do pojedinih naselja.

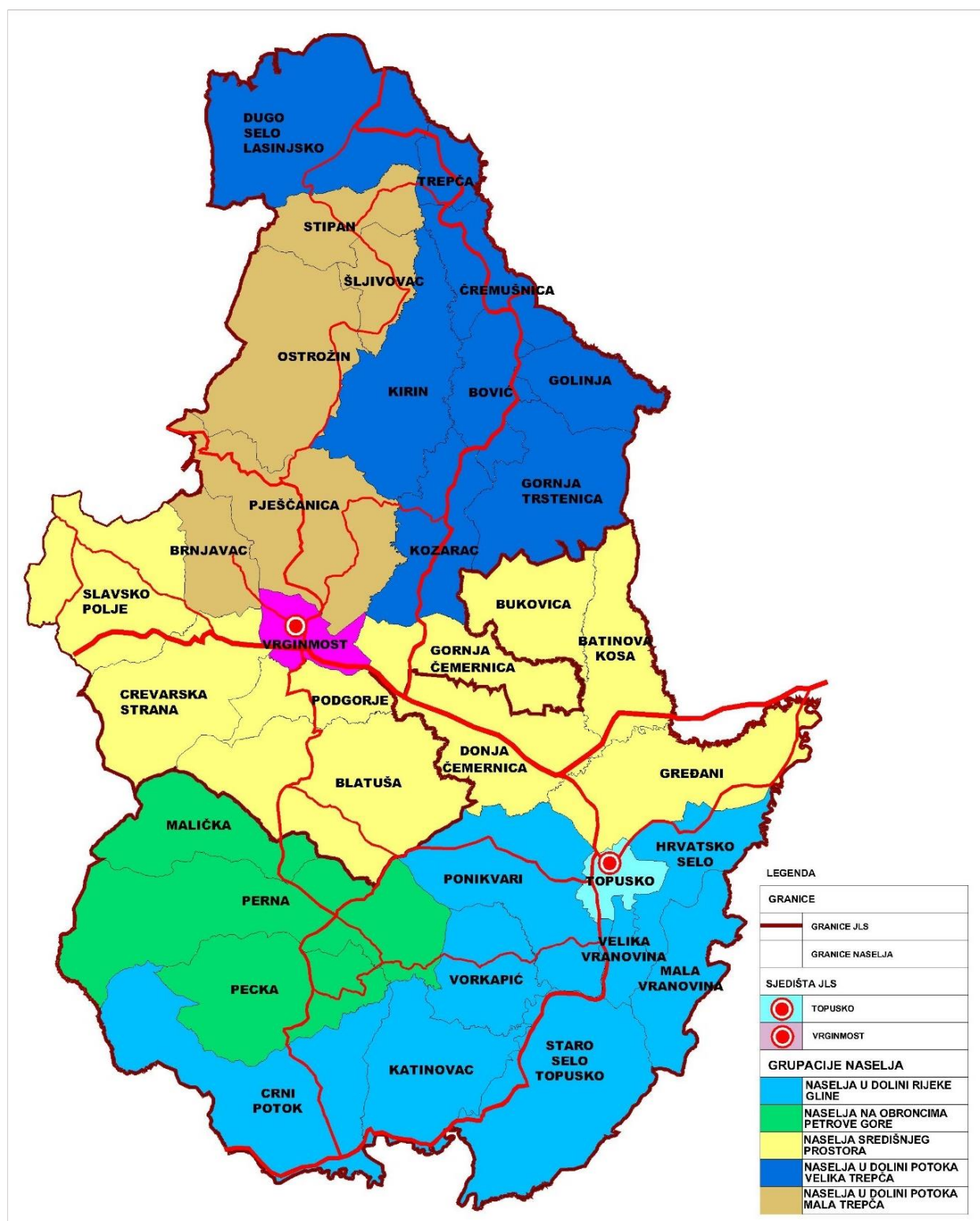
Za potrebe ove analize naselja su grupirana u pet skupina koje su formirane u odnosu na topografske karakteristike naselja i cestovne povezanosti unutar općina.⁷⁹

Grupacije naselja:

- Naselja u dolini rijeke Gline
- Naselja na obroncima Petrove gore
- Naselja središnjeg prostora
- Naselja u dolini potoka Velika Trepča
- Naselja u dolini potoka Mala Trepča.

---

⁷⁹ Iz grupiranja naselja izuzeta su općinska središta.

Slika 16. Grupacije naselja, Izvor: autorica.

Topusko

Topusko je smješteno u kotlini uz rijeku Glinu i bogate izvore termalno - mineralne vode⁸⁰ i ima sve predispozicije da postane poznati turistički regionalni centar termalno kupalište.⁸¹

Područje je neprekidno naseljeno od prapovijesnih vremena, za vrijeme rimske antike (pretpostavlja se da je na ovom prostoru bilo naselje *Ad Fines*) do dolaska cistercita početkom 13. st. Prvi put se spominje 1192. g. pod imenom Toplica i od tada je egzistiralo kao naselje s većim ili manjim brojem stanovnika.⁸² Korištenje termalnih izvora te očuvanost povijesne jezgre s mnoštvom kulturnih dobara iz različitih povijesnih epoha kao što su portal cistercitske opatije, park Opatovina, Engleski park, park šuma Nikolino brdo, Lapidarij sa zbirkama radova u kamenu, sunčani sat, kamena spomenica, znamenita vrela pitke vode (Benkovo, Jelačićevo i Mollinaryjevo) baza su za razvoj i promišljanje načina najbolje prezentacije kulturnog bogatstva te njihovog povezivanja i uključivanja u turističku ponudu te kao društvene, kulturne i obrazovne sadržaje za lokalno stanovništvo. Prvi povijesni planovi za Topusko nastali su još u 18. st. u kojima je postavljena osnovna prostorna koncepcija naselja sa smještajem glavnih prometnica, kupališnog prostora, park šume Nikolino brdo, mineralnih izvora, lokaliteta novih sakralnih objekata i ostalog.⁸³ Uspoređujući Plan Topuskog iz 1904. (Slika 17.) i današnje naselje (Slika 18.) uočava se očuvanost svih elementa nekadašnjeg krajolika što mu daje kvalitetu unatoč pojedinačnim neuspjelim građevinskim intervencijama u prostoru. Naselje se doima kao da je uronjeno u zelenilo što je rezultat sačuvanih parkovnih površina i neizgrađenih površina kontaktnih zelenih zona, a

---

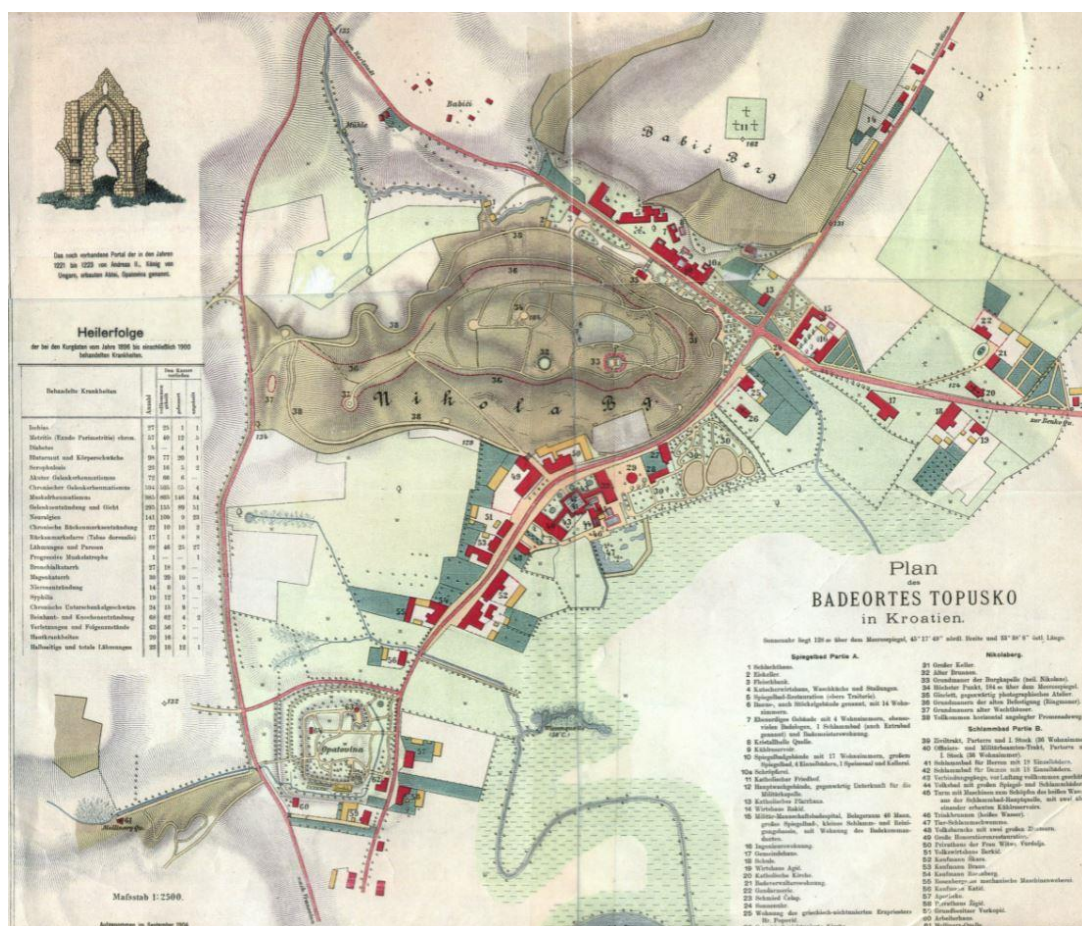
⁸⁰ Termalni izvori u Topuskom iskorištavaju se od rimskih vremena. Postoje tri izvorišta: „Bistro vrelo“ s temperaturom od 55,2 °C, „Glavno vrelo“ temperature 57°C i „Livadno vrelo“ s temperaturom od 49°C. Bistri izvori se sastoje od nekoliko vrela, smješteni su između Nikolinog i Babićevog brda. Livadni izvori su smješteni istočno od parka Opatovina, dok su blatni (glavni) izvori smješteni unutar starog lječilišnog kompleksa, jugoistočno od Nikolinog brda. Termalne vode su bistro, bezbojne, s visokim postotkom radioaktivnih sastojaka, što vodi daje ljekovita svojstva. Koncesija za crpljenje geotermalne vode izdana je u svrhu medicinske rehabilitacije i zdravstvenog turizma. Termalna voda također predstavlja potencijal kao održivi oblik energije za pokretanje poljoprivredne stakleničke proizvodnje (mogućnosti uzgoja povrća, voća, gljiva i cvijeća)., Elaborat zaštite okoliša za ocjenu o potrebi procjene utjecaja na okoliš za zahvat: Retenciju Kalanjevac, Općina Topusko, <http://docplayer.rs/174955041-Retencija-kalanjevac-op%C4%87ina-topusko-rn-2019-044-elaborat-za%C5%A1tite-okoli%C5%A1a-u-postupku-ocjene-o-potrebi-procjene-utjecaja-na-okoli%C5%A1-za-zahvat.html>

⁸¹ U Topuskom se ostvari 70% ukupnih turističkih noćenja u Sisačko-moslavačkoj županiji.

⁸² *** (2005, 2012, 2012, 2018, 2020) Prostorni plan uređenja Općine Topusko (Službeni vjesnik 3/05, 11/12, 48/18, 50/20), Topusko

⁸³ Bilušić, Dumbović, B.; Jakaša, Borić, V. (2008) „Topusko - urbogeneza naselja“, Radovi instituta za povijest umjetnosti, 32/2008, 269-281.

TIM Topusko d.d. tvornica je istegnutih metala sa sjedištem u Topuskom, a osnovni proizvod tvornice su mreže od istegnutog metala i to od čelika, aluminija, bakra i ostalih.

⁸⁶ Hotel Toplica raspolaže s 277 ležajeva (2021).

Slika 18. Topusko-pogled iz zraka, Izvor: Strateški razvojni program Općine Topusko 2014.-2020., str. 11.
<https://www.topusko.hr/dokumenti/pdf/Strateski%20razvojni%20program%20Opcine%20Topusko.pdf>

Slika 19. Blatne kupke (lijevo), Izvor: Konzervatorska podloga za Prostorni plan uređenja Općine Topusko, Konzervatorski odjel u Zagrebu, Uprava za zaštitu kulturne baštine, Ministarstvo kulture, Zagreb, 2003.

Slika 20. Hoteli „Toplica“ i „Petrova gora“ (desno),⁸⁷ Izvor fotografije:<https://turizam-smz.hr/accomodation/top-terme-topusko/>

⁸⁷ Hotel Toplica raspolaže s 277 ležajeva.

Vrginmost

Naselje Vrginmost osnovano je u 17. st. u vrijeme formiranja Vojne krajine i smješteno je u dolini rijeke Trepče. Zbog svog dobrog prometnog položaja na cestovnom i željezničkom pravcu od Siska do Karlovca postao je centar lokalne razmjene dobara.

KOTAR VRGINMOST, PREGLED OPĆINA I PRIPADAJUĆIH SELA

Ime općine	Sela	Površina u miljama	Stanovnika
Velika Vranovina	Crni potok, Gređani, Hrvatsko selo, Katinovac, Pecka, Ponikvari, Topusko, Perna, Staro selo, Vorkapić, Velika Vranovina, Mala Vranovina	2,73	7.524
Vrginmost	Brnjavac, Ostrožin, Piješčenica, Podgorie, Donji Sjeničak, Gornji Sjeničak, Slavsko-polje, Vrginmost	2,12	6.207
Čemernica	Batinova kosa, Blatuša, Bukovica, Čemernica, Malička	1,29	2.922
Bović	Boturi, Bović, Bučica, Čremošnica, Degoj, Golinja, Ilovačak, Kirin, Kozarac, Donja Trstenica, Gornja Trstenica	1,64	5.205
Lasinja	Dugo selo, Kovačevac, Lasinja, Moravec, Selnica, Sjeničak, Šljivovac, Štefanki, Sredičko, Stipan, Trepča	2,29	6.233
Zajedno:		10,07	28.091

Slika 21. Broj stanovnika u kotaru Vrginmost 1873. nakon razvojačenja Banske krajine, Izvor: Valentić, M. (1987) „Društvena i gospodarska struktura Prve banske pukovnije 1848 - 1881. godine“, Časopis za suvremenu povijest 19, 1/1987, 19 - 76, str. 36, Zagreb.

Nakon II. sv. rata Vrginmost dobiva javne i društvene sadržaje (općinski sud, zdravstvenu i veterinarsku stanicu, osnovnu školu, narodno sveučilište, poštu, poljoprivrednu zadrugu, šumariju, trgovine, samostalne obrte te drvnu i tekstilnu industriju.⁸⁸ Danas općina pripada područjima od posebne državne skrbi. Stanovništvo se uglavnom bavi poljoprivredom i stočarstvom na obiteljskim gospodarstvima dok je zapošljavanje moguće uglavnom u javnom sektoru. Zbog procesa depopularizacije disperziranih naselja u Vrginmostu se koncentrirala većina stanovništva.⁸⁹

⁸⁸ Gvozđ, <https://www.gvozđ.hr/opcina-gvozđ/povijest-opcine/>

⁸⁹ U naselju Vrginmost živi 1095 stanovnika dok u ostalih 18 naselja općine živi 1875 stanovnika (popis 2011).

Slika 22. Vrginmost-centar, Izvor: https://www.lag-petrova-gora.hr/opcina_gvozdz.html

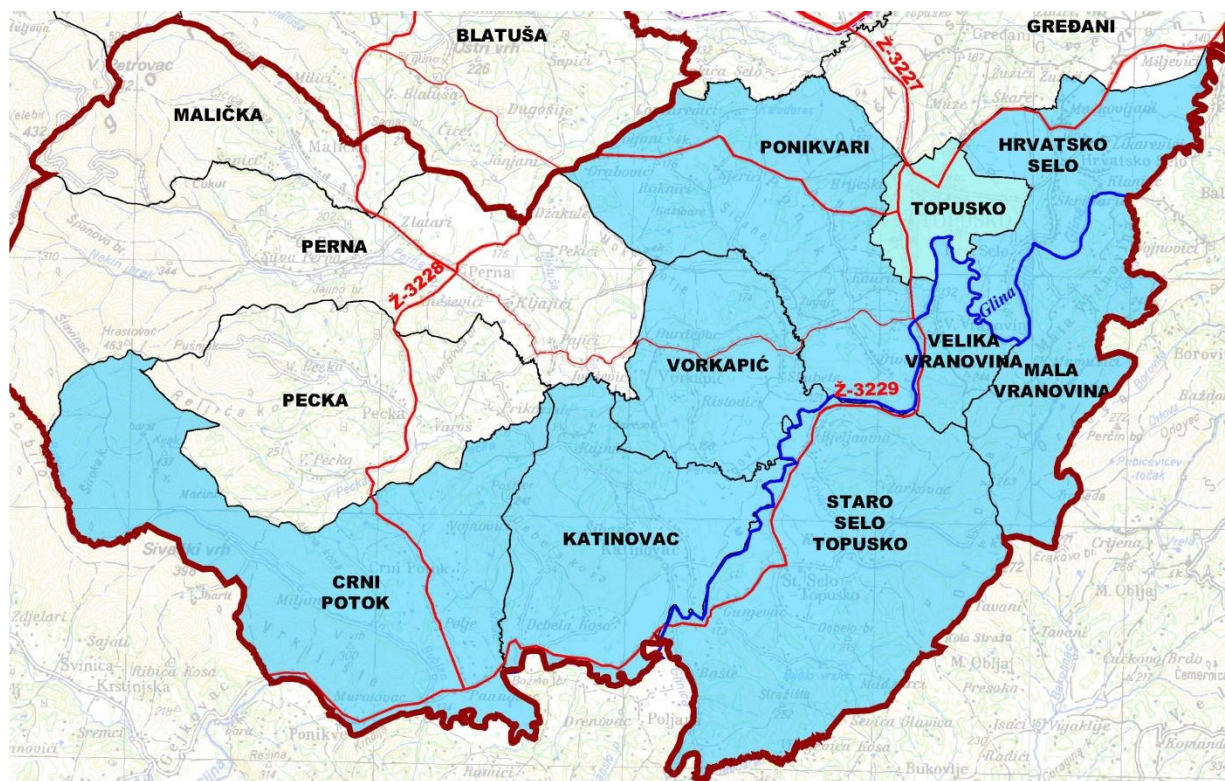
Šire područje Vrginmosta je izrazito brežuljkast kraj, odnosno spada u nisko pobrđe. Prosječna nadmorska visina je oko 200 m. Veći dio teritorije je pokriven prolaznim šumama i šumarcima.

Slika 23. Vrginmost - pogled prema jugu, Izvor: <https://earth.google.com/web/@45.35560128,15.86129537,133.48448843a,1787.92094172d,35y,-169.25479571h,58.12481292t,360r>

Naselja u dolini rijeke Gline

Skupinu čine mješovita brdsko-nizinska naselja Ponikvari, Vorkapić, Hrvatsko selo, Velika Vranovina, Mala Vranovina, Staro Selo Topusko, Katinovac i Crni Potok koja se nadovezuju uz tok rijeke Gline i županijsku održavanu prometnicu (Ž-3229).

Slika 24. Naselja u dolini rijeke Gline, Izvor: autorica

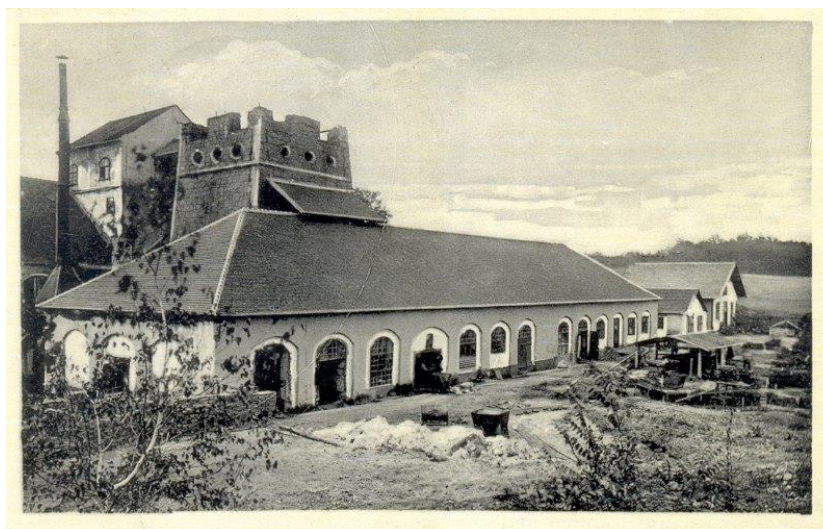
Naselje Ponikvari nalazi se neposredno uz Topusko i sa svojom poslovnom zonom upotpunjuje poslovne i komunalne djelatnosti općine.⁹⁰ Iz Ponikvara vodi lokalna cesta u Vorkapić. Hrvatsko selo jedno je od najbolje ambijentalno očuvanih sela u općini s položajem na padinama s kojeg se pružaju vizure na Topusko. Ceste u selu su uske, asfaltirane obostrano omeđene visokom vegetacijom. Osim kulturnog lokaliteta Benkovo vrelo⁹¹ u selu se u njegovom južnom dijelu uz rijeku Glinu nalazi napušteni kamenolom dijabaza koji je potrebno sanirati.⁹² U blizini kamenoloma postojao je most preko Gline kojim su se koristili mještani Male Vranovine za

⁹⁰ Odnosi se na komunalno poduzeće Vodoopskrba i odvodnja Topusko d.o.o. za javnu vodoopskrbu i odvodnju.

⁹¹ Benkovo vrelo jedno je od tri uređena vrela hladne i pitke vode u Općini Topusko.

⁹² Cistercitska opatija u parku u Topuskom građena je kamenom iz Starog Sela. Kamen se eksploatirao kao tehničko-građevni kamen i koristio za izradu cestovnih podloga.

dolazak u Topusko. Mala Vranovina je napušteno selo koje je danas gotovo nepristupačno.⁹³ Selo je u zadnjih dvadeset godina devastirano, autohtone drvene kuće su uništene. Na samom ulazu u selo Velika Vranovina izgrađena je nova mini hidroelektrana na rijeci Glini u blizini koje je u tijeku izgradnja hidrotehničkih objekata (nasipa, zaštitnih zidova i obaloutvrde) za obranu od poplave na lijevoj i desnoj strani rijeke Gline naselja Topusko i Velike Vranovine. Velika Vranovina je (uz Ponikvare, Gredane i Hrvatsko Selo) povezana sa naseljem Topusko obilježenim pješačkim rekreativnim rutama od kojih jedna vodi do povijesnog izletišta Jelačić vrela.⁹⁴ U južnom dijelu naselja nalazi se arheološko nalazište Turska kosa (6. – 3. st. pr. Kr.) na kojem je pronađeno svetište sa stotinama glinenih figurica-idola.⁹⁵ U blizini Vranovinskog mosta nalazi se lokalitet talionice željeza.⁹⁶

Slika 25. Talionica u Vranovini, kamena visoka peć u Velikoj Vranovini,⁹⁷ Izvor: Lazić, L.; Zovko, Brodarac, Z. (2019) „Povijesni pregled metalurških aktivnosti na tlu Republike Hrvatske“, Godišnjak 2019 Akademije tehničkih znanosti Hrvatske, 251-267, str. 261.

⁹³ Selu se može vrlo teško pristupiti, i to samo u ljetnim mjesecima, okolnim šumskim putem dugim 20 km koji vodi kroz šumu Orlova. U ostala godišnja doba put je neprohodan zbog vododerina, snijega i leda. Most preko rijeke Gline je srušen krajem 90-tih godina prošlog stoljeća, a jedini preostali stanovnik živi u Topuskom.

⁹⁴ Do izletišta je 2019. asfaltiran put iz sela i uređena zgrada društvenog doma s nadstrešnicom, bočalište i dječje igralište. Intervencija u prostoru narušila je povijesni meditativni ambijent Jelačić vrela. To je ujedno i mjesto održavanja tradicionalnih godišnjih manifestacija (kestenijada, fašničko slavlje).

⁹⁵ Prikupljeni predmeti s arheoloških iskopanja pohranjeni su u Gradskom muzeju u Karlovcu.

Čučković, L. (2006.), Redni broj 113: Lokalitet *Turska kosa*., Hrvatski arheološki godišnjak 3/2006, str. 207-209.

⁹⁶ Rudnici i ugljenokopi su otvoreni 1860. kada je sagrađena i visoka peć. Ostali su vidljivi samo dijelovi postrojenja, skladišna zgrada i stanovi za radnike.

⁹⁷ Talionica je otvorena 1860. a srušena u II. sv. ratu. U sklopu talionice radila su dva rudnika ugljena – lignita u Velikoj Vranovini: Lončarevac i Ponikvari.

Lazić, L.; Zovko, Brodarac, Z. (2019) „Povijesni pregled metalurških aktivnosti na tlu Republike Hrvatske“, Godišnjak 2019 Akademije tehničkih znanosti Hrvatske, 2019, 251-267.

U nizini, uz županijsku cestu, u Starom Selu Topuskom uređeno je izletište i obnovljen „Mlin Pilana“ na rijeci Glini kojem je vraćena prvobitna funkcija mljevenja žita. U Starom Selu Topusko za vrijeme održavanja extrem off road utrke *Croatia Trophy*⁹⁸ organizira se privremeni kamp za učesnike.

Slika 26. *Croatia Trophy* utrka na području Općine Topusko, Izvor: <https://www.facebook.com/4WDMagazine/photos/a.907029326029689/907029969362958/>

⁹⁸ Jedna od najvećih turističkih atrakcija na području općine Topusko je *extrem off road* utrka *trophy* tipa koja je jedna od najtežih i najzahtjevnijih u Europi a organizira se od 2000. godine.

Na području naselja Katinovac i Crni Potok rijeka Glina čini prirodnu granicu s Bosnom i Hercegovinom. U ovom dijelu pograničnog područja prisutan je problem ilegalnih prelazaka granice te je područje pod stalnim sigurnosnim nadzorom. U Katinovcu je na mjestu postojeće vodenice izgrađena mini hidroelektrana „Crljenac“ koja je za razliku od hidroelektrane u Velikoj Vranovini zadržala dio drvenih dijelova objekta stare mlinice i bolje se uklopila u okoliš.

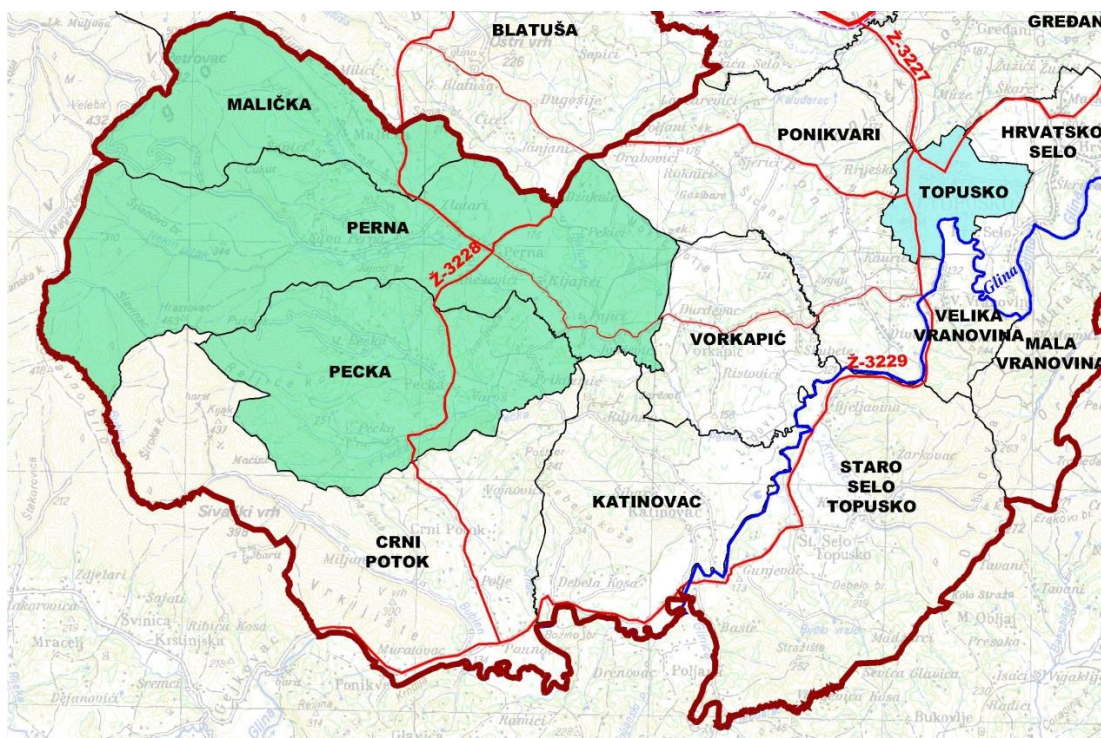
Premda najudaljenije od Topuskog naselje Crni Potok ne djeluje zapušteno. Poljoprivredne površine se obrađuju i stanovništvo se bavi ovčarstvom. U selu je osnovan konjički klub „Petrova Gora“ u okviru kojeg se organiziraju panoramska jahanja po obroncima Petrove gore kao dio stalne turističke ponude.

Slika 27. Konjički klub „Petrova Gora“ - terensko jahanje, Izvor: https://www.facebook.com/pg/konjickiklubpetrova-gorakonjijahanje/photos/?ref=page_internal&tab=album&album_id=1114008678727346

Naselja na obroncima Petrove gore

Na istočnim obroncima Petrove gore nalaze se naselja Pecka, Perna i Malička, povezuje ih neodržavana makadamska cesta (Ž-3228), a naročito je teško dostupno selo Pecka. Sela su razgranata u nekoliko odvojaka, zaselaka u kojima živi vrlo malo ljudi.

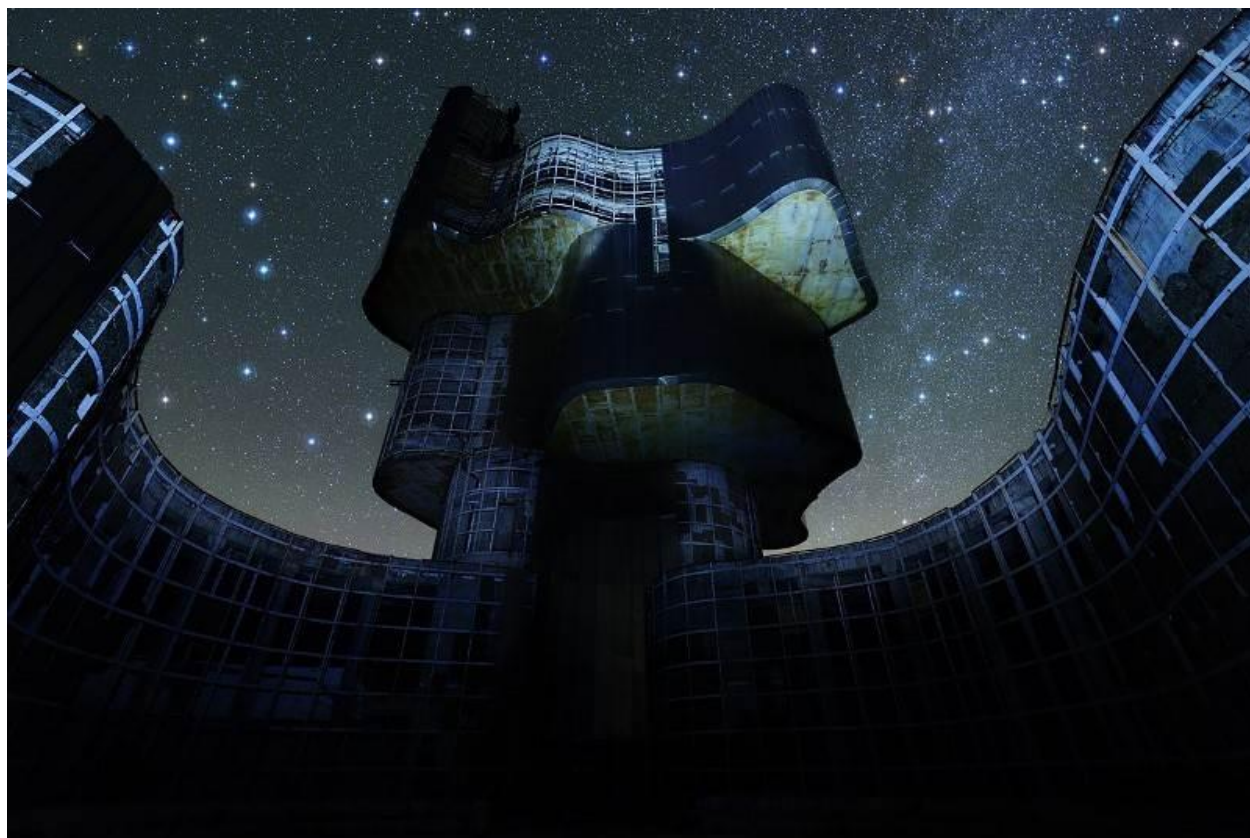

Slika 28. Naselja na obroncima Petrove gore, Izvor: autorica

Selo Perna nalazi se uz potok Perna koji se spušta s istočne strane Petrove gore. Najstariji dio sela je u zaselku Suva Perna koje se štiti kao povijesno seosko naselje kao i još neki lokaliteti na kojima je sačuvana tradicijska arhitektura. Nekada je Perna bila veliko selo poznata po lokalitetu utvrđenog grada Pernik iz 13. st. i mnoštvu vodenica (18 lokaliteta) u kojima se mljelo žito.⁹⁹ Naročito istaknuta je zona značajnog krajobraza koja obuhvaća lokalitet utvrđenog grada Pernik iz 13. st. pokraj kojeg prolazi makadamski put koji vodi na vrh Petrove gore i najbliži je prilaz do arheološkog lokaliteta Pavlinskog samostana sv. Petra na Petrovoj gori (1309). Tim putem obilježena je biciklistička ruta koja spaja Topusko preko Ponikvara i Vorkapića kroz Pernu na vrh Petrove gore. Na području naselja Perna i Pecka su glavni podzemni vodonosnici s čijih se

⁹⁹ U selu Perna mještani su volonterskom akcijom uredili: Mlin Knežević, Mlin Sokolović i Mlin Kljajić.

vodocrpilišta opskrbljuju općine Gvozd i Topusko. Malička i Pecka su naselja u kojima trenutno živi po desetak stalnih stanovnika uglavnom starije dobi. Makadamskim šumskim putevima povezane su s vršnim dijelom Petrove gore, međutim još nije prepoznata njihova krajobrazna i ambijentalna vrijednost.

Slika 29. Spomenik na Petrovoj gori¹⁰⁰ i Međunarodni park tamnog neba¹⁰¹, Izvor: <https://sensa.story.hr/Dobar-život/Zeleni-odabiri/a14969/Petrova-gora-Prvi-hrvatski-park-tamnog-neba.html>

---

¹⁰⁰ Autor spomenika je kipar Vojin Bakić. Izgradnja spomenika završena je 1982.

¹⁰¹ Značajni krajobraz Petrova gora i Biljeg 17. lipnja 2019. službeno je proglašen Međunarodnim parkom tamnog neba prema kriterijima Međunarodne udruge za tamno nebo – *International Dark-Sky Association* (IDA).

„Oznaka međunarodnog parka tamnog neba jedinstven je način promocije zaštite noćnog neba na svijetu, a time ujedno i posebno priznanje zaštićenom krajobrazu kojim se dobiva dodatna vrijednost i atraktivnost ne samo u smislu zaštite prirode, već i u turističkoj ponudi. Oznaka se dodjeljuje zaštićenim područjima prirode koji imaju iznimno tamno nebo prepuno zvijezda te provode programe popularizacije astronomije, edukaciju javnosti o problematici svjetlosnog onečišćenja te aktivnu promociju i program očuvanja noćnog neba.“

Hrvatski astronomski savez, <https://www.astronomskisavez.hr/index.php/14-vijesti/351-petrova-gora-prvi-medunaro-dni-park-tamnog-neba-u-hrvatskoj>

Naselja središnjeg prostora

Ovu grupaciju čine naselja na spoju dviju općina koja su smještena uz državnu cestu D-6 tj. glavni horizontalni prometni pravac od Vojnića do Siska. Slavsko Polje, Crevarska Strana, Podgorje, Blatuša i Gornja Čemernica u sastavu su Općine Gvozd, a Donja Čemernica, Batinova Kosa, Bukovica i Gređani pripadaju Općini Topusko. Područjem prolazi koridor stare željezničke pruge koja više nije u funkciji i ne planira se obnoviti.

Slika 30. Naselja središnjeg prostora, Izvor: autorica

Slavsko Polje je najzapadnije naselje Općine Gvozd, a prilaz središnjem dijelu sela je iz općine Vojnić. Izgradnja željezničke pruge od Karlovca do Vrginmosta 1905. potaknula je razvoj sela. Nakon Vrginmosta, Slavsko Polje je uz Vrginmost najbrojnije naselje u općini.¹⁰² Naselje Crevarska Strana velikim dijelom obuhvaća niže pošumljene obronke Petrove gore dok su u nizinskom dijelu obrađene poljoprivredne površine i stanovništvo se bavi stočarstvom. Na području naselja Podgorje, Blatuša i Donja Čemernica nalaze se lokaliteti neaktivnih eksploatacijskih polja kvarcnog pijeska, keramičke i vatrostalne gline. Nekadašnji kopovi keramičke gline u Donjoj Čemernici dijelom su prenamijenjeni u gospodarsku zonu dok je dio lokaliteta u Blatuši bio korišten kao komunalno odlagalište koje je zatvoreno i sanirano.

¹⁰² U Slavonskom Polju živjelo je 338 stanovnika prema popisu 2011.

Najveće aktivno eksploatacijsko polje Donja Čemernica površine je oko 55 ha i na njemu se eksploatira ciglarska glina. U nizinskom dijelu u Donjoj Čemernici neposredno uz državnu cestu je zapušteno memorijalno područje nekadašnjeg vojnog aerodroma iz II. sv. rata. Podgorje se nalazi uz Vrginmost te se postepeno na područje Podgorja šire zone za komunalne i sportsko-rekreacijske sadržaje od lokalnog značaja (npr. općina planira urediti jezero s okolišem u Podgorju u rekreacijsku zonu). Naselje Blatuša je vibrantno naselje u kojem je smješteno eko selo Blatuša u blizini kojeg se nalazi botanički rezervat Cret Đon močvar do kojeg je uređen prilazni put i poučna staza. Na raskrižju puteva s državnom cestom koji vode u Blatušu i Gornju Čemernicu nalazi se djelomično izgrađena planirana gospodarska zona u blizini koje se nalaze trgovina i caffe bar. Centralni dio naselja Gornja Čemernica nalazi se na hrptu brda kojim prolazi makadamska cesta paralelna s državnom cestom. Iz sela se pružaju vizure na jug preko Ponikvara sve do obronaka Petrove gore te na sjever prema potpuno pošumljenom području naselja Bukovice.

Slika 31. Pogled s brdskog dijela Gornje Čemernice prema Petrovoj gori, Izvor: autorica.

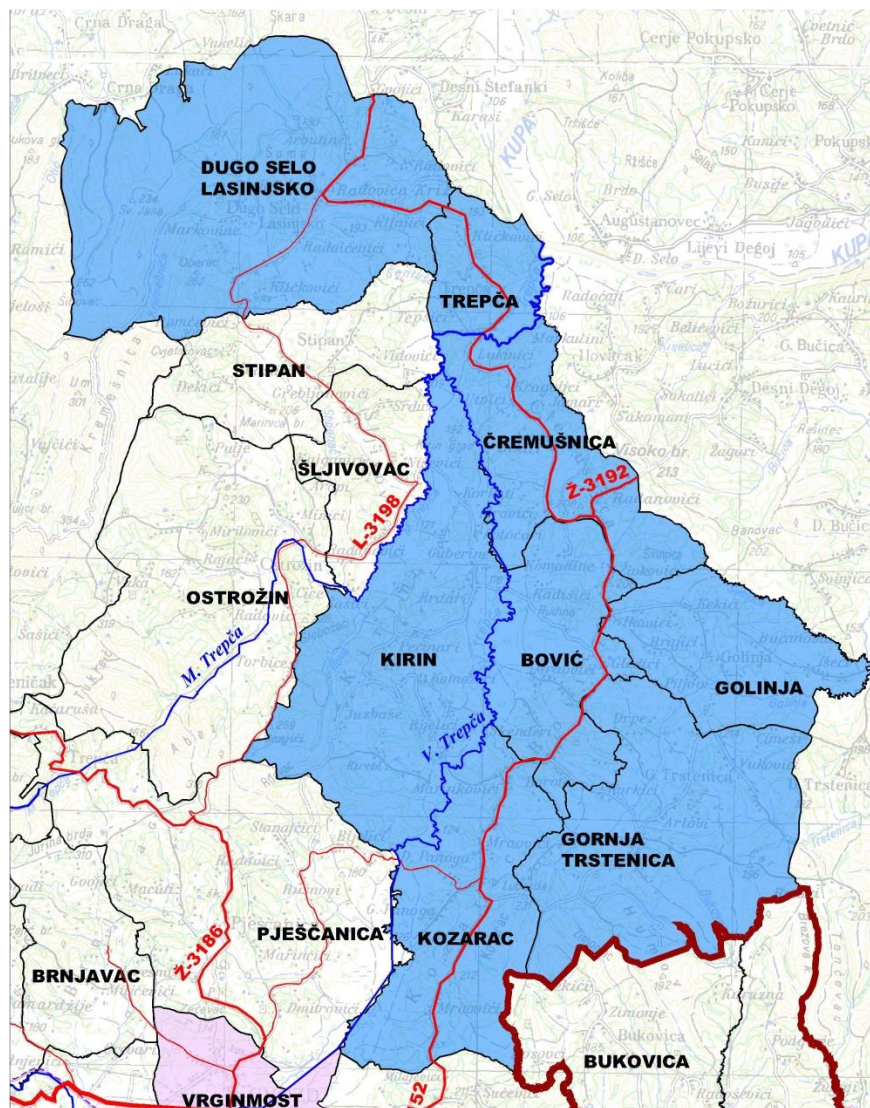
Prema popisu 1991. selo je imalo preko 400 stanovnika, sada je selo gotovo opustjelo s tek nekoliko održavanih drvenih vikendica. Značajno je zbog ambijentalne vrijednosti centralnog puta, vidikovaca te napuštene škole i memorijalnog spomenika. Dio naselja Batinova Kosa uz državnu cestu gdje se nalaze nastanjene obiteljske kuće i ugostiteljski objekt sa smještajnim kapacitetima (restoran koji nije trenutno u funkciji) su novijeg datuma dok je brdski, stari dio naselja teško dostupan makadamskim putem. Selo nije obnavljano nakon Domovinskog rata i gotovo je napušteno. U ukupnoj površini naselja Batinova Kosa prevladavaju šume koje se gospodarski iskorištavaju. Potpuno je obraslo šumom i susjedno teško pristupačno naselje Bukovica koje je napušteno. Na samom ulasku iz smjera Grada Gline u Općinu Topusko nalazi se naselje Gređani kojim prolazi obnovljena županijska cesta (Ž-3229) koja je najbrža cestovna poveznica Topuskog i grada Gline. Premda se broj stanovnika u zadnjih tridesetak godina prepolovio i zgrade su devastirane u Domovinskom ratu u selu je vrlo aktivna seoska zajednica.¹⁰³

---

¹⁰³ Mještani su volonterskom akcijom u suradnji s općinom obnovili društveni dom, stazu sjećanja na Domovinski rat „Memorijalni put spasa“ i most na rijeci Glini na prijelazu između naselja Gređani i Skela. U selu djeluje udruga KUD „Seljačka sloga“.

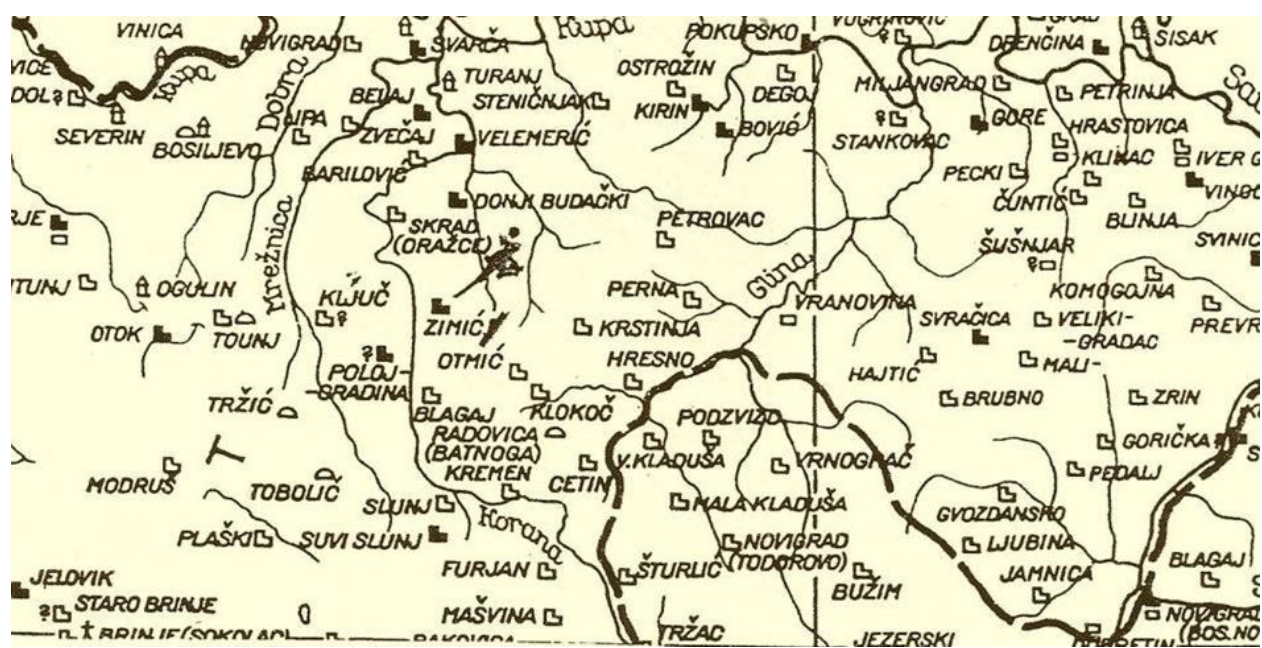
Naselja u dolini potoka Velika Trepča

Dolina potoka Velika Trepča pruža se od ušća Trepče u Kupu pa sve do Vrginmosta uz prometnicu (Ž-3152) koja je važan prometni pravac jer povezuje Vrginmosta s mostom preko Kupe u Lasinji. Uz prometnicu (Ž-3152) se nadovezuju naselja: Kozarac, Bović, Kirin, Golinja, Gornja Trstenica, Trepča i Dugo Selo Lasinjsko. Izgrađeni potezi i poljoprivredne površine dijelova naselja koje se nalaze neposredno uz županijsku cestu su donekle održavane dok su sve površine uz cestovne odvojke većinom zapuštene.

Slika 32. Naselja doline potoka Velika Trepča, Izvor: autorica.

Naselje Bović je u prošlom stoljeću bio centar svog okruženja. U selu su postojale osnovna škola i trgovina, a danas je selo neprepoznatljivo s ruševnim i zapuštenim zgradama. U Boviću je prezentirana etno i povijesna baština sela u uređenoj „Kordunaškoj kući“ sa zavičajnim muzejom koja je novim prilaznim putem povezana s izletištem Mlin Srnjak¹⁰⁴ u dolini potoka Trepča. Moguće je izdvojiti nekoliko pojedinačnih pozitivnih primjera oživljavanja gospodarstva i poljoprivredne proizvodnje kao što su „Eko selo i farma Mlin Srnjak“¹⁰⁵ u Kirinu koja se bavi uzgojem goveda na otvorenom, seosko imanje „Stari dud“¹⁰⁶ u Golinji restaurirano i izgrađeno za eko turizam te nekoliko većih obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava u Čremušnici i Trepči.

Slika 33. Položaj srednjevjekovnih utvrda,¹⁰⁷ Izvor: <http://www.cro-eu.com/forum/index.php?topic=1467.0>

¹⁰⁴ Na lokalitetu Mlin Srnjak održava se godišnja kulturno-povijesna turistička manifestacija „Dedova kosidba“ u organizaciji općine.

¹⁰⁵ „Eko selo i farma Mlin Srnjak“ uz organski uzgojene proizvode nudi i usluge smještaja u drvenim objektima te rekreativne aktivnosti (jahanje).

¹⁰⁶ Imanje nastalo spajanjem nekoliko napuštenih gospodarstava, postojeće drvene kuće su restaurirane a nove su građene od tradicionalnih materijala. Na imanju se nalazi mali hotel, apartmani, gospodarski objekti i mini zoo. Najveća vrijednost imanja očituje se u sačuvavanosti starih voćnjaka, livada i pašnjak te uzgoja goveda i konja na tradicionalan način.

¹⁰⁷ Na području općine Gvozd i Topusko nalaze se lokaliteti srednjevjekovnih utvrda u selima Kirin, Bović, Perna, Ostrožin, Vranovina i Petrovac. Ostaci utvrde Kiringrad sa arheološkim lokalitetom i okolnim područjem čine vrijednu kulturno – povijesnu, ambijentalnu krajobraznu cjelinu.

U Čremušnici se nalazi gotovo nepoznata Lukinić pećina u kojoj su pronađeni ostaci fosiliziranih kosti životinja iz ledenog doba.¹⁰⁸ Selo Kirin sa svojim istaknutim položajem između dvije riječne doline Velike i Male Trepče te arheološkim lokalitetom na brdu Kirin predstavlja najznačajnije kulturno i krajobrazno područje u općini Gvozd.

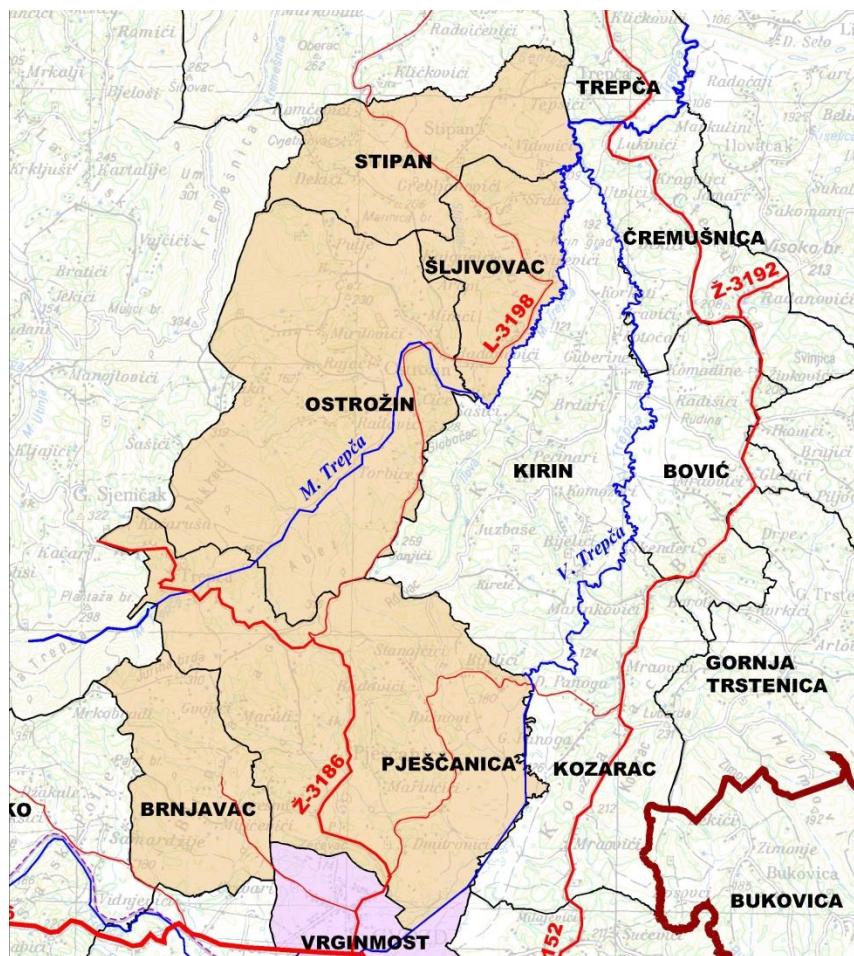
Slika 34. Izletište „Mlin Srnjak“, Izvor: <https://www.gvozd.hr/>

---

¹⁰⁸ Arheološki lokalitet na kojem su između ostalog pronađene kosti spiljskog medvjeda.
Čučković, L. (2006) "Redni broj: 103, Lokalitet: Lukinić pećina", *Hrvatski arheološki godišnjak*, 3/2006, 192-193.

Naselja u dolini potoka Mala Trepča

Ispod utvrde Kiringrad spajaju se potoci Mala i Velika Trepča. Područje naselja Ostrožin, Šljivovac i Stipan je najnerazvijenije u općini Gvozd. Neodržavana makadamska lokalna cesta (L-3198) povezuje ih s Vrginmostom preko naselja Pješčanica.

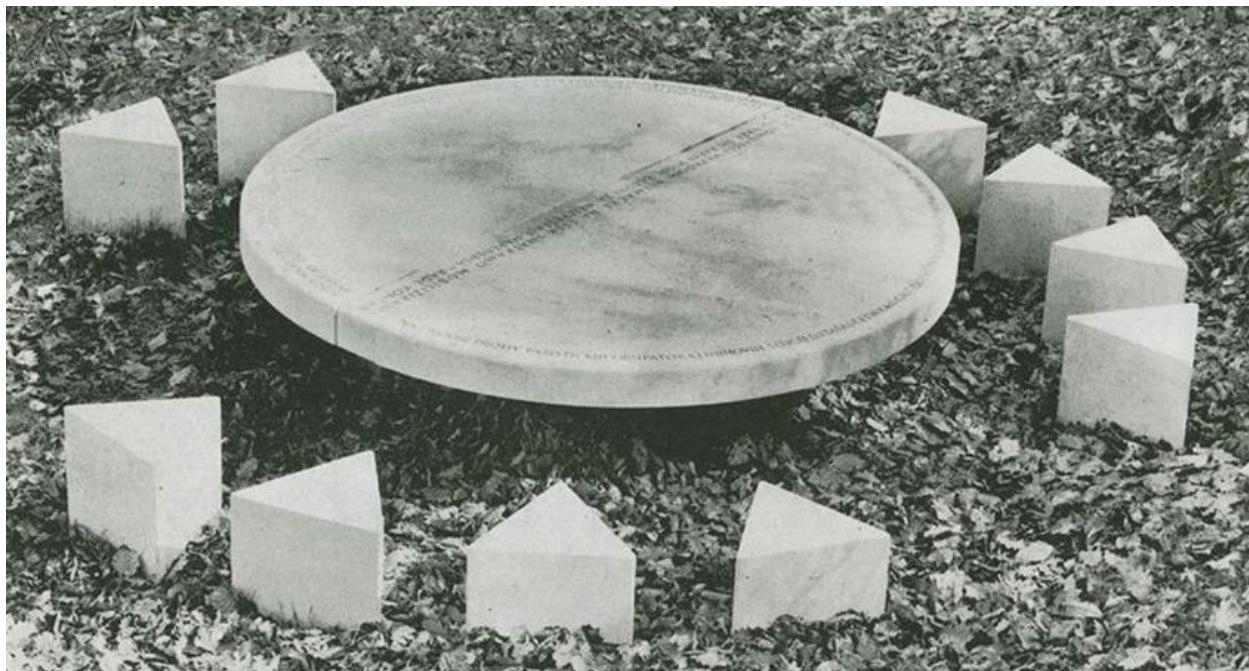
Slika 35. Naselja u dolini potoka Mala Trepča, Izvor: autorica.

Pješčanica je smještena neposredno uz Vrginmost i povezana asfaltnom cestom te je razvijenija od ostalih naselja. U Pješčanici je smješteno općinsko reciklažno dvorište i eksploatacijsko polje kremenog pijeska i ugljena¹⁰⁹ koje se trenutno ne eksploatira. Poljoprivredne površine uz naseljena domaćinstva su obrađene i razvijeno je stočarstvo. Područje oko crkve sv. Ilije s prilaznim putem

¹⁰⁹ Na eksploatacijskom polju utvrđene su rezerve za oko 40 godina, a trenutno je polje neaktivno.

*** (2016) Rudarsko-geološka studija Sisačko-moslavačke županije, Hrvatski geološki institut, Zagreb.

do seoskog groblja krajobrazno je vrijedna cjelina. Naselje Brnjavac odvojeno je od ostalih naselja i dostupno iz Vrginmosta asfaltnom cestom. Poljoprivredne površine su obrađene, a u selu se nalazi i poljoprivredna zadruga koja se bavi uzgojem goveda. U Ostrožinu se nalaze dva značajna arheološka lokaliteta¹¹⁰ i memorijalno područje u šumi Abez.

Slika 36. Memorijalno mjesto iz II. sv. rata u šumi Abez, autor: Zdenko Kolacio, 1966., Izvor: <https://www.dinarskogorje.com/pobr273a-scaronireg-prostora-petrove-gore.html>

---

¹¹⁰Jedan od lokaliteta je arheološko nalazište Cicina Glavica koje ima dobar potencijal za daljnja istraživanja. Naime, pretpostavlja se da je naseljen u doba Lasinjske kulture. Arheološka udruga Kremen, <https://arheonaut.wordpress.com/2011/11/30/cicina-glavica-ostrozin/>

3. 4. Razvojne planske odrednice

Razvojne planske odrednice razmatrane su u strateškim razvojnim dokumentima te ostalim planskim dokumentima, studijama i strategijama koje su izrađivane za područje obuhvata.

Razvojni elementi iz strateških razvojnih programa općina

Za područje općina Topusko i Gvozd izrađeni su Strateški razvojni programi u kojima su definirani prioriteti djelovanja za realizaciju strateških razvojnih ciljeva.

Strateški razvojni program Općine Topusko za razdoblje 2015. – 2020¹¹¹

U svom Strateškom razvojnom programu za razdoblje 2015. - 2020., Općina Topusko svoje razvojne ciljeve (gospodarski rast i razvoj lokalnog poduzetništva, očuvanje prirodne i kulturne baštine te povećanje kvalitete života u funkciji osiguranja ruralnih područja kao privlačnog mjesta za život) planirala je realizirati iskorištavanjem svojih prostornih potencijala koji se baziraju prvenstveno na termalnim izvorima. Planirani gospodarski rast općine temelji se na ulaganjima u daljnji razvoj zdravstvenog i drugih oblika turizma, izgradnjom novih visokokvalitetnih smještajnih hotelskih kapaciteta s dodatnim i pratećim sadržajima (kongresna dvorana, bazeni, saune, tematske staze, parkovi, sportsko-rekreacijski objekti, galerije, zbirke, muzeji i sl.) s naglaskom na integraciju povijesne i kulturne baštine. U petogodišnjem programskom razdoblju realizirani su projekti koji se tiču pratećih turističkih sadržaja: označen je dio biciklističkih i pješačkih ruta, postavljena poučno-rekreativna staza na Nikolino brdo sa sjenicom i vidikovcem, uređeno je Benkovo vrelo, osmišljene su i održane manifestacije koje prezentiraju kulturno povijesnu baštinu.¹¹² Kao prioritet za očuvanje prirodne i kulturne baštine planirano je provesti procjenu stanja kulturne baštine na razini općine te identificirati postojeće kulturne resurse, razviti tematske putove koji uključuju prirodne vrijednosti te osmisliti plan suradnje s turističkim sektorom radi umrežavanja i daljnjeg razvijanja turističke ponude. Na osnovu planiranog pokrenuta je izrada Strategije očuvanja, zaštite i valorizacije kulturno-povijesne baštine Općine

---

¹¹¹ ***(2017) Strateški razvojni program Općine Topusko 2014. - 2020., SI-MO-RA d.o.o. Sisak, Topusko.

¹¹² Osmišljena je trodnevna ljetna glazbeno-scenska i sportsko-rekreativna manifestacija Kraljica jezera, događaj urbane kulture i tradicijsko-običajnog predanja, koja se održava na jezeru Ribnjak, bazenima i hotelu u Topusku te u parkovima i perivojima u organizaciji Top termi. U okviru Zrin festivala održan je koncert u novootvorenim Draškovićevim podrumima. Organizirana je, sad već tradicionalna biciklijada i polumaraton, te gastro manifestacija „Dani meda“.

Topusko i Projekt “Lapidarij Topusko”.¹¹³ Pokrenut je projekt „Topusko-pametni termalni grad“ koji se odnosi na provođenje istražnih radova korištenja geotermalne vode u energetske svrhe te gradnju kongresne dvorane s pratećim sadržajima. Razvoj poduzetništva predviđen je dovršetkom izgradnje komunalne infrastrukture poduzetničke zone u Topuskom, Ponikvarima i Donjoj Čemernici, kao i ostale infrastrukture u općini te izgradnja tržnice. Izrađeni su projekti izgradnje retencije Kalanjevac na vodotoku u blizini Molinarijevog vrela čijom realizacijom će se urediti i okoliš vrela. Kako bi se povećala kvaliteta života te općina Topusko postala privlačno mjesto za život i rad izrađen je projekt za izgradnju sustava odvodnje otpadnih voda šireg središta naselja Topusko i Velike Vranovine, izgrađeni su vodovodi u naseljima Katinovac - Crni Potok, Perna - Malička te vodovod u dijelu naselja Gređani, asfaltirane su pojedine dionice nerazvrstanih i lokalnih cesta, u tijeku je izgradnje nasipa za obranu od poplava na lijevoj i desnoj obali rijeke Gline za naselja Topusko i Veliku Vranovinu, izgrađeno je reciklažno dvorište u Ponikvarima, uređeno dječje igralište u Topuskom, izrađen projekt za gradnju novog vrtića, potpisan sporazum o izgradnji višestambene zgrade sa 120 stanova u Topuskom sa Središnjim državnim uredom za obnovu i stambeno zbrinjavanje te je proveden natječaj za idejno rješenje spomenika - umjetničkog obilježja termalnoj vodi i trga u Topuskom.

Strateški razvojni program Općine Gvozd za razdoblje 2015. – 2020.¹¹⁴

Strateški razvojni program Općine Gvozd za razdoblje 2015. - 2020. postavio je slične razvojne ciljeve kao i razvojni program Općine Topusko, međutim gotovo da i nije specificirao razvojne elemente i način njihova provođenja već je općenito postavljen kao strateški razvojni program na održivim načelima. Općina Gvozd je uz općine Barilović, Gvozd, Krnjak, Vojnić i Topusko, Centra za civilne inicijative i ostalih, članica Lokalne akcijske grupe Petrova gora putem koje planira provoditi aktivnosti na prezentaciji prirodne i kulturne baštine kao što su izvorišta, izletišta, arheološki lokaliteti i memorijalna mjesta antifašističkog pokreta, međutim unutar zadnjih pet godina ništa ti projekti nisu realizirani. Na području Općine Gvozd asfaltirane su kraće dionice pojedinih lokalnih i nerazvrstanih cesta i izgrađeno je reciklažno dvorište u Pješčanici.

---

¹¹³ Projekt “Lapidarij Topusko“ predstavljen je u Noći muzeja 2020. otvorenjem Draškovićevih podruma.

¹¹⁴ ***(2017) Strateški razvojni program Općine Gvozd za razdoblje 2015. - 2020., SI-MO-RA d.o.o Sisak, Gvozd.

Razvojni elementi iz prostornih planova

Prostorni plan uređenja Općine Topusko¹¹⁵

Prostorni plan uređenja Općine Topusko usvojen je 2005., slijedile su izmjene i dopune 2012. i 2018., a zadnje III. izmjene i dopune PPUO Topusko usvojene su 2020. Tijekom izrade prostorno planske dokumentacije, osim evidencije postojećih građevinskih područja te usklađenja s Prostornim planom Sisačko-moslavačke županije, usvojenim zahtjevima javnopravnih tijela i usklađenja s novodonesenim propisima, pristiglo je relativno malo zahtjeva za izmjene i dopune prostornog plana od strane Općine Topusko i fizičkih osoba. Zahtjevi za izradu prostornog plana odnosili su se na planiranje vodovoda i odvodnje za pojedina naselja, gradnju dječjeg vrtića, prenamjena „Eeksploatacijskog polja Blatuša-Čemernica“ u građevinsko područje gospodarske namjene te točkasta proširenja građevinskog područja u Topuskom, Gređanima, Ponikvarima, Batinovoj Kosi i Perni. Zbog malog broja zahtjeva već je oko polovica svih prihvaćenih zahtjeva i realizirana.

Prostorni plan uređenja Općine Gvozd¹¹⁶

Prostorni plan uređenja Općine Gvozd usvojen je 2004., slijedile su izmjene i dopune 2010., Odluka o izradi II. izmjene i dopune Plana donesena je 2019. U općini Gvozd se desila slična situacija kao i u općini Topusko tijekom izrade prostorno planske dokumentacije. Pristiglo je relativno malo zahtjeva za izmjene i dopune prostornog plana od strane Općine Gvozd i fizičkih osoba te su i oni uglavnom prihvaćeni i realizirani.¹¹⁷ Zahtjevi za izradu prostornog plana odnosili su se na planiranje odvodnje u naselju Vrginmost, uređenje izletišta uz vodenice na rijeci Trepči te sportsko rekreacijske zone u Blatuši. Zahtjevi za izradu III. izmjena i dopuna prostornog plana koji je u tijeku. odnose se na uređenje sportsko rekreacijske zone oko mlina u Vrginmostu na rijeci Trepči, uređenje kupališta i sunčališta oko jezera u Podgorju, izgradnju pilane i skladišta u Podgorju, izgradnju solarnih elektrana u Slavskom Polju, izgradnju umjetničkog centra u Eko-selu Blatuša te proširenje postojeće turističko-sportsko-rekreacijske zone u Golinji i Gornjoj Trstenici.

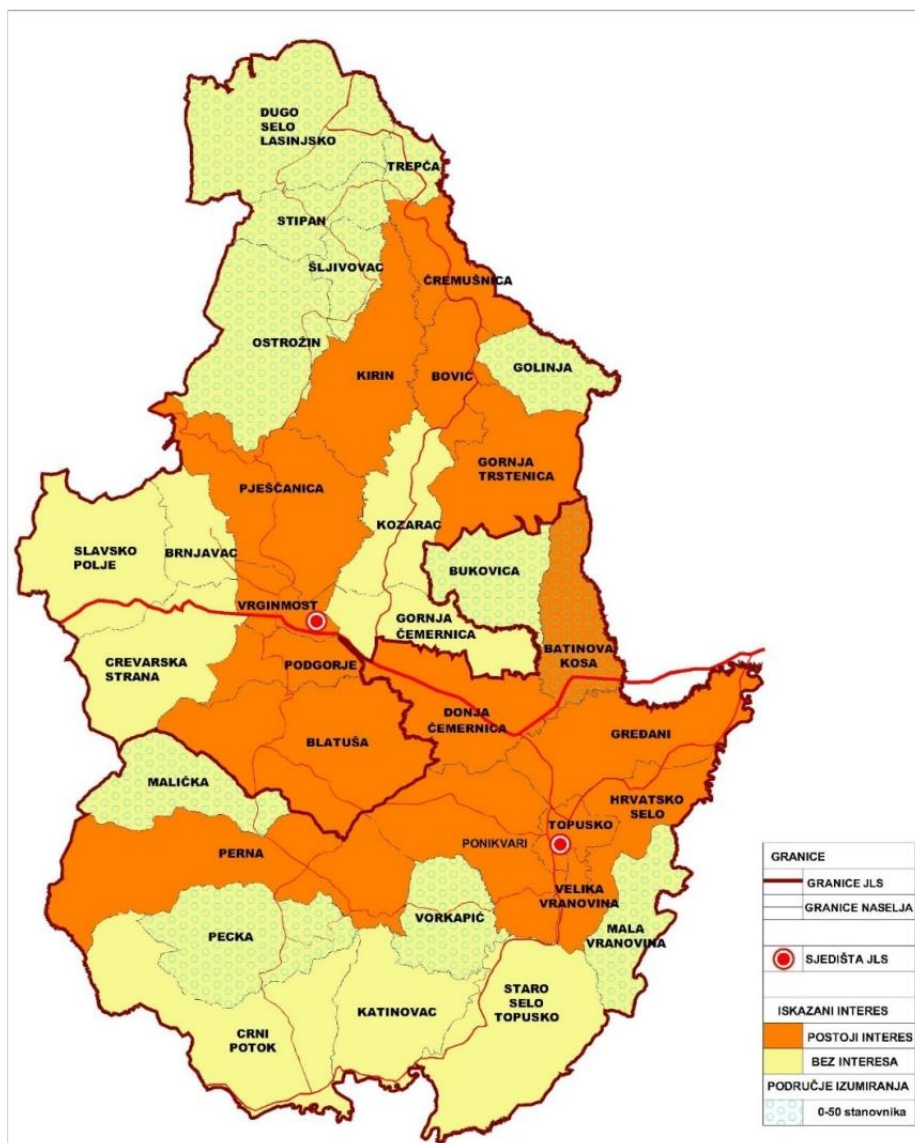
¹¹⁵ *** (2005, 2012, 2012, 2018, 2020) Prostorni plan uređenja Općine Topusko (Službeni vjesnik 3/05, 11/12, 48/18, 50/20), Topusko.

¹¹⁶ *** (2004, 2010) Prostorni plan uređenja Općine Gvozd (Službeni vjesnik 34/04, 45/10), Gvozd.

¹¹⁷ Između ostalog realizirano je izvođenje odvodnje u naselju Vrginmost, uređenje izletišta Mlin Srnjak, a nisu realizirani zahvati za uređenje prostora za ribičke sportove oko jezera u Blatuši i uređenje izletišta oko Bekića mlina u naselju Čremušnica.

Analiza naselja prema evidentiranom razvojnom interesu

Na osnovu evidentiranog interesa za razvojem tijekom izrade prostorno planske dokumentacije¹¹⁸ te prostorne raspodjele po naseljima, naselja su prikazana na Slici 37. kao naselja s iskazanim razvojnim interesom i naselja bez iskazanog razvojnog interesa te su preklapljena se evidentiranim područjem izumiranja prikazanim prethodno na Slici 14. Vidljivo je da u gotovo svim naseljima u kojima je evidentirano područje izumiranja, nije bilo razvojnog interesa, osim u naselju Batinova Kosa.

Slika 37. Prikaz naselja na osnovu evidentiranog interesa za razvojem tijekom izrade prostorno planske dokumentacije do 2021., Izvor: autorica.

¹¹⁸ Evidentirani interes odnosi se na zahtjeve u kojima je traženo proširenje građevinskog područja naselja ili izdvojenih dijelova građevinskih područja naselja.

Za potrebe istraživanja, prostorni potencijali prepoznaju se kao tematska područja kod kojih se načela i paradigme prostornog razvoja i društvenog djelovanja ruralnog područja podudaraju s odrednicama i smjernicama iz planova, programa i strategija.

Kulturna i prirodna baština predstavljaju temelj identiteta i vrijednosti te dokaz povijesnog kontinuiteta razvitka neke sredine stoga ju je potrebno štititi od svake daljnje devastacije.

Kao rezultat ljudskog djelovanja kroz povijest prepoznamo i prostornu baštinu koja je zajedničko djelo čovjeka i prirode. Važan instrument identifikacije morfoloških i estetskih vrijednosti naselja su analize karakterističnih vizura. Naselja i krajolik čine jedinstveno djelo stoga ih je potrebno zajedno sagledavati i očuvati njihove vrijednosti.

Pregled zaštićenih kulturnih dobara

Na području općina Topusko i Gvozd nalazi se sveukupno devet zaštićenih kulturnih dobara koja su upisana u Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske¹¹⁹, četiri lokaliteta su zaštićeni kao arheološke zone/nalazišta, četiri kao nepokretno kulturno dobro te jedna kulturno-povijesna cjelina (Topusko).

1. Kulturno-povijesna cjelina grada Topusko (Z-4136)

U Topuskom se može pratiti kontinuitet življenja od 1000 .g. pr. Kr. U vrijeme vladavine Rima Topusko postaje važno vojno i administrativno središte te dobiva svoj urbani izgled. Početkom 13. st. gradi se cistercitski samostan i razvija se gradsko naselje.¹²⁰ Termalni izvori su najznačajniji za razvoj ovog područja na osnovu kojih je Topusko u vrijeme Austro Ugarske postao poznati lječilišni centar i tada su sagrađene Blatne kupke¹²¹, vila Mirna¹²², Lječilišna restauracija i Draškovićeve podrumi.¹²³ Topusko je u prošlom stoljeću bilo proglašeno

---

¹¹⁹ Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske, <https://registar.kulturnadobra.hr/#/>

¹²⁰ Kulturno - povijesna cjelina grada Topusko, <https://registar.kulturnadobra.hr/#/details/Z-4136>

¹²¹ Blatne kupke devastirane su u Domovinskom ratu, a obnovljene su 2016. i u njima je otvoren suvremeni Odsjek fangoterapije u sklopu Lječilišta Topusko.

¹²² Vila Mirna također je razrušena u Domovinskom ratu. Sagradio ju je grof Janko Drašković oko 1830. g. Izvorna namjena vile je bila kuća za odmor.

¹²³ Draškovićeve podrumne izgradila je obitelj Drašković za potrebe skladištenja usjeva. Kamen za izgradnju korišten je od ostataka Opatije cistercita. Jedan podrum je ukopan u Nikolino Brdo a drugi se nalazi iza bistrih kupki. Plan je da se u njima napravi lapidarij za kamene spomenike. U okviru Zrin festivala 2021. promovirani su i u koncertni prostor te su se pokazali kao akustički kvalitetan.

urbaniziranim naseljem s najvećim udjelom parkovnih površina (park-šuma Nikolino brdo, Engleski park čiju je sadnju potaknuo austrijski car Franjo Josip i Park Opatovina).

Slika 38. Park Opatovina, stara razglednica, Izvor: https://www.topnet-topusko.hr/stare_razglednice_topuskog.html

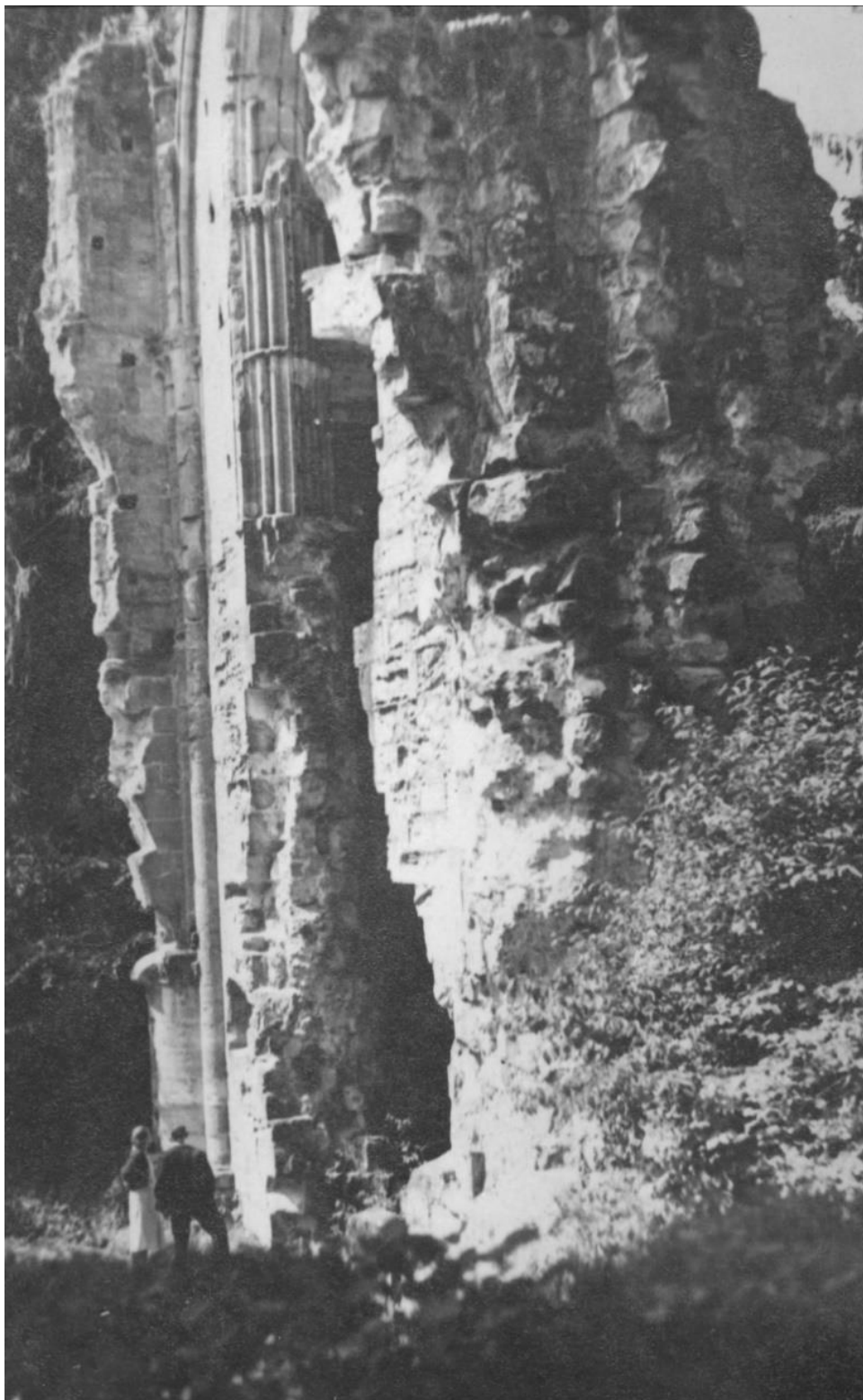
2. Cistercitski samostan (početak 13. st.) (Z-4411)

Ostaci portala samostanske crkve sv. Marije koja se nalazila u sklopu Cistercitske opatije¹²⁴ jedan su od najvažnijih gotičkih spomenika kontinentalne Hrvatske. Turci su razorili Opatiju 1556. g. Ostaci opatije danas se nalaze unutar parka Opatovina.¹²⁵

¹²⁴ Cisterciti su gradili mlinice na potocima i rijekama, isušivali su i navodnjavali polja te uveli inovacije u iskorištavanju željeznih ruda.

¹²⁵ Nikolić, Jakus i Pisk navode: „Cistercitski posjed obuhvaćao je južni dio Gorske županije uključujući 58 posjeda. Sjedište opatije bilo je u mjestu Toplica (Topusko) gdje su cisterciti dobili, čini se već postojeću, crkvu sv. Marije, koju su poslije nadogradili i uz koju je podignut samostan. Prostor cistercitskog comitatus de Gora bio je idealan za njihove gospodarske aktivnosti zbog termalnih voda, šuma, polja na kojima se uzgajala pšenica, raž, ječam, proso i zob, vinograda, košnica, ribnjaka i mlinova te mogućnosti trgovine zbog dobre prometne povezanosti s drugim krajevima. Kompleks s trobrodnom crkvom Blažene Djevice Marije bio je veći od zagrebačke katedrale, a na nju danas podsjeća u centru Topuskog u parku Opatovina preostali veličanstveni gotički zapadni portal, dok su arheološka iskapanja iznijela tragove preostalih zidova.“

Nikolić, Jakus, Z.; Pisk, S. (2021) „Banovina u srednjem vijeku“, Hrvatska revija časopis Matice hrvatske, 1/2021, 11-17.

Slika 39. Topusko - Ruševine cistercijske opatije 1940., Izvor: Zbirka fotografske dokumentacije Ministarstva kulture i medija, Topusko - Ruševine cistercijske opatije - Portal s unutarnje strane, autor: V. Horvat, 1940., <http://fototeka.min-kulture.hr/hr/Predmet/16671/3>

3. Memorijalno mjesto zgrade restorana lječilišta (Z-4412)

Lječilišna restauracija sagrađena je u prvoj polovici 19. st. te se smatrala zadužbinom bana Josipa Jelačića.¹²⁶ U Registru kulturnih dobara navodi se: “Isticala se oblikovanjem glavnog pročelja dekorativnim elementima ranog historicizma u duhu neorenesanse.”¹²⁷ U zgradi je u svibnju 1944. održano Treće zasjedanje ZAVNOH-a koje je poznato kao Sabor u Topuskom na čijem zasjedanju je formalno utemeljena Federalna Država Hrvatska kada je donesena Deklaracija o osnovnim pravima naroda i građana Demokratske Hrvatske.¹²⁸ Općina Topusko želi obnoviti zgradu koja ima izuzetnu ambijentalnu, arhitektonsku i povijesnu vrijednost, kao konferencijsku dvoranu u sklopu ponude zdravstvenog i kongresnog turizma.

Slika 40. Lječilišna restauracija, Izvor: <http://ckhis.ffzg.unizg.hr/files/file/pdf/Desnicini-susreti/DS-2011-pdf/DS-2011-07-Roksandic.pdf>

¹²⁶ Ban Josip Jelačić dolazio je na odmor u Topusko u vrijeme svog boravka u Glini gdje je bio zapovjednik I. glinske pukovnije.

¹²⁷ Memorijalno mjesto zgrade restorana lječilišta, <https://registar.kulturnadobra.hr/#/details/Z-4412>

¹²⁸ Iz Deklaracije: Hrvatski i srpski narod imaju jednaka prava, u svakom pogledu. Nacionalnim manjinama bit će zajamčena njihova prava. Svi građani u Hrvatskoj su jednaki pred zakonima bez obzira na nacionalnost, rasu i vjeru. Žene imaju ista prava kao muškarci. Svakom građaninu je zajamčena osobna i vlasnička sigurnost. Zajamčeno je pravo vlasništva.

4. Arheološko nalazište Turska kosa (6. - 3. st. pr.Kr.) (Z-6065)¹²⁹

Arheološko nalazište Turska kosa nalazi se u selu Velika Vranovina u općini Topusko. Lokalitet je prvi put sustavno istraživao osamdesetih godina 20. st. kada su pronađeni ostaci ilirskog naselja, nekropole i svetišta te nalaza figuralne plastike. Daljnja istraživanja (provedena 2006.) rezultirala su nalazom peći za preradu željezne rude te više od 600 kulturnih figurica što je najbogatije nalazište kulturnih figurica iz željeznog doba u Hrvatskoj. Kultne figurice su prikazi ljudskih likova sa pticolikim glavama, neki s uzdignutim rukama tj. u molitvenom položaju, nađene su i figurice konja.¹³⁰

Slika 41. Keramičke figurice - idoli, Izvor: Čučković, L., Gradski muzej Karlovac, Hrvatski arheološki godišnjak, 3/2006, 208.

¹²⁹ U Registru kulturnih dobara navodi se: "Naselje je nastalo u kasnom brončanom dobu, ali puni procvat doživljava u starijem željeznom dobu, a pripisuje se zajednici Kolapijana. Nekropola naselja nalazi se u blizini ulaznog predjela prema naselju. Unutar nekropole osobito je značajan nalaz svetišta. U kasnijem razdoblju starijeg željeznog doba na svetištu kraj nekropole nađen je velik broj nalaza. Zabilježeni su tragovi metalurške djelatnosti, ostaci životinjskih kostiju, keramički nalazi. U razdoblju mlađe faze starijeg željeznog doba pojavljuju se figurice (antropomorfne i zoomorfne) od pečene zemlje, minijturni predmeti iz svakodnevnog života. Najčešći su prikazi jahača, ljudske figurice ukrašene nakitom, te figurice konja. U mlađem željeznom dobu ovaj je položaj naseljen, prisutni su predmeti kolapjanskog materijala i predmeti keltskog porijekla. Dolaskom Rimljana prestaje život na nalazištu, a sporadični nalazi rimske keramike na kulturnim mjestima potvrđuju nastavak štovanja starih božanstava. Turska Kosa najbogatije je nalazište glinene antropomorfne plastike u Hrvatskoj te je jedno od najznačajnijih arheoloških nalazišta velike kulturno-povijesne vrijednosti."

Arheološko nalazište Turska Kosa, <https://registar.kulturnadobra.hr/#/details/Z-6065>

¹³⁰ Prikupljeni predmeti sa arheoloških iskapanja pohranjeni su u Gradskom muzeju u Karlovcu.

Čučković, L. (2006) "Redni broj: 103, Lokalitet: Lukinić pećina", Hrvatski arheološki godišnjak, 3/2006, 192-193.

Slika 42. Idoli Turska kosa 6. - 3. st. pr. Kr., Kolapijani¹³¹, Keramika, modeliranje, Izvor: <http://www.gmk.hr/Odjeli%20i%20zbirke/Arheolo%C5%A1ki%20odjel>

¹³¹ „Koliko se danas može ustvrditi, među karakterističnim elementima materijalne kulture Kolapijana, koji ih prepoznatljivo određuju prema drugim zajednicama u susjedstvu, na prvome mjestu su glinene figurice (idoli?) na čijim je shematiziranim tijelima plastično prikazan nakit. Znakovito je da upravo takav nakit sadrži i nekropola koja je pripadala naselju na Turskoj kosi, čime je zapravo posvjedočena autentičnost kolapijanskog stila. Spomenute su figurice, za koje se pretpostavlja da su bile povezane s kultom pokojnika, raspoređene po nekim od identificiranih kolapijanskih gradina – najviše ih je s Turske kose, a ima ih i na Kiringradu i na Pogorelcu u Sisku.“
Domić, Kunić, A. (2020) „Kolapijani – Apijanovi Peonci“, *Acta Illyrica*“, IV/4, 107-161.

5. Ostaci starog grada Pernika u Perni (Z-6279)

Slika 43. Perna - ruševine starog grada, sjeverno zidno platno grada, autor: Nino Vranić, (1957.), Izvor: <http://fotote.ka.min-kulture.hr/hr/Predmet/16715/3>

Arheološki lokalitet Pernik nalazi se iznad potoka Pernica u selu Perna. Zidine grada Pernika bile su visoke 10 metara i obuhvaćale su cijelo brdo. Pernik je 1225. dobio povelju slobodnog kraljevskog grada od kralja Bele IV. Tijekom turskih napada zidine su stradale i grad je napušten u 18. st. Danas je zarastao u šumu i ne vidi se s lokalne ceste. Pretpostavlja se da će se budućim arheološkim i povijesnim istraživanjima saznati više podataka o srednjovjekovnom vlastelinstvu knezova Peranskih.

6. Tradicijska okućnica br. 21. u Perni (Z-5734)

Tradicijska okućnica u selu Perna u zaseoku Sokolovići na k. br. 21. smatra se da je izgrađena 1871. Zaštićena je kao pojedinačna stambeno-gospodarska građevina, a svojim oblikovanjem, konstrukcijom i korištenim materijalima tradicijska kuća s pratećim gospodarskim objektima predstavlja jedan od najvrjednijih primjera tradicijskog graditeljstva općine Topusko.¹³²

Slika 44. Tradicijska okućnica br. 21. u Perni, Izvor: <https://registar.kulturnadobra.hr/#/details/Z-5734>

¹³² U Registru kulturnih dobara navodi se: “Kuća je katnica izduženog pravokutnog tlocrta s „kukuljicom“ ili „kapelom“ na sredini dužeg dvorišnog pročelja. Za temelje je korišten kamen, a sve stijenke tradicijske kuće izgrađene su masivnim hrastovim planjkama spojenima na „hrvaški vugel“. Drugim dužim dvorišnim pročeljem proteže se na katu drveni trijem „ganjk“, na koji vode jednostavne drvene stepenice, a iz trijema je omogućen pristup u stambene prostorije kata. Troprostornost je osnovna karakteristika organizacije prostora.“

Tradicijska okućnica na kbr. 21, <https://registar.kulturnadobra.hr/#/details/Z-5734>

7. Pavlinski samostan sv. Petra na Petrovoj gori na vrhu Mali Petrovac (Z-3260)

Samostan na Petrovcu osnovan je 1303. i smatra se jednim od najstarijih pavlinskih samostana u Hrvatskoj. Stradao je u vrijeme turskih napada 1451.¹³³ Samostan je nakon toga u nekoliko navrata obnavljan, a redovnici su ga napustili 1545. godine. Posjed preuzimaju krajišnici, koji na njemu grade jedan od najvećih zidanih čardaka u tom području i nazivaju ga Petrovac. Krajišnici su napustili Petrovac nakon razvojačenja Vojne krajine dok stanovništvo iz pograničnih krajeva naseljava prostor Petrove gore. Na ostacima srednjovjekovne samostanske crkve izgrađen je pravoslavni hram silaska Svetog Duha. Ostaci samostana su istraženi, konzervirani i prezentirani 2016. Prostor oko samostana uređen je za vanjske edukativne aktivnosti ornitološkog parka Petrovac.

Slika 45. Pavlinski samostan, Izvor: <https://dvorcistarigradovi.weebly.com/global/pavlinski-samostan-sv-petra-petrova-gora>

8. Arheološko nalazište Slavsko Polje (Z-7109)

Istraživanja koja su provedena na arheološkom lokalitetu u zaseoku Pajići u Slavskom polju upućuju na to da se radi o srednjovjekovnom nalazu ostataka osmerokutne građevine datirane u vrijeme od 14. do 16. st. n. e.

---

¹³³ Pleše, T. (2006) "Redni broj 104, Lokalitet: Pavlinski samostan sv. Petra", Hrvatski arheološki godišnjak, 3/2006, 193-195.

9. Arheološko nalazište Kirin (Z-6753)

Ostaci gradine Kiringrad nalaze se između rječica Velike i Male Trepče, na sjevernom rubu sela Donji Kirin na izdvojenom brijegu (kota 195) koji dominira u dolini. Oko gradine prostirale su se obradive njive i pašnjaci.¹³⁴

Slika 46. Kirin - Stari grad u širem krajoliku, na desnom dijelu brijega (1912.), Izvor: <http://fototeka.min-kulture.hr/hr/Predmet/16300/3>

Na lokalitetu možemo pratiti slojevitost kulturnog naslijeđa (3. st. p. n. e. - 16. st. n. e.) od prapovijesti tj. fosilnih ostataka, nalaza koji se mogu uvrstiti u Lasinjsku kulturu¹³⁵, nalaza glinenih figurica iz brončanog doba koji su usporedivi s nalazima idola na Turskoj kosi, nalaza

¹³⁴ Balen, Letunić, D. (1987) „Prehistorijski nalazi s gradine Kiringrad“, Vjesnik arheološkog muzeja u Zagrebu, Vol. 20 No. 1, 1-30.

¹³⁵ „Lasinjska kultura formirala se mirnim putem u većem dijelu sjeverne Hrvatske na podlozi kasne sopotske, vinčanske i lendelske kulture u 4. tisućljeću pr. Kr. Premda predstavnik eneolitika, po načinu života vjerna je tradicijama kasnog neolitika. Ime je dobila po nalazištu Lasinja na Kupi. Dostupni radiokarbonski datumi nalaza s područja kontinentalne Hrvatske smještaju ovu kulturu od 4350. do 3900. godine pr. Kr.

Naselja Lasinjske kulture smještena su najčešće na manjim brežuljcima blizu potoka ili rijeka. Otvorenog su tipa i u pravilu jednoslojna i raširena na velikoj površini. Uglavnom su to zaseoci ili farme međusobno udaljeni 1-2 km povezani u grupacije te se pretpostavlja da se radi o obiteljskim zajednicama.“

Lasinjska kultura, <https://amz.hr/hr/virtualni-muzej/vodici-kroz-stalni-postav/pretpovijest/bakreno-doba/lasinjska-kultura/>

starohrvatskih grobova i nalaz ranog krajiškog čardaka za obranu od Turaka.¹³⁶ Arheološka zona Kirin u naselju Kirin ima izuzetnu arheološku i kulturno-povijesnu vrijednost te se ubraja u jedne od najznačajnijih arheoloških nalazišta u Hrvatskoj.¹³⁷

Slika 47. Glinena figurica (6. - 3. st. pr. Kr.), Kirin, Izvor: <https://www.arheoloska-udruga-kremen.hr/2011/02/06/ki-ringrad/>

Kulturni krajobraz u Prostornom planu Sisačko-moslavačke županije¹³⁸

Sukladno Prostornom planu Sisačko-moslavačke županije ostaci cistercitske opatije, kao arheološki lokalitet sa svojim okruženjem, uvršten je u kategoriju kulturnog krajobraza od nacionalnog značaja. Lječilište u Topuskom sa slijedom parkova (Opatovina, Engleski park, Nikolino brdo) uvršten je u kategoriju kulturnog krajobraza od županijskog značaja kao krajolik oko povijesnih građevina i sklopova. Utvrda i pavlinski samostan u Velikom Petrovcu uvršteni su u kategoriji kulturnog krajobraza od županijskog značaja kao krajolik u okruženju arheoloških lokaliteta.

¹³⁶ Čučković, L. (2006) "Redni broj 101: Lokalitet Kiringrad", Hrvatski arheološki godišnjak, 3/2006, 190-191.

¹³⁷ Arheološko nalazište Kirin, <https://registar.kulturnadobra.hr/#/details/Z-6753>

¹³⁸ *** (2001, 2010, 2017, 2019) Prostorni plan Sisačko-moslavačke županije (Službeni glasnik Sisačko - moslavačke županije 4/01., 12/10., 10/17., 12/19. i 23/19.-pročišćeni tekst), Sisak.

Smjernice iz Konzervatorskih podloga za općine Topusko i Gvozd

U smjernicama sadržanim u Konzervatorskoj podlozi¹³⁹ koja je rađena za izradu Prostornog plana uređenja Općine Topusko ističe se, radi zaštite kulturnih dobara, da je potrebno:

- za povijesnu jezgru Topuskog izraditi dokumentiranje, analizu i vrednovanje urbanističkih i arhitektonskih struktura povijesne jezgre s prijedlogom njihovog očuvanja i obnove te sistematski provoditi arheološka istraživanja i izraditi projekt prezentacije arheološkog parka
- izraditi Urbanistički plan uređenja naselja Topusko, a za područje oko crkve Sv. Marije u Perni zbog zaštite kulturno povijesnih vrijednosti predlaže se izrada Detaljnog plana uređenja
- etnološko istraživanje i dokumentiranje najvrjednijih primjera tradicijske arhitekture te arhitektonsko snimanje preostalih primjera tradicijskih gospodarskih građevina (mlinova)
- provesti arheološka istraživanja i dokumentiranje starog grada Perne
- za zone kulturnog krajolika Petrove gore i doline rijeke Gline, na temelju kartiranja postojećeg načina korištenja i valorizacije prostora, preporučuje se izrada prostornih planova područja posebnih obilježja, a u suradnji s lokalnim stanovništvom
- kultivirani agrarni krajolik potrebno je očuvati od daljnje izgradnje u najvećoj mogućoj mjeri te usmjeravati izgradnju objekata interpolacijama unutar izgrađene strukture naselja.

U smjernicama Konzervatorske podloge¹⁴⁰ koja je rađena za izradu Prostornog plana uređenja Općine Gvozd ističe se potreba:

- oživljavanja povijesnih oblika naseljenosti: sela, zaselaka u okviru njihovog prostornog okruženja, povijesne matrice, parcelacije i tradicijske građevne strukture
- revitalizacije napuštenih sela i zaselaka, etnološke, arhitektonske i ambijentalne vrijednosti
- očuvanja povijesne slike prostora i karakterističnih vizura
- zadržavanja i očuvanja karakterističnih toponima, naziva sela, brežuljaka i potoka, od kojih neki imaju povijesno (arheološko) i simboličko značenje
- istraživanja i prezentaciju arheoloških nalaza i mjesta važnih za lokalnu ali i nacionalnu povijest.

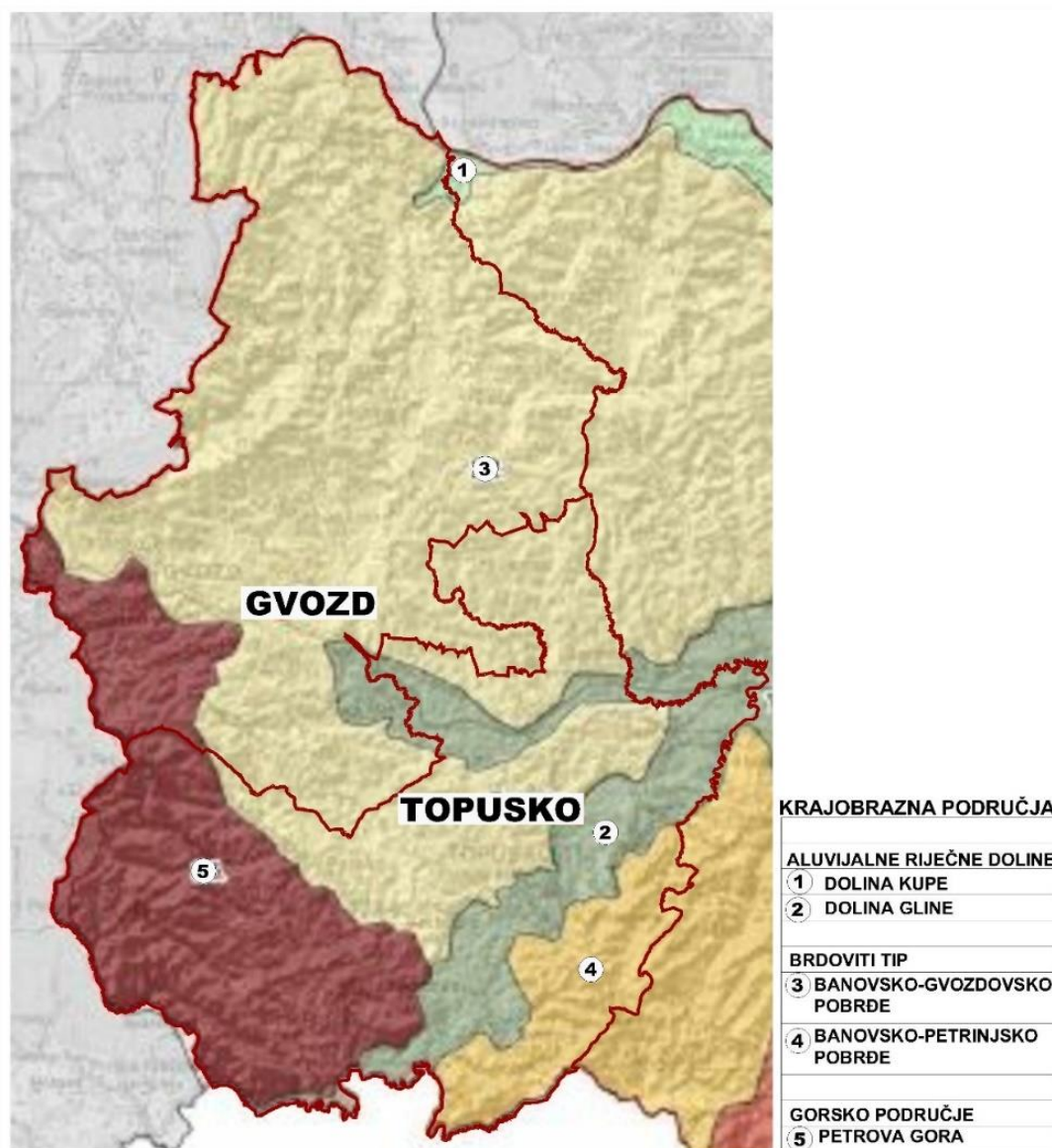
---

¹³⁹ *** (2003) Konzervatorska podloga za Prostorni plan uređenja Općine Topusko, Konzervatorski odjel u Zagrebu, Uprava za zaštitu kulturne baštine, Ministarstvo kulture, Zagreb.

¹⁴⁰ *** (2001) Konzervatorska podloga za Prostorni plan uređenja Općine Gvozd, Konzervatorski odjel u Zagrebu, Uprava za zaštitu kulturne baštine, Ministarstvo kulture, Zagreb.

Studija krajobraznih vrijednosti Sisačko-moslavačke županije¹⁴¹

Za područje Sisačko - moslavačke županije izrađena je Studija krajobraznih vrijednosti. Sukladno Studiji unutar obuhvata općina Topusko i Gvozd prepoznata su tri krajobrazna tipa: aluvijalne riječne doline, brdovito područje i gorsko područje.

Slika 48. Krajobrazna područja, Izvor: Studija krajobraznih vrijednosti Sisačko-moslavačke županije, IRES EKOLOGIJA d.o.o. za zaštitu prirode i okoliša, Zagreb, 2019., str.74.

¹⁴¹ ***(2019) Studija krajobraznih vrijednosti Sisačko-moslavačke županije, IRES EKOLOGIJA d.o.o. za zaštitu prirode i okoliša, Zagreb

Krajobrazni tip aluvijalnih riječnih dolina

Ovom tipu pripadaju područja dolina rijeke Kupe i Gline.

Krajobrazno područje doline rijeke Kupe obuhvaća dio naselja Trepča koje se nalazi u sjevernom dijelu Općine Gvozd. Taj dio naselja koji se nalazi uz rijeku Kupu obrastao je gustom šumom i potpuno je nepristupačan. Unutar krajobraznog područja doline rijeke Gline nalazi se manji broj longitudinalnih rastresitih naselja. Prevladava raznoliki agrarni krajobraz u kojem su prisutne obrađene površine, livade i šikare. Klimatske promjene utjecale su na značajne promjene u krajobrazu što se očitovalo uslijed poplava u dolini rijeke Gline koja je postala privremena inundacija za brdske vode s Petrove gore.

Slika 49. Meandri rijeke Gline kod Hrvatskog Sela, Izvor: <https://earth.google.com/web/@45.27986356,15.98981276,141.89835051a,4407.24499381d,35y,46.57926192h,38.27750826t,-0r> 14.11.2021.

Krajobrazni tip brdovitog područja

Brdoviti tip krajobraznog područja odnosi se na Banovsko-gvozdovsko i Banovsko-petrinjsko pobrđe. Banovsko-gvozdovsko pobrđe obuhvaća naselje Vrginmost sa selima zaseočinog tipa.¹⁴²

Krajobrazno područje Banovsko-petrinjsko pobrđe obuhvaća dijelove Starog Sela Topusko i napušteno selo Mala Vranovina, to je područje u kojem je zbog depopularizacije uslijedila sukcesija tj. nekadašnje obradive površine potpuno su prekrivene šumskom vegetacijom.

Krajobrazni tip gorskog područja

Petrova gora pripada krajobraznom tipu gorskog područja. Na obroncima su zastupljene mješovite šume hrasta kitnjaka i pitomog kestena dok su bukove šume na nadmorskoj visini iznad 450 m. Ispod vrha Mali Petrovac (512 m) nalaze se ostaci povijesnih građevina iz različitih razdoblja. Na vrhu Petrove gore izgrađen je spomenik antifašističkoj borbi i predstavlja remek djelo monumentalne komemorativne skulpture svojeg doba.¹⁴³ Naselja koja su smještena u podnožju padina zaseočinog su tipa: Pecka, Crni Potok, Malička i Perna. Na području Petrove gore osnovana je Planinarska obilaznica.¹⁴⁴

---

¹⁴²U Studiji krajobraznih vrijednosti Sisačko-moslavačke županije navodi se: „Prostrano i topografski razvedeno područje je većim dijelom vizualno zatvoreno šumskim površinama, ali nasuprot kojih se otvaraju prostori zaseoka i pripadajućih poljoprivrednih površina.“

*** (2019) Studija krajobraznih vrijednosti Sisačko-moslavačke županije, IRES EKOLOGIJA d.o.o. za zaštitu prirode i okoliša, Zagreb., 105.

¹⁴³ Spomenik je izgrađen 1981. prema idejnom rješenju kipara Vojina Bakića.

¹⁴⁴ Planinarska obilaznica Petrova gora, <http://info.hps.hr/putovi/www/static/obilaznice/Planinarska%20obilaznica%20Petrova%20gora.pdf>

Pregled zaštićene prirodne baštine¹⁴⁵

Na prostoru općina Gvozd i Topusko u kategoriji značajnog krajobraza zaštićena je Petrova gora, Cret Đon močvar u Blatuši zaštićen je u kategoriji posebnog botaničkog rezervata, ujedno je i dio ekološke mreže¹⁴⁶ (Cret Blatuša HR2001001) područja značajno za očuvanje vrsta i stanišnih tipova kao i dio uz rijeku Kupu (Kupa HR20000642).

1. Petrova gora¹⁴⁷

Istočni i sjeveroistočni dio Petrove Gore i područje Biljeg proglašen je 1969. značajnim krajobrazom u površini od 2734,91 ha. Cilj proglašenja bio je očuvanje jedinstvenog šumskog ekosustava i staništa velikog broja biljnih i životinjskih vrsta te zbog krajobrazne i povijesne vrijednosti. Petrova gora je stara geološka formacija, bogata vodom i specifičnom šumskom vegetacijom (hrast kitnjak, pitomi kesten, bukove šume). Optimalan sastav šumskih zajednica, obilje vode i hrane tijekom cijele godine, dovoljno livadnih i pašnjačkih površina te relativan mir u šumi stvaraju idealne stanišne uvjete za veliki broj životinjskih vrsta. Prostor je izrazito raščlanjen, a obilježava ga gusta dolinska mreža duboko usječenih dolina i jaruga te hrptovi strmih padina različite orijentacije. Zbog geološke građe i geomorfoloških obilježja tereni su osjetljivi na pojavu klizišta i bujica.¹⁴⁸

2. Cret Đon močvar u Blatuši

Područje creta Đon močvar je najveće i najstarije cretno nalazište u Hrvatskoj, zaštićeno je u kategoriji posebnog botaničkog rezervata 1964.(ukupne površine 17,42 ha), a kasnije je obuhvaćeno i Ekološkom mrežom (ukupne površine 42,12 ha). Područje creta su stanovnici u prošlosti koristili kao poljoprivrednu površinu međutim uslijed depopularizacije uslijedila je sukcesija vegetacije.¹⁴⁹

---

¹⁴⁵ *** (2001, 2010, 2017, 2019) Prostorni plan Sisačko-moslavačke županije (Službeni glasnik Sisačko-moslavačke županije 4/01., 12/10., 10/17., 12/19. i 23/19.- pročišćeni tekst), Sisak.

¹⁴⁶ Ekološka mreža Natura 2000 je koherentna europska ekološka mreža sastavljena od područja u kojima se nalaze prirodni stanišni tipovi i staništa divljih vrsta od interesa za Europsku uniju, a omogućuje očuvanje ili povrat u povoljno stanje očuvanja određenih stanišnih tipova i staništa u njihovu prirodnom području rasprostranjenosti.

¹⁴⁷ Staro ime za Petrovu goru je Gvozd što znači šuma. Ime Petrova gora dobila je po hrvatskom kralju Petru Svačiću koji je poginuo u bitci protiv Ugarske na gori u 11. st.

¹⁴⁸ Petrova gora, <https://www.dinarskogorje.com/pobr273a-scaronireg-prostora-petrove-gore.html>

¹⁴⁹ Cretovi su specifična močvarna staništa koja se odlikuju velikom količinom vode tijekom cijele godine i malom količinom hranjivih tvari. Ta staništa su ostatak vegetacije ledenih doba koja su završila prije otprilike 10 000 godina.

4. PROSTORNI POTENCIJALI OPĆINE TOPUSKO I GVOZD

4. 1. Pregled prostornih potencijala

Prostorni potencijali promatranog područja baziraju se na povoljnom geoprometnom položaju, relativno velikim površinama poljoprivrednog zemljišta, šumskim kompleksima, mnogobrojnim čistim vodotocima, termalnim izvorima, geomorfološkim karakteristikama reljefa, rasprostranjenosti i očuvanosti prirodne i kulturne baštine te nenarušenoj ekološkoj ravnoteži prostora. Prostorni potencijali utvrđeni su prepoznavanjem zajedničkih načela prostornog razvoja i društvenog djelovanja unutar usvojenih paradigmi razvoja ruralnih područja s odrednicama i smjernicama iz Planova, Programa i Strategija koje se odnose na obuhvat depopulariziranog područja ili mogu imati utjecaja na njegov razvoj te analiziranjem specifičnih obilježja pojedinih naselja ili grupe naselja nakon obilaska terena.

Usvojene paradigme:

1. Suradnja i partnerstvo urbanih, suburbanih i ruralnih područja
2. Pristup temeljen na osobitostima mjesta - inovativnost u korištenju lokalnih energetske resursa, poljoprivrede i šumarstva
3. Inovativni načini ostvarivanja javnih usluga
4. Atraktivnost kulturne baštine
5. Očuvanje ekosustava i bioraznolikosti.

Planovi, Programi, Strategije:

1. Studija krajobraznih vrijednosti Sisačko-moslavačke županije
2. Studija zaštite prirodne baštine Sisačko-moslavačke županije
3. Strateški razvojni program Općine Gvozd 2015. - 2020.
4. Strateški razvojni program Općine Topusko 2015. - 2020.
5. Prostorni plan uređenja Općine Topusko (uključujući Konzervatorsku podlogu)
6. Prostorni plan uređenja Općine Gvozd (uključujući Konzervatorsku podlogu)

Kao dopunske Studije i Strategije korištene su:

1. Studija za upravljanje kvalitetom u turizmu Sisačko-moslavačke županije¹⁵⁰
2. Strategija razvoja urbane aglomeracije Zagreb za razdoblje do 2020.¹⁵¹
3. Studija društvenih i prostornih promjena u Gradu Zagrebu - suburbana i ruralna područja¹⁵²

Utvrđeni prostorni potencijali općina Topusko i Gvozd

1. Geoprometni položaj (blizina urbane aglomeracije Zagreb)

Sjeverni dio općine Gvozd udaljen je desetak kilometara od oba mosta na rijeci Kupi smještenih u naseljima Lasinja i Pokupsko kojima prolaze vertikalni prometni pravci koji spajaju područje urbane aglomeracije Zagreba i ruralna depopularizirana područja Sisačko-moslavačke županije. Ti rubni južni dijelovi urbane aglomeracije Zagreba također su rijetko naseljeni i imaju visoku krajobraznu kvalitetu kao i područje općina Gvozd i Topusko. S pretpostavkom razvoja Topuskog u regionalni Lječilišni centar te povezivanja sa Zagrebom uspostavom „zelenih cestovnih koridora“ i ciklo ruta preko Vukomeričkih Gorica afirmirao bi se ruralni prostor i Zagrebačke i Sisačko-moslavačke županije. Također moguća je kružna veza obilaska sa zagrebačke obilaznice što predstavlja dodanu vrijednost.¹⁵³ Povezivanje i umrežavanje krajobraznih prostora susjednih županija s ciljem zajedničkog doprinosa afirmaciji prostora dosad uglavnom nije bilo zastupljeno u prostorno planskoj dokumentaciji međutim nove Europske paradigme naglašavaju **suradnju i partnerstvo urbanih, suburbanih i ruralnih područja**. U strateškim razvojnim programima obje općine istaknuto je unaprjeđenje sustava zelene infrastrukture kao alata za planiranje prostora na lokalnoj razini koji koristi prirodu za postizanje ekološke, gospodarske i društvene koristi, zatim izgradnju nove i unaprjeđenje postojeće cestovne infrastrukture kao i promišljanje turističkog identiteta razvojem selektivnih oblika turizma kao što je ciklo turizam.

---

¹⁵⁰ *** (2020) Studija za upravljanje kvalitetom u turizmu Sisačko-moslavačke županije, Institut za turizam, Zagreb.

¹⁵¹ *** (2017) Strategija razvoja urbane aglomeracije Zagreb za razdoblje do 2020. godine, Gradski ured za strategijsko planiranje i razvoj grada, Grad Zagreb, Zagreb.

¹⁵² *** (2021), Studija društvenih i prostornih promjena u Gradu Zagrebu - suburbana i ruralna područja, Sveučilište u Zagrebu, Arhitektonski fakultet, Zavod za urbanizam, prostorno planiranje i pejzažnu arhitekturu, Zagreb.

¹⁵³ Moguća kružna veza sa zagrebačke obilaznice smjerom čvor Lučko - autocesta A-1 - čvor Donja Zdenčina - Lasinja - Ostrožin - Vrginmost - Perna - Crni Potok – Topusko - Bović - Pokupsko - Kravarsko - čvor Velika Gorica Jug - autocesta A-11 - čvor Buzin.

2. Geotermalni izvori i zaštićena povijesna jezgra naselja Topusko

Iskorištavanje geotermalnih izvora i podzemnih ležišta geotermalne vode smještenih uz zaštićenu povijesnu jezgru naselja Topusko osnova su za gospodarski razvoj i oživljavanje ne samo općine Topusko već i susjednih jedinica lokalne samouprave. **Pristup temeljen na osobitostima mjesta - inovativnost u korištenju lokalnih energetske resursa, poljoprivrede i šumarstva uz atraktivnost kulturne baštine** jedna je od polaznih paradigmi europskoga razvoja ruralnih područja stoga projekt "Topusko-pametni termalni grad", koji je općina Topusko pokrenula, dokazuje da se lokalna zajednica uklopila u razvojne održive trendove. Osim za proširivanje i modernizaciju kapaciteta zdravstvenog, kongresnog, sportsko-rekreacijskog i izletničkog turizma, geotermalna energija planira se iskorištavati izravno za razvoj toplovodne mreže naselja Topusko, grijanje plastenika i staklenika te za proizvodnju električne energije. Izgradnja postrojenja za eksploataciju, cijevni prijenos te postrojenje za pretvorbu energije mogu imati u fazi korištenja značajan utjecaj na krajobrazno okruženje, naročito u osjetljivim slikovitim područjima te na područjima velike vidljivosti kao što je područje naselja Topusko, stoga zahtijeva temeljitu prostornu analizu mogućnosti najpovoljnijeg smještaja kako bi i dalje ostale sačuvane sve komponente za održivi razvoj Topuskog i omogućeno kandidiranje za upis u Europsku kulturnu rutu povijesnih termalnih gradova.

3. Raznovrsnost krajobraznih područja i rasprostranjenost kulturne i prirodne baštine

Očuvani krajolici uz rijeku Glinu, potoke Veliku i Malu Trepču te krajolik Petrove gore koji su sinteza prirodnih, pejzažno-reljefnih osobitosti i antropogenih djelatnosti, atraktivni su za razvoj cikloturizma i pješačkih ruta. Evidentiranjem, sanacijom i rekonstrukcijom vodenica na rijeci Glini, potocima Mala Trepča, Velika Trepča, Čemernica i Perna stvara se baza za osmišljavanje kulturnih ruta-putova vodenica koje zbog svoje raščlanjenosti i brojnosti imaju potencijal da postanu zanimljivo ruralno turističko područje u Hrvatskoj.¹⁵⁴ Razmještaj arheoloških lokaliteta iz brončanog doba nudi mogućnost osmišljavanja kulturno povijesne rute koja povezuje Tursku Kosu, koja je jedan od najznačajnijih europskih lokaliteta po brojčanoj zastupljenosti idola, s

---

¹⁵⁴ Mlinovi i vodenice su važni elementi kao samostalni objekti tradicijske gospodarske baštine, njihovi lokaliteti označavaju mjesta susreta ljudi i razmjene dobara a također su jedan od najznačajnijih kvalitativnih dijelova određene kulturno povijesne cjeline i kulturnog krajolika. Osnovna uloga mlinova bila je mljevenje žita. U blizini vodenica nastala su kupališta, pojilišta za stoku, namakala se konoplja ili se pralo rublje. Projekt "Vode i mlinovi Zrinske gore" provodili su članovi Društva "Terra banalis" tijekom 2018. kada su između ostalih istraživali i analizirali lokalitete mlinica na području Općine Topusko., <https://zastita-priode-smz.hr/izlozba-vode-i-mlinovi-zrinske-gore/>

arheološkim lokalitetom Kiringrad. Mreža arheoloških lokaliteta srednjovjekovnih utvrda Ostrožin, Kirin, Pernik, Bović i Mali Petrovac koji su osim svoje kulturne vrijednosti i panoramske točke, potencijalna su odmorišna tj. mjesta uz ciklo i pješačke rute te rute panoramskog jahanja. Brojnost antifašističkih memorijalnih spomenika na ovom području, od kojih su neki remek djela suvremenog kiparstva 20. st., potencijal su za razvoj povijesnog turizma ili kao nadopuna prirodnoj baštini.¹⁵⁵ Naročito istaknuta prirodna vrijednost u Općini Gvozd je posebni botanički rezervat Cret Đon močvar u Blatuši koji je najraznolikiji i najstariju cret u Hrvatskoj te je prepoznat kao turistička atrakcija od regionalnog značaja.¹⁵⁶ Zbog svojih prirodnih osobitosti značaja, turističkog potencijala, središnjeg položaja unutar prostora obuhvata, blizine nalazišta treseta u Topuskom, područje oko creta je potrebno je usmjeriti na edukativno-turističke sadržaje, osnivanje bio-edukacijskog centra za cretna staništa naglasilo bi vrijednost i važnost lokaliteta. **Očuvanje ekosustava i bioraznolikosti te atraktivnost kulturne baštine** već su odavno prepoznate kao paradigme razvoja ruralnih područja te su uključene kao razvojni elementi kako u strateške razvojne planove općina tako i u prostorne planove u kojima se u smjernicama navodi potreba za dodatnim etnološkim istraživanjima i dokumentiranjem najvrjednijih primjera tradicijske arhitekture između ostalog i radi razvoja selektivnih oblika turizma kao što je kulturni i povijesni turizam.

4. Šumske površine

Šumske površine zauzimaju oko 30% teritorija općina Gvozd i Topusko, a njihove sastojine sadrže kvalitetnu drvenu masu (bukva, hrast kitnjak, pitomi kesten, grab, jasen) koja se iskorištava međutim važno je naglasiti da su održivo upravljanje šumama i njihova zaštita ključni za **očuvanje ekosustava i bioraznolikosti** i borbu protiv klimatskih promjena. Šumski kompleksi potencijal su za razvoj lovnog turizma na osnovu brojnosti autohtone divljači koja se reproducira prirodnim putem u otvorenim lovištima koja ne ograničavaju njene dnevne i sezonske migracije. Tradicijske drvene kuće, koje se nalaze u udaljenim zaseocima napuštenih naselja, pozicionirane su uz lovišta (područja u naseljima Batinova Kosa, Bukovica, Malička, Perna, Pecka, Crni Potok, Gornja Trstenica), samo na nekoliko lokacija su obnovljene i prenamijenjene u smještajne jedinice u funkciji lovnog turizma dok je potencijal za proširenje takve ponude puno veći.

---

¹⁵⁵ Monumentalni spomenik na vrhu Petrove gore sa visinom od 37 m, istaknuta je prostorna točka.

¹⁵⁶ ***(2020) Studija za upravljanje kvalitetom u turizmu Sisačko-moslavačke županije, Institut za turizam, Zagreb.

Sakupljanje šumskih plodova je tradicionalna gospodarska aktivnost ovog područja, a ujedno i potencijal da postane jedan od sadržaja turističko-rekreativne ponude. Potencijal razvoja apišumarstva tj. interakcije između pčelarstva i šumarstva koji se očituje kod naprednog pčelarenja i umanjivanja negativnog utjecaja klimatskih promjena na pčele preporučenom sadnjom medonosnog drveća prilikom obnove šuma koji nadalje pruža priliku za razvoj apiterapije kao zdravstvenog segmenta pčelarskog turizma. Strateški razvojni programi obje općine potiču razvoj održivog korištenja prirodnih resursa putem selektivnih oblika turizma kao što su lovni i rekreativni turizam.

5. Tlo i klimatski uvjeti, vode i napuštena tradicijska gospodarstva

U svojim Strateškim razvojnim programima obje općine opredijelile su se za poticanje te pružanje potpore primjene novih tehnologija u ekološkoj proizvodnji poljoprivrednih proizvoda (povrtlarstvo, voćarstvo, vinogradarstvo, pčelarstvo, peradarstvo i stočarstvo na otvorenim površinama, uzgoj ljekovitog bilja i dr.) uz **očuvanje ekosustava i bioraznolikosti**. Tipovi tla koji prevladavaju na području općine Gvozd pogodni su za proizvodnju raznih trava i žitarica koje služe kao stočna hrana, a brdoviti teren i povoljni klimatski uvjeti idealni su za ekstenzivni način uzgoja goveda, koza i ovaca. Blagi nagibi tereni na priobalju na području općine Topusko pogodni su za plantažno voćarstvo. Potencijal ekološki održivih površina na kojima se nalaze izvorišta pitke vode potrebno je zaštititi od intenzivne poljoprivredne proizvodnje i ostalih aktivnosti koji bi mogle narušiti ekološku ravnotežu kako bi se ta područja mogla biti osnova za razvoj organske poljoprivrede.

Velik broj tradicijskih kuća i gospodarstva razasute su po napuštenim i opustjelim zaseocima od kojih su neke izgrađene još krajem 19. st. kada je nakon razvojačjenja Vojne krajine na ovom prostoru živjelo preko 20 000 stanovnika. Uz ekološke površine i izvorišta pitke vode ti lokaliteti potencijalna su mjesta za osnivanje eko sela tj. zajednica koje između ostalog promoviraju samoodrživa domaćinstva, permakulturni pristup i gradnju prirodnim materijalima. U prostornim planovima istaknuta su povijesna naselja seoskih obilježja (Blatuša, Bović, Gornja Čemernica, Šljivovac, Ostrožin, Perna, Malička, Vorkapić, Staro Selo Topusko) u kojima su sačuvane cjeline etno kulturne baštine.

U ruralnim područjima kao inovativni način oživljavanja potencijala tradicionalne poljoprivrede promiče se društveno angažirana poljoprivreda s ciljem uključivanja širih društvenih slojeva edukacijom, stjecanjem iskustava, zapošljavanja, terapijskog vrtlarstva i ostalih oblika terapija, a može uključivati mogućnost povremenog ili stalnog zapošljavanja osobama iz marginaliziranih skupina, poticanje zajedničkog druženja i rekreacije za stanovnike starijih dobnih skupina od strane lokalne uprave, volonterske akcije, proširivanje znanja o suvremenim kretanjima u eko poljoprivrednoj proizvodnji i seoskoj kulturi u svrhu razvoja svijesti o očuvanju okoliša među mladima i ostalo.¹⁵⁷

6. Napuštene javne zgrade

Kao posljedica izrazite depopularizacije u obje općine preostao je velik broj napuštenih i devastiranih područnih škola, društvenih domova, objekta željezničke infrastrukture i sl. koji su raštrkani po cijelom prostoru.¹⁵⁸ Seoske škole s okućnicama građene su u centralnim dijelovima sela, često upotpunjene sadržajima kao što su sportska igrališta ili spomenička obilježja te predstavljaju značajan prostorni potencijal koji se može relativno brzo aktivirati za neku od javnih društvenih namjena stoga što su u vlasništvu jedinica lokalne samouprave. Obje općine u svojim strateškim programima razvoja imaju za cilj poticanje aktivnosti civilnog društva u svrhu aktiviranja lokalnih aktera naročito malih poduzetnika i visokoobrazovnih mladih ljudi kako bi se zaustavila migracija iz ruralnih područja te se napušteni društveni objekti mogu iskoristiti za neke **inovativne načine ostvarivanja javnih usluga.**

7. Napuštena eksploatacijskih polja

Na području općine Topusko i Gvozd od davnina se eksploatirao lignit i barit, a kasnije tehničko građevni kamen, kremen pijesak, ciglarska glina, keramička i vatrostalna glina. Većina eksploatacijskih polja više nije aktivna,¹⁵⁹ a mogućnosti sanacije i eventualne prenamijene između ostalog ovise o njihovom položaju i zatečenom stanju nakon eksploatacije. Na prostoru starog glinokopa u Donjoj Čemernici, mjestu gdje se administrativno spajaju dvije općine, već je u

---

¹⁵⁷ Inkluzivna farma u Hrastovici u blizini Petrinje ističe se kao pozitivan primjer društveno angažirane poljoprivrede u Sisačko-moslavačkoj županiji.

¹⁵⁸ Zgrade zatvorenih područnih škola koje su pogodne za revitalizaciju nalaze se u naseljima Katinovac, Perna, Vorkapić, Slavsko polje, Gornja Čemernica, Blatuša, Bović, Stipan, Pješčanica, Dugo Selo Lasinjsko.

¹⁵⁹ Izuzetak su eksploatacijsko polje "Pješčanica" na kojem su potvrđene značajnije zalihe kremenog pijeska za dužu daljnu eksploataciju, a za eksploatacijsko polje „Donja Čemernica“ dana je koncesija za eksploataciju ciglarske gline.

prostornim planovima uređenja Općine Gvozd i Općine Topusko ta zona prenamijenjena za gospodarsku namjenu. Lokacija se nalazi uz državnu cestu D-6 na raskrižju za Blatušu. Otvaranjem trgovine, ugostiteljskog objekta, pilane te autobusne stanice taj je lokalitet postao okupljalište mještana iz obližnjih naselja obje općine. Obje općine planiraju ulagati u proizvodnu infrastrukturu za razvoj primarne poljoprivredne proizvodnje, skladištenja, dorade i povećanje dodane vrijednosti poljoprivrednim proizvodima. Zbog velikih financijskih ulaganja u takve vrste objekata, obzirom na broj stanovnika, trenutno nije racionalno planirati te objekte u obje općine stoga je iznalaženje zajedničke lokacije za distributivno logistički centar za razvoj ekološke poljoprivrede¹⁶⁰ te primjene nekih od modela **inovativnog načina ostvarivanja javnih usluga** prihvatljivo rješenje koje bi moglo potaknuti pokretanje poljoprivredne proizvodnje u obje općine, a lokalitet za to već postoji na području gospodarske zone u Donjoj Čemernici.

U svrhu održivog turističkog iskorištavanja s **očuvanjem ekosustava i bioraznolikosti** pojedina napuštena eksploatacijska polja mogu se koristiti u sportsko rekreacijske svrhe ili neki drugi oblik selektivnog turizma¹⁶¹

---

¹⁶⁰ Centar koji sadrži hladnjaču za voće, povrće i šumske plodove, sušaru, distributivni centar, edukacijsko-proizvodna postrojenja za preradu, testnu kuhinju, laboratorij, edukacijske prostore, prostor za malu tržnicu za prodaju lokalnih proizvoda, sajmišni prostor itd.

¹⁶¹ Npr. kopovi gline u Blatuši, koji su ispunjeni vodom, mogu se koristiti za sportski ribolov a prostor oko njih kao izletišta, izuzetno ambijentalno vrijedan položaj napuštenog kamenoloma dijabaza u Hrvatskom Selu koji je uz rijeku Glinu nameće se kao potencijalna lokacija za smještaj kampa ili robinzonskog kampa, organizirane kanu vožnje i slično.

4. 2. Oblici mogućeg korištenja prostora

Osnova za razvoj područja je potencijal Topuskog kao regionalnog centra zdravstvenog i kongresnog turizma te očuvanost voda te poljoprivrednih i šumskih površina. U ovom pregledu mogućeg korištenja prostora na osnovu utvrđenih prostornih potencijala te analize specifičnosti pojedinih naselja nakon obilaska terena, naselja su klasificirana prema svojoj primarnoj namjeni¹⁶² koja je određena sukladno tipu poljoprivredne proizvodnje koja je najzastupljenija u pojedinom naselju ili kao područje pogodno za smještaj komunalnih i poslovnih sadržaja.

Naselja Vrginmost i Topusko su označena kao administrativna i društvena središta svojih općina. Ostali linijski prostorni elementi kao što su biciklističke i kulturno-povijesne-vodeničarske rute prikazane su tako da povezuju pojedine značajne lokalitete kulturne i prirodne baštine, lokalitete pogodne za turističke i rekreacijske sadržaje, društvenu namjenu te zone gospodarske i poslovne namjene.

Karakteristični tipovi poljoprivredne proizvodnje koji su utvrđeni za svako pojedino naselje temelje se na zastupljenosti i vrsti djelatnosti kojima se bave obiteljska poljoprivredna gospodarstva i farmeri u promatranom naselju, geomorfološkim karakteristikama reljefa, stanju zemljišnog pokrova, očuvanosti tradicijske arhitekture te postojećih i planiranih gospodarskih aktivnosti u strateškim dokumentima i prostornim planovima općina.¹⁶³ Nakon provedene analize kao karakteristični tipovi poljoprivredne proizvodnje za naselja općina Topusko i Gvozd utvrđeni su ekološka poljoprivreda, voćarstvo, stočarstvo i lovstvo. Uopćeno gledajući poljoprivredne površine u općini Topusko pogodne su za povrtnu kulturu i voćarstvo dok je područje općine Gvozd pogodno za stočarstvo. Ostale karakteristične primarne namjene kao pogodni načini korištenja zemljišta su komunalna i poslovna namjena.

---

¹⁶² Određivanjem primarne namjene naselja naglašava se poljoprivredni potencijal.

¹⁶³ Topusko i Gvozd kao sjedišta jedinica lokalne samouprave izuzeti su iz određivanja primarne namjene.

Primarne namjene naselja

Ekološka poljoprivreda i eko sela

Površine naselja koje su označene primarno za ekološku poljoprivredu odnose se na naselja u kojima je u velikoj mjeri zastupljena ekološka poljoprivredna proizvodnja (primjeri eko sela Blatuša koje promiče ekološku poljoprivredu, permakulturni dizajn okućnica, očuvanje tehnike građenja tradicijskim materijalima, eksperimentiranje s oblicima i tradicijskim materijalima u svrhu održivosti građevina te ima potencijal da se proširi i privuče nove stanovnike koji podržavaju ideje zajednice i eko selo farma Srnjak u naselju Kirin) ili se u njima nalaze rekonstruirana etno sela koja se već koriste kao turistički smještajni kapaciteti te imaju razvojne mogućnosti za proširenje eko turizma (Golinja i Gornja Trstenica). Naselje Perna zbog očuvanosti velikog broja tradicijskih građevina, obnovljenih mlinica i aktivnom angažmanu mještana u svrhu prezentacije svoga sela također ima veliki potencijal da se formira kao eko selo s prezentacijom lokalne graditeljske baštine.

Voćarstvo

Naselja Gređani, Velika Vranovina, Hrvatsko selo i Staro Selo Topusko smješteni su na blagim padinama terena kojima klimatski uvjeti pogoduju već tradicionalnom uzgoju krušaka, jabuka, šljiva i lješnjaka. U Općini Topusko registriran je određen broj OPG-ova koji se bave uzgojem voćaka te očuvanjem starih sorti.

Stočarstvo

U naseljima u kojima je stočarstvo karakteristična primarna namjena zastupljene su veće pašnjačke površine, a tlo je pogodno za uzgoj ratarskih kultura od kojih se proizvodi stočna hrana. U većini naselja (Katinovac, Vorkapić, Crni Potok, Slavsko polje, Crevarska Strana, Kozarac, Bović, Čremušnica, Stipan, Šljivova, Trepča i Dugo Selo Lasinjsko) uzgajaju se krave i ovce dok se u Brnjavcu i Kirinu nalaze farme koje se bave uzgojem goveda na otvorenom. Stočarska proizvodnju na otvorenom ne zahtijeva velika početna ulaganja a napuštena sela pogodna su mjesta za osnivanje takvih farmi.

Lovstvo i lovni turizam

Naselja Mala Vranovina, Malička, Pecka, Batinova Kosa, Bukovica, Gornja Čemernica i Ostrožin su opustošena, stanovništvo je odumrlo ili raseljeno, prekrivena su uglavnom šumskim površinama te se dijelovi naselja već koriste kao privatna ili javna lovišta. Tradicijske drvene kuće koje se nalaze u udaljenim zaseocima, pogodne su za obnovu i prenamjenu u apartmane za lovni turizam.¹⁶⁴

Komunalna i poslovna namjena.

U naseljima Donja Čemernica i Ponikvari smještene su komunalne, poslovne i gospodarske zone značajne za stanovnike Općine Topusko dok naselja Pješčanica i Podgorje koja se nalaze neposredno uz Vrginmost nadopunjuju sadržajno komunalne i javne usluge za stanovnike Općine Gvozd.

Ostali prostorni elementi i značajni lokaliteti

Biciklističke i kulturno-povijesne-vodeničarske rute

Zbog dobrog geoprometnog položaj (blizina urbane aglomeracije Zagreb) i potencijala Topuskog kao budućeg centra zdravstvenog i kongresnog turizma označene su biciklističke i kulturno-povijesne-vodeničarske rute koje spajaju Topusko s ostalim naseljima u području obuhvata te se nadovezuju na biciklističke rute u Zagrebačkoj, Sisačko-moslavačkoj i Karlovačkoj županiji. Kao središnja horizontalna biciklistička ruta koja prati državnu cestu D-6 označena je ruta na prostoru koridora bivše željezničke pruge Sisak-Karlovac. Mreža postojećih obilježenih cikloturističkih ruta u Općini Topusko koja povezuje naselja i najznačajnije prirodne i kulturne lokalitete u neposrednoj blizini Topuskog preko Perne i Ponikvara s vršnim dijelom Petrove gore osnova je za daljnje proširenje rute na ostala naselja.

Turizam i rekreacija

Alternativni oblici turizma u ruralnom području su dobra osnova za stvaranje alternativnih ponuda smještaja. Kulturno-povijesne-vodeničarske rute koje se protežu duž vodenih pravaca pogodne su za povezivanje specifične ponude aktivnosti i smještaja u mini kampovima na obiteljskim

---

¹⁶⁴ U naselju Gornja Čemernica već je započeo trend prenamijene starih drvenih kuća u apartmane za smještaj lovaca.

gospodarstvima, smještaju robinzonskog tipa (za berače gljiva, kajakaše, planinare i nordijske hodače, učesnike trekking utrka, promatrače ptica) ili u glamping kampu.¹⁶⁵ U općini Topusko za smještaj kampa odabrana je lokacija uz rijeku Glinu uz napušteni kamenolom u Hrvatskom Selu dok je u Općini Gvozd odabrana lokacija u selu Kirin u blizini eko sela Srnjak gdje već postoji ponuda smještaja u obnovljenim drvenim kućama, eko poljoprivredna farma te uzgoj goveda na otvorenom.

Gotovo u svim naseljima označeni su točkasti lokaliteti prirodne i kulturne baštine. Neki od njih su obnovljeni i uređeni u svrhu izletišta i mjesta za rekreaciju (Mlin Srnjak u Boviću, Mlin Pilana u Starom selu Topusko, izletište kod Jelačić vrela u Velikoj Vranovini, Benkovo vrelo, Mollinarijevo vrelo, park šuma Nikolino brdo u Topuskom, povijesni lokalitet Petrovac, poučne staze kod creta u Blatuši) neka su djelomično obnovljena (vodenice u Perni, rekreacijski lokalitet kod jezera u Blatuši, spomeničko mjesto na vrhu Petrove gore), a većina su tek potencijalni lokaliteti za revitalizaciju i posjećivanje (označeni lokaliteti vodenica duž voeničarske rute, arheološka nalazišta Kirin i Turska kosa, utvrde Pernik, Ostrožin i Kiringrad i izletište kod jezera u Podgorju).

Društvena namjena u zgradama napuštenih osnovnih škola i inkluzivna farma

Zgrade napuštenih osnovnih škola, koje nisu u potpunosti devastirane i urušene, označene su u naseljima Dugo Selo Lasinjsko, Stipan, Bović, Pješćanica, Slavsko Polje, Blatuša, Gornja Čemernica, Perna, Vorkapić i Katinovac. Ti objekti smješteni su u reprezentativnim centralnim dijelovima naselja, okruženi prostranim dvorištima i očuvanom visokom vegetacijom uz koje često nailazimo i na memorijalna spomenička obilježja. Napuštene javne zgrade mogu se prenamijeniti u sadržaje za potrebe mještana, udruga i civilnog društva, u objekte za potrebe organiziranja socijalne pomoći stanovništvu ili kao info izletničke punktove, skautske kampove, mjesta za organiziranje tematskih likovnih kolonija i slično.

Najavom pokretanja projekta za gradnju Centra za autizam pri lječilištu u Topuskom kao nadopuna projektu predlaže se osnivanje Inkluzivna farme.

---

¹⁶⁵ Poželjno je da lokacija glamping kampa bude u blizini Topuskog zbog ponude dodatnih usluga kao što su kozmetičke i zdravstvene usluga.

Gospodarski sadržaji, iskorištavanje mineralnih sirovina i korištenje obnovljivih izvora energije

Površina gospodarske zone u Donjoj Čemernici ima potencijal da postane zajednički distributivno logistički poljoprivredni centar (zajednička hladnjača za voće, povrće i šumske plodove, prostor za malu tržnicu za prodaju lokalnih proizvoda, sajmišni prostor itd.) koji bi potaknuo pokretanje poljoprivredne proizvodnje u obje općine te bi tako osigurali kratki opskrbni lanci koji mogu poslužiti kao sredstvo za pokretanje održivih poduzeća i očuvanje poljoprivredne proizvodnje.

Postojeća gospodarska zona proizvodne namjene u Vrginmostu smješтана na cestovnom raskrižju Vrginmost – Podgorje u kojoj se nalaze stari industrijski objekti od kojih su neki obnovljeni i koriste se za drvo prerađivačku djelatnost, infrastrukturno je opremljena, direktno vezana na državnu cestu i ima mogućnosti proširenja stoga je pogodna za smještaj većeg centra za drvoprerađivačke djelatnosti i distribuciju za obje općine (proizvodni pogoni, pilane, skladišta, smještaj radnih strojeva i teretnih vozila). Gospodarskim iskorištavanjem šuma i razvojem drvoprerađivačkih djelatnosti stvara se baza za iskorištavanje biomase te moguće povezivanje i suradnja u vezi transporta, distribucije i otkupa biomase sa „Drvnim centrom Glina“ u Glini u kojem je otvorena elektrana na drvenu biomasu.¹⁶⁶

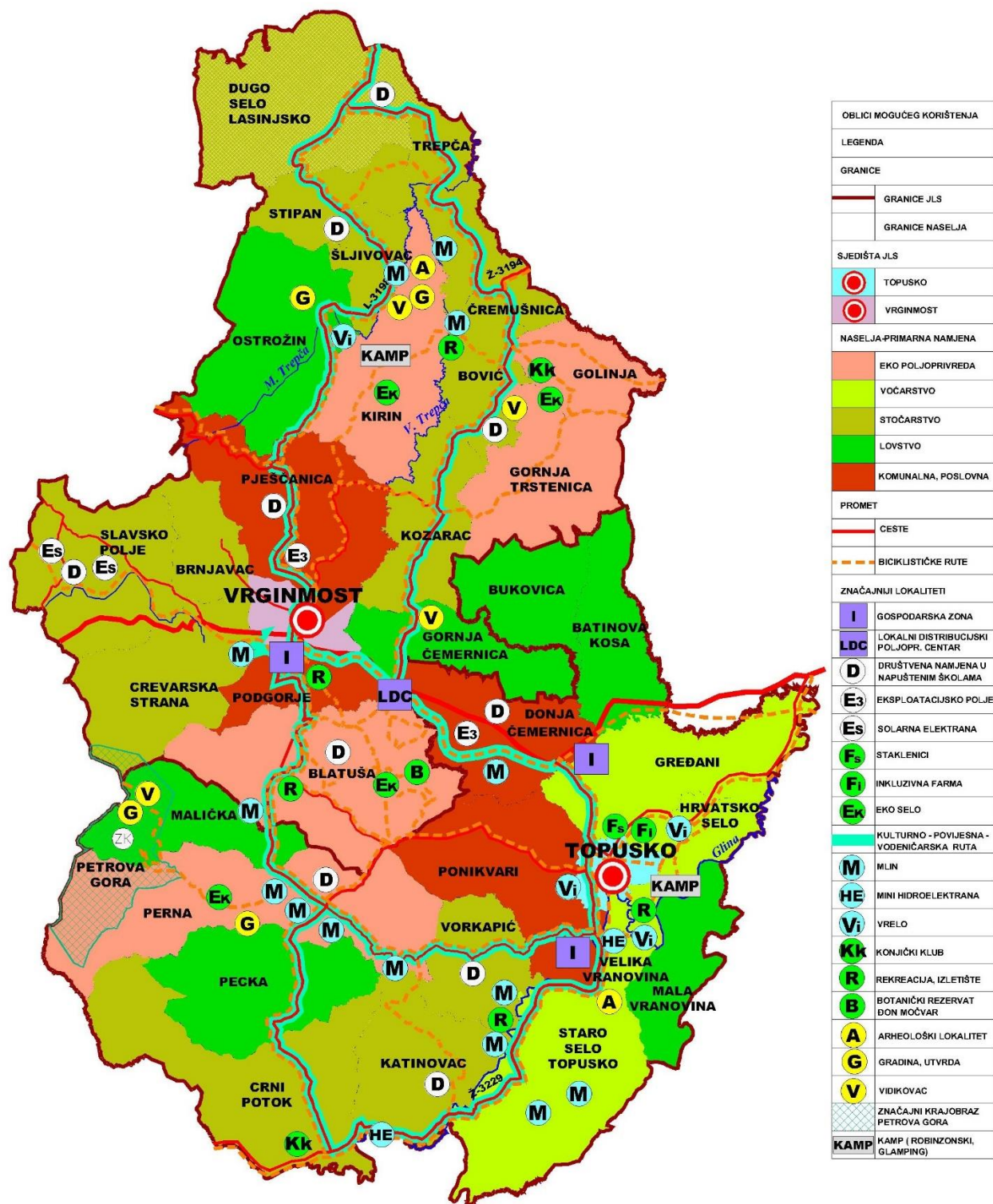
Staklenička proizvodnja cvijeća, voća i povrća u staklenicima grijanim termalnom vodom u blizini naselja Topusko planira se pokrenuti u sklopu sveobuhvatnog korištenja termalne energije u okviru projekta Topusko pametni termalni grad.

Osim iskorištavanja termalne vode kao obnovljivog izvora energije u Topuskom te dvije postojeće mini hidroelektrane na rijeci Glini, u naselju Slavsko Polje su planirane dvije lokacije za smještaj malih solarnih elektrana.

Eksploatacija mineralnih sirovina bazirana je na dva polja, na postojećem eksploatacijskom polju „Pješčanica“ gdje su nalazišta kremenog pijeska i ugljena i eksploatacijskom polju „Donja Čemernica“ na kojem se eksploatira ciglarska glina.

---

¹⁶⁶ "Drvni centar Glina" d.o.o. sa sjedištem u Glini osnovan je za preradu drva. Danas je respektabilna tvrtka s visokom stopom rasta prometa, proizvodnje i broja zaposlenih. Osim vlastite proizvodnje, tvrtka konstantno surađuje s više od 40 dobavljača drvnih proizvoda iz Hrvatske.

Slika 51. Oblici mogućeg korištenja prostora, Izvor: autorica

5. RASPRAVA I ZAKLJUČAK

Već u prvoj fazi rada analiziranjem dokumenata iz sustava strateškog planiranja i prostornog uređenja uvidjelo se da u ruralnim depopulariziranim područjima godinama nisu detaljnije istraživani njihovi prostorni potencijali. Naime, tek donošenjem Strategije prostornog razvoja Republike Hrvatske (2017) ruralna depopularizirana područja su prepoznata kao područja koja zahtijevaju drugačiji pristup u planiranju u odnosu na urbana, grafički su određena te su jasno istaknuti problemi uzrokovani negativnim demografskim procesima koji se odnose na nerazvijenu prometnu i društvenu infrastrukturu, nerazvijeno gospodarstvo, marginaliziranost u odnosu na glavne pravce razvoja, a ujedno je istaknuta rasprostranjenost i vrijednost zaštićene prirodne i kulturne baštine koje su prepoznate kao mogući pokretači razvoja. U Izvješću o stanju u prostoru Republike Hrvatske za razdoblje 2013. – 2019. (2021) dane su preporuke koje su značajne za revitalizaciju depopulariziranih područja, a daljnjom analizom uvidjela se njihova usklađenost sa strateškim dokumentima Europske unije koji determiniraju ključne smjerove i ciljeve razvoja europskog prostora i društva, naročito u suburbanim i ruralnim područjima (Europski zeleni plan i drugi). Na osnovu analize strateških dokumenata Europske unije istaknute su paradigme razvoja depopulariziranih ruralnih područja. Zbog važnosti unaprjeđenja participativnog procesa kroz edukaciju i informiranje javnosti u ruralnim područjima analizirani su primjeri pristupa revitalizaciji depopulariziranih područja koji se odnose na participativni program društveno-korisnog učenja u području održivog ruralnog razvoja, senzibiliziranje javnosti za važnost održivog planiranja krajolika uspostavom Opservatorija za istraživanje krajolika, razvoj ruralnih hub-ova i održivih zajednica.

Prostorni potencijali istražuju se u području općina Topusko i Gvozd u Sisačko-moslavačkoj županiji koje karakterizira izrazita depopularizacija, napuštanje i odumiranje značajnih dijelova naselja. Za područje obuhvata analiziran je geoprometni položaj i dostupnost, stanovništvo, tipologija prostora i grupacije naselja te razvojne planske odrednice. Za potrebe istraživanja, prostorni potencijali prepoznaju se kao tematska područja kod kojih se načela i paradigme prostornog razvoja i društvenog djelovanja ruralnog područja podudaraju s odrednicama i smjernicama iz planova, programa i strategija. Oblici mogućeg korištenja prikazani su grafički tako da su naselja klasificirana prema svojoj primarnoj namjeni koja je određena sukladno tipu

poljoprivredne proizvodnje koja je najzastupljenija u pojedinom naselju ili kao područje pogodno za smještaj komunalnih i poslovnih sadržaja. Ostali prostorni elementi prikazani su tako da povezuju pojedine značajne lokalitete kulturne i prirodne baštine, lokalitete pogodne za turističke i rekreacijske sadržaje, društvenu namjenu te zone gospodarske i poslovne namjene. Na primjeru općina Gvozd i Topusko pokazalo se da su prostorni potencijali evidentni, da nisu dovoljno istraženi i prepoznati u strateškim razvojnim programima općina, da su moguće varijacije preklapanja prostornih potencijala, da potencijali mogu stagnirati, razvijati se ili nazadovati te da su prostorni potencijali ranjivi.

Ograničenja dobivenih rezultata provedenog istraživanja očituju se u nedovoljnoj sistematičnosti analiziranja postojećeg stanja u strateškim razvojnim programima općina u kojima prostorni potencijali nisu dovoljno prepoznati, stoga nisu specificirani niti pojedini razvojni elementi i načini njihova provođenja, što je naročito primjetno u Strateškom razvojnom programu Općine Gvozd za razdoblje 2015. – 2020. Također nedostatak istraživanja očituje se u nedostupnosti podataka zadnjeg provedenog popisa stanovništva (2021.) na osnovu kojih bi se točnije mogla utvrditi područja napuštenih naselja tj. izumiranja te procijeniti daljnje kretanje broja stanovnika te raspodjele u prostoru. Uspostava kvalitetnih baza prostornih podataka u geografsko informacijskom sustavu na lokalnom nivou koja uključuje npr. prikaz nekretnina u vlasništvu države i općine, prikaz imovine koja se može dati u koncesiju ili prodaju, dinamički plan uređenja nerazvrstanih cesta, podatke o gospodarskim subjektima i poljoprivrednim gospodarstvima i sl., značajno bi pridonijela rezultatima rada.

Korištena metoda utvrđivanja prostornih potencijala može se dodatno unaprijediti provođenjem participativnog procesa te analizom međusobne uvjetovanosti prostornih potencijala u procesu aktivacije i postavljanju prioriteta provođenja.

Daljnja istraživanja u smislu potvrde utvrđenih prostornih potencijala, njihove dopune ili detaljnije razrade mogu se razvijati u procesima participacije. Uspješnost provođenja participativnih procesa za depopularizirana područja ovisi o mogućnosti aktiviranja preostalog radnog, aktivnog i mladog stanovništva, prepoznavanja zainteresiranih aktera koji ne žive na promatranom području te prepoznavanja polazne platforme za provođenje participacije (lokalno, regionalno ili neki drugi

princip) koja će dati najučinkovitije rezultate. Također daljnja istraživanja mogu ići u smjeru razmatranja optimalnog područja obuhvata za utvrđivanje prostornih potencijala depopulacijskih područja koji će najučinkovitije pridonijeti revitalizaciji prostora.

Utvrdjivanje prostornih potencijala određenog područja nužno je za učinkovitije planiranje, poticanje održivog razvoja te usklađivanje s politikama regionalnog razvoja. Tijekom Pandemije COVID-19 (koja još uvijek traje) izoliranija mjesta za boravak i mjesta u ruralnim područjima u prirodi bila su tražena te su promijenila planirana očekivanja raznih dionika u turizmu. Spoznalo se da ruralna depopularizirana područja imaju potencijale da osiguraju siguran i kvalitetan odmak i utočište onima koji traže prostornu izolaciju. U depopulariziranim područjima od izuzetne je važnosti da javna i državna poduzeća koja gospodare velikim dijelovima ruralnih područja, kontinuirano surađuju u vezi načina i oblika gospodarenja te se afirmativno prilagode zahtjevima općina u vozi pokretanja i realizacije projekata koji mogu pridonijeti gospodarskom razvoju. Širenje društvene svijesti o ranjivim skupinama društva i provođenje projekata koji će omogućiti konkretne usluge koje nedostaju u ovakvim područjima može potaknuti neke pozitivne procese. Otežavajuća okolnost za afirmaciju prostornih potencijala, a što je djelomično i razlog zanemarivanja određenih depopulariziranih područja su okolnosti iz kojih proizlazi osjećaj nesigurnosti postojećih stanovnika i potencijalnih doseljenika (teška pristupačnost, migrantske rute). Stoga je osiguranje stabilnosti i sigurnosti življenja rezolutna odrednica za takva područja, a za stvaranje povoljnog okruženja kako bi se aktivirali prostorni potencijali i ujedno ostvarili ciljevi populacijske politike potrebno je osigurati gospodarske, društvene i političke preduvjete.

6. LITERATURA I IZVORI

LITERATURA

1. Balen, Letunić, D. (1987) „Prehistorijski nalazi s gradine Kiringrad“, Vjesnik arheološkog muzeja u Zagrebu, Vol. 20 No. 1, 1-30, <https://hrcak.srce.hr/file/42913> [4.1.2022.]
2. Bilušić, Dumbović B. (2015) Krajolik kao kulturno naslijeđe, Zagreb: Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, Uprava za zaštitu kulturne baštine.
3. Bilušić, Dumbović, B.; Jakaša, Borić, V. (2008) „Topusko - urbogeneza naselja“, Radovi instituta za povijest umjetnosti, 32/2008, 269-281, <https://hrcak.srce.hr/file/98205> [4.1.2022.]
4. Čučković, L. (2006) “Redni broj: 101, Lokalitet: Kiringrad“, Hrvatski arheološki godišnjak, 3/2006, 190-191, https://min-kulture.gov.hr/UserDocsImages/arhiva/hag_2006_29_1_2010_mala.pdf [4.1.2022.]
5. Čučković, L. (2006) “Redni broj: 103, Lokalitet: Lukinić pećina“, Hrvatski arheološki godišnjak, 3/2006, 192-193, https://min-kulture.gov.hr/UserDocsImages/arhiva/hag_2006_29_1_2010_mala.pdf [4.1.2022.]
6. Čučković, L. (2006) „Redni broj 113: Lokalitet Turska kosa“, Hrvatski arheološki godišnjak, 3/2006, 207-209, https://min-kulture.gov.hr/UserDocsImages/arhiva/hag_2006_29_1_2010_mala.pdf [4.1.2022.]
7. Domić, Kunić, A. (2020) „Kolapijani – Apijanovi Peonci“, Acta Illyrica“, IV/4, 107-161, <http://acta-illyrica.bathinvs.com/index.php/acta/issue/view/4/5> [4.1.2022.]
8. Lazić, L.; Zovko, Brodarac, Z. (2019) „Povijesni pregled metalurških aktivnosti na tlu Republike Hrvatske“, Godišnjak 2019 Akademije tehničkih znanosti Hrvatske, 2019, 251-267, <https://hrcak.srce.hr/file/346632> [4.1.2022.]
9. Lukić, A. (2012) Mozaik izvan grada-tipologija ruralnih i urbaniziranih naselja Hrvatske. Samobor: Meridijani.
10. Štambuk, M. (2014) Lica nigdine-društveni i prostorni okvir razvitka hrvatskog sela. Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar.
11. Nikolić, Jakus, Z.; Pisk, S. (2021) „Banovina u srednjem vijeku“, Hrvatska revija časopis Matice hrvatske, 1/2021, 11-17, <https://www.matica.hr/hr/650/banovina-u-srednjem-vijeku-31667/> [4.1.2022.]

12. Pleše, T. (2006) "Redni broj 104, Lokalitet: Pavlinski samostan sv. Petra", Hrvatski arheološki godišnjak, 3/2006, 193-195, https://min-kulture.gov.hr/UserDocsImages/arhiva/hag_2006_29_1_2010_mala.pdf [4.1.2022.]
13. Valentić, M. (1987) „Društvena i gospodarska struktura Prve banske pukovnije 1848 - 1881. godine“, Časopis za suvremenu povijest 19, 1/1987, 19 - 76, <https://hrcak.srce.hr/file/315269> [4.1.2022.]

IZVORI

Pravni izvori

1. Uredba o ekološkoj mreži (NN 124/123, 105/15).
2. Zakon o poljoprivrednom zemljištu (NN 20/18, 115/18, 98/19).
3. Zakon o potvrđivanju konvencije o europskim krajobrazima (NN 12/02).
4. Zakon o prostornom uređenju (NN 153/13, 65/17, 114/18, 39/19, 98/19).
5. Zakon o regionalnom razvoju Republike Hrvatske (NN 147/14, 123/17, 118/18).
6. Zakon o sustavu strateškog planiranja i upravljanja razvojem Republike Hrvatske (NN 123/17.).
7. Zakon o šumama ("Narodne Novine" br. 68/18, 115/18).
8. Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara (NN 69/99, 151/03, 157/03, 100/04, 87/09, 88/10, 61/11, 25/12, 136/12, 157/13, 152/14, 98/15, 44/17, 90/18, 32/20, 62/20).
9. Zakon o zaštiti prirode (NN 80/13, 15/18, 14/19, 127/19).

Dokumentacijski izvori

- 1.*** (1997) Strategija prostornog uređenja Republike Hrvatske, Zavod za prostorno planiranje, Ministarstvo prostornog uređenja, graditeljstva i stanovanja, Zagreb.
2. *** (1999) Program prostornog uređenja Republike Hrvatske (NN 50/99).
3. *** (2001) Konzervatorska podloga za Prostorni plan uređenja Općine Gvozd, Konzervatorski odjel u Zagrebu, Uprava za zaštitu kulturne baštine, Ministarstvo kulture, Zagreb.
4. *** (2003) Konzervatorska podloga za Prostorni plan uređenja Općine Topusko, Konzervatorski odjel u Zagrebu, Uprava za zaštitu kulturne baštine, Ministarstvo kulture, Zagreb.
5. *** (2004, 2010) Prostorni plan uređenja Općine Gvozd (Službeni vjesnik 34/04, 45/10), Gvozd.

- 6.*** (2014) Demografski scenariji i migracije, Stručna podloga za izradu Strategije prostornog razvoja Republike Hrvatske, Ekonomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Katedra za demografiju, Zagreb., https://mpgi.gov.hr/UserDocsImages//dokumenti/Prostorno/StrategijaPR//Demografski_scenariji_i_migracije.pdf
- 7.*** (2014) Regionalni razvoj, sustav naselja, urbani i ruralni razvoj i transformacija prostora, Stručna podloga, Institut za turizam, Zagreb., https://mpgi.gov.hr/UserDocsImages//dokumenti/Prostorno/StrategijaPR//Regionalni_razvoj.pdf
8. ***(2016) Rudarsko-geološka studija Sisačko-moslavačke županije, Hrvatski geološki institut, Zagreb., https://www.zpusmz.hr/images/stories/studije/RGS_SMZ_2016_FINAL.pdf [4.1.2022.]
9. ***(2017) Strategija prostornog razvoja Republike Hrvatske, Hrvatski zavod za prostorni razvoj, Zagreb, (NN 106/17).
10. ***(2017) Strategija razvoja urbane aglomeracije Zagreb za razdoblje do 2020. godine, Gradski ured za strategijsko planiranje i razvoj grada, Grad Zagreb, Zagreb.
<https://www.zagreb.hr/userdocsimages/gu%20za%20strategijsko%20planiranje/Strategija%20razvoja%20Urbane%20aglomeracije%20Zagreb.pdf> [4.1.2022.]
11. ***(2017) Strateški razvojni program Općine Gvozd za razdoblje 2015.- 2020., SI-MO-RA d.o.o Sisak, Gvozd., https://www.gvozd.hr/wp-content/uploads/2017/03/Gvozd-SRP-KF-24.2.2017_opt_opt.pdf
12. ***(2017) Strateški razvojni program Općine Topusko 2014.-2020., SI-MO-RA d.o.o. Sisak, Topusko., <https://www.topusko.hr/dokumenti/pdf/Strateski%20razvojni%20program%20Opcine%20Topusko.pdf> [4.1.2022.]
13. ***(2017) Studija i strategija razvoja zelene infrastrukture grada Siska, 3E Projekti d.o.o. Zagreb, Sveučilište u Zagrebu, Agronomski fakultet, Studij krajobrazna arhitektura, Zavod za ukrasno bilje, krajobraznu arhitekturu i vrtu umjetnost, Zagreb., https://sisak.hr/wp-content/uploads/2019/02/Studija_Strategija_ZI_Sisak_web.pdf [4.1.2022.]
14. ***(2001, 2010, 2017, 2019) Prostorni plan Sisačko-moslavačke županije (Službeni glasnik Sisačko - moslavačke županije 4/01, 12/10,10/17, 12/19, 23/19- pročišćeni tekst), Sisak.
15. ***(2019) Studija krajobraznih vrijednosti Sisačko-moslavačke županije, IRES EKOLOGIJA d.o.o. za zaštitu prirode i okoliša, Zagreb., <https://www.zpusmz.hr/images/stories/studije/Studija%20krajobraza%20SM%c5%bd.pdf> [4.1.2022.]

16. *** (2020) Demografski pokazatelji u hrvatskim županijama, Hrvatska gospodarska komora, Sektor za financijske institucije i ekonomske analize, Odjel za makroekonomske analize, Zagreb. <https://www.hgk.hr/documents/demografija-zupanija-rh5e469c278533f.pdf>
17. ***(2005, 2012, 2012, 2018, 2020) Prostorni plan uređenja Općine Topusko (Službeni vjesnik 3/05, 11/12, 48/18, 50/20), Topusko.
18. ***(2020) Studija za upravljanje kvalitetom u turizmu Sisačko-moslavačke županije, Institut za turizam, Zagreb., <https://turizam-smz.hr/wp-content/uploads/2021/04/Studija-za-upravljanje-kvalitetom-u-turizmu-Sisa%C4%8Dko-moslava%C4%8Dke-%C5%BEupanije.pdf> [4.1.2022.]
19. *** (2021) Izvješće o stanju u prostoru Republike Hrvatske za razdoblje 2013.-2019. godine, Zavod za prostorno planiranje, Ministarstvo graditeljstva i prostornoga uređenja, Zagreb.
20. *** (2021) Strategija niskougljičnog razvoja Republike Hrvatske do 2030. s pogledom na 2050. godinu (NN 63/21).
21. *** (2021) Studija društvenih i prostornih promjena u Gradu Zagrebu - suburbana i ruralna područja, Sveučilište u Zagrebu, Arhitektonski fakultet, Zavod za urbanizam, prostorno planiranje i pejzažnu arhitekturu, Zagreb.

Mrežni izvori

1. Agroekologija, http://tlo-i-biljka.eu/Gnojidba/Zanimljivosti/Zanimljivosti_05-2018_Agroekologija.pdf [4.1.2022.]
2. Arheološka udruga Kremen, <https://arheonaut.wordpress.com/2011/11/30/cicina-glavica-ostrozina/> [4.1.2022.]
3. Arheološko nalazište Kirin, <https://registar.kulturnadobra.hr/#/details/Z-6753> [4.1.2022.]
4. Arheološko nalazište Turska Kosa, <https://registar.kulturnadobra.hr/#/details/Z-6065> [4.1.2022.]
5. Bioportal, <http://www.bioportal.hr/gis/> [19.6.2021.]
6. Deklaracija CORK 2.0 Bolji život u ruralnim područjima, <https://docplayer.rs/116324382-Cork-2-0-deklaracija-bolji-%C5%BEivot-u-ruralnim-podru%C4%8Djima-hr.html> [4.1.2022.]
7. Drugi hrvatski ruralni parlament, https://ruralniparlament.com/wp-content/uploads/2017/04/HRP2017_Publikacija.pdf [19.6.2021.]
8. Državni zavod za statistiku, <https://www.dzs.hr/> [4.1.2022.]

9. Dugoročna vizija za ruralna područja: za jača, povezana, otporna, prosperitetna ruralna područja EU-a, https://ec.europa.eu/regional_policy/hr/newsroom/news/2021/06/30-06-2021-long-term-vision-for-rural-areas-for-stronger-connected-resilient-prosperous-eu-rural-areas [4.1.2022.]
10. Eko art centar Eia, <http://eia.hr/> (20.6.2021.)
11. Eko selo Blatuša, <https://ekoseloblatusa.com> [19.6.2021.]
12. Elaborat zaštite okoliša za ocjenu o potrebi procjene utjecaja na okoliš za zahvat: Retenciju Kalanjevac, Općina Topusko, <http://docplayer.rs/174955041-Retencija-kalanjevac-op%C4%87ina-topusko-rn-2019-044-elaborat-za%C5%A1tite-okoli%C5%A1a-u-postupku-ocjene-o-potrebi-procjene-utjecaja-na-okoli%C5%A1-za-zahvat.html> [4.1.2022.]
13. Europska strategija za kulturnu baštinu u 21. stoljeću, <https://min-kulture.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/kulturna%20ba%C5%A1tina/Europska%20strategija%20za%20kulturnu%20ba%C5%A1tinu%20u%2021.%20stolje%C4%87u.pdf> [4.1.2022.]
14. Europski zeleni plan, <https://www.consilium.europa.eu/hr/policies/green-deal/> [4.1.2022.]
15. Gvozd, <https://www.gvozd.hr/opcina-gvozd/povijest-opcine/> [19.6.2021.]
16. Hrvatski astronomski savez, <https://www.astronomskisavez.hr/index.php/14-vijesti/351-petrova-gora-prvi-medunarodni-park-tamnog-neba-u-hrvatskoj> [4.1.2022.]
17. Hrvatski ruralni parlament, <http://ruralniparlament.com/o-ruralno-parlament/> [19.6.2021.]
18. Interpretacijski centar baštine Banovine, <https://icbb.hr/> [19.6.2021.]
19. Informacijski sustav prostornog uređenja (ISPU), <https://ispu.mgipu.hr/> [19.6.2021.]
20. Izvješće Europske komisije, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/?uri=CELEX:52020DC0241> [19.6.2021.]
21. Kružno gospodarstvo: Definicija, vrijednosti i korist, <https://www.europarl.europa.eu/news/hr/headlines/economy/20151201STO05603/kruzno-gospodarstvo-definicija-vrijednosti-i-korist> [4.1.2022.]
22. Kulturno - povijesna cjelina grada Topusko, <https://registar.kulturnadobra.hr/#/details/Z-4136> [4.1.2022.]
23. Lasinjska kultura, <https://amz.hr/hr/virtualni-muzej/vodici-kroz-stalni-postav/pretpovijest/bakreno-doba/lasinjska-kultura/> [4.1.2022.]
24. Memorijalno mjesto zgrade restorana lječilišta (Z-4412), <https://registar.kulturnadobra.hr#/de>

tails/Z-4412 [4.1.2022.]

25. Općina Gvozd, <https://www.gvozd.hr/opcina-gvozd/povijest-opcine/> [19.6.2021.]

26. Opservatorij za istraživanje krajolika Katalonije, <http://www.catpaisatge.net/eng/observatori.php> [19.6.2021.]

27. Petrova gora, <https://www.dinarskogorje.com/pobr273a-scaronireg-prostora-petrove-gore.html> [4.1.2022.]

28. Priručnik za ruralni razvoj pomoću mobilnih ruralnih hubova, http://ruralhubs.net/wp-content/uploads/2020/07/ruralhubs_prirucnik.pdf [19.6.2021.]

29. Projekt “Vode i mlinovi Zrinske gore”, <https://zastita-prirode-smz.hr/izlozba-vode-i-mlinovi-zrinske-gore/> [4.1.2022.]

30. Prvi hrvatski ruralni parlament, http://europski-fondovi.eu/sites/default/files/dokumenti/hrp_-_elektroni_ka_verzija.pdf [19.6.2021.]

31. Radionica LAG PRIZAG prezentacija (Power Point Prezentacija, slide 7), lag-prizag.hr/wp-content/uploads/2015/03/LAG-PRIZAG_Radionica-Poduzetništvo-i-Ruralni-razvoj_lanci-dodane-vrijednosti_FINAL_pptx-1.pdf [4.1.2022.]

32. Ravnomjerni regionalni razvoj i teritorijalna kohezija Republike Hrvatske, <https://hrcak.srce.hr/file/378606> [4.1.2022.]

33. Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske <https://registar.kulturnadobra.hr/#/> [4.1.2022.]

34. Ruralni hub kao model socio-ekonomskog jačanja ruralne zajednice, <https://www.bib.irb.hr/profile/33617> [4.1.2022.]

35. Rural hub Vrmdža, <https://ruralhub.rs/> [19.6.2021.]

36. Studija i strategija razvoja zelene infrastrukture grada Siska, https://sisak.hr/wp-content/uploads/2019/02/Studija_Strategija_ZI_Sisak_web.pdf [4.1.2022.]

37. Strategija EU-a za bioraznolikost do 2030. godine - Vraćanje prirode u naše živote, https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/communication-annex-eu-biodiversity-strategy-2030_en.pdf [4.1.2022.]

38. Strategija „od polja do stola“ za pravedan, zdrav i ekološki prihvatljiv prehrambeni sustav, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/HTML/?uri=CELEX:52020DC0381&from=EN> [4.1.2022.]

39. Teritorijalna agenda EU 2030, <https://territorialagenda.eu/> [4.1.2022.]

40. Tradicijska okućnica na kbr. 21, <https://registar.kulturnadobra.hr/#/details/Z-5734>), [4.1.2022.]
41. Treći hrvatski ruralni parlament, https://hmrr.hr/wp-content/uploads/2020/02/mps_-_3hrp_-_brošura-final.pdf [19.6.2021.]
42. Turistička zajednica općine Topusko, <https://www.turizam-topusko.com/smjestaj/> [19.6.2021.]
43. Vicić, L. (2012) Prezentacija Eko-sela, Ekologija i tradicija, turizam i budućnost, https://www.slideshare.net/uzt_hr/3-ekosela-uzt-v5-opt [19.6.2021.]
44. ZMAG, <https://www.zmag.hr/hr/o-nama/reciklirano-imanje.html> [19.6.2021.]
45. <http://ckhis.ffzg.unizg.hr/files/file/pdf/Desnicini-susreti/DS-2011-pdf/DS-2011-07-Roksandic.pdf> [4.1.2022.]
46. <https://dvorcistarigradovi.weebly.com/global/pavliniski-samostan-sv-petra-petrova-gora> [4.1.2022.]
47. <https://earth.google.com/web/@45.27986356,15.98981276,141.89835051a,4407.24499381d,35y,46.57926192h,38.27750826t,-0r> 14.11.2021. [4.1.2022.]
48. <https://earth.google.com/web/@45.35560128,15.86129537,133.48448843a,1787.92094172d,35y,-169.25479571h,58.12481292t,360r> [4.1.2022.]
49. <http://fototeka.min-kulture.hr/hr/Predmet/16300/3> [4.1.2022.]
50. <http://fototeka.min-kulture.hr/hr/Predmet/16671/3> [4.1.2022.]
51. <http://fototeka.min-kulture.hr/hr/Predmet/16715/3> [4.1.2022.]
52. <https://map.hak.hr/?lang=hr&s=mireo;roadmap;mid;I;6;2;0;;1> [4.1.2022.]
53. http://pubweb.carnet.hr/eia/wp-content/uploads/sites/336/2014/11/eia_zrak_igor.jpg [4.1. 20 22.]
54. <https://registar.kulturnadobra.hr/#/details/Z-5734>
55. <https://sensa.story.hr/Dobar-život/Zeleni-odabiri/a14969/Petrova-gora-Prvi-hrvatski-park-tamnog-neba.html> [4.1.2022.]
56. <https://www.arheoloska-udruga-kremen.hr/2011/02/06/kiringrad/> [4.1.2022.]
57. http://www.catpaisatge.net/eng/publicacions_coleccions.php [4.1.2022.]
58. <http://www.cro-eu.com/forum/index.php?topic=1467.0> [19.6.2021.]
59. <https://www.dinarskogorje.com/pobr273a-scaronireg-prostora-petrove-gore.html> [4.1.2022.]

60. <https://www.facebook.com/4WDMagazine/photos/a.907029326029689/907029969362958/> [4.1.2022.]
61. https://www.facebook.com/pg/konjickiklubpetrovagorakonjijahanje/photos/?ref=page_internal&tab=album&album_id=1114008678727346 [19.6.2021.]
62. <http://www.gmk.hr/Odjeli%20i%20zbirke/Arheolo%C5%A1ki%20odjel> [4.1.2022.]
63. https://www.lag-petrova-gora.hr/opcina_gvozd.html [4.1.2022.]
64. <https://www.serbia.com/phenomenon-of-vrmdza-village-the-power-of-attraction-of-rtanj/> [4.1.2022.]
65. https://www.topnet-topusko.hr/stare_razglednice_topuskog.html [4.1.2022.]
66. <https://www.zmag.hr/hr/o-nama/nasa-prica.html> [4.1.2022.]
67. <https://www.westend61.de/en/imageView/AAEF04002/blatusa-croatia-11-november-2017-aerial-view-of-autumnal-blatusa-eco-village-eko-selo-in-forest-croatia>; Royalty free image [4.1.2022.]

Neobjavljeni izvori

1. Andlar, G. (2021), Opservatorij krajobraza Banije/Banovine, prezentacija na 3. Stručnoj tribini Izazovi opstanka i razvoja ruralnog prostora održanoj online 8.6.2021. u organizaciji Hrvatskog etnološkog društva u suradnji s Hrvatskom sekcijom ECOVAST-a, Društvom povjesničara umjetnosti Hrvatske i Društvom „Terra banalis“
2. Lukić, A. (2021), Stanje i razvojne perspektive ruralne Hrvatske, prezentacija na 3. Stručnoj tribini Izazovi opstanka i razvoja ruralnog prostora održanoj online 8.6.2021. u organizaciji Hrvatskog etnološkog društva suradnji s Hrvatskom sekcijom ECOVAST-a, Društvom povjesničara umjetnosti Hrvatske i Društvom „Terra banalis“.

POPIS SLIKA

Slika 1. Sustav naselja, razvoj i problemska područja

Slika 2. Područja razvojnih specifičnosti

Slika 3. Shematski prikaz procesa održivog razvoja ruralnih prostora

Slika 4. Faze razvoja projekta

Slika 5. Vrmdža, Srbija

Slika 6. Prikaz izdanih publikacija s internet stranice Opservatorija za istraživanje krajolika Katalonije

Slika 7. Eko sela Blatuša

Slika 8. Reciklirano imanje Udruge ZMAG, Vukomerić

Slika 9. Eko art centar Eia, Bale

Slika 10. Prostorni položaj Slika 11. Prikaz najbržih smjerova dostupnosti do većih središta

Slika 12. Shematski prikaz javnih i nerazvrstanih cesta u Općini Gvozd (gore) i Općini Topusko (dolje)

Slika 13. Prostorni raspored naselja prema skupinama u odnosu na broj stanovnika

Slika 14. Prostorni raspored naselja s prikazom područja izumiranja

Slika 15. Tipologija ruralnih i urbaniziranih naselja u općinama Topusko i Gvozd

Slika 16. Grupacije naselja

Slika 17. Topusko plan iz 1904.

Slika 18. Topusko-pogled iz zraka

Slika 19. Blatne kupke (lijevo)

Slika 20. Hoteli „Toplica“ i „Petrova gora“ (desno)

Slika 21. Broj stanovnika u kotaru Vrginmost 1873. nakon razvojačenja Banske krajine

Slika 22. Vrginmost-centar

Slika 23. Vrginmost → pogled prema jugu

Slika 24. Naselja u dolini rijeke Gline

Slika 25. Talionica u Vranovini

Slika 26. Croatia Trophy utrka na području Općine Topusko

Slika 27. Konjički klub „Petrova Gora“ - terensko jahanje

Slika 28. Naselja na obroncima Petrove gore

Slika 29. Spomenik na Petrovoj gori i Međunarodni park tamnog neba

Slika 30. Naselja središnjeg prostora Slika 31. Pogled s brdskog dijela Gornje Čemernice prema Petrovoj gori

Slika 32. Naselja doline potoka Velika Trepča

Slika 33. Položaj srednjovjekovnih utvrda

Slika 34. Izletište „Mlin Srnjak“

Slika 35. Naselja u dolini potoka Mala Trepča

Slika 36. Memorijalno mjesto iz II. sv. rata u šumi Abez

Slika 37. Prikaz naselja na osnovu evidentiranog interesa za razvojem tijekom izrade prostorno planske dokumentacije do 2021.

Slika 38. Park Opatovina, stara razglednica

Slika 39. Topusko - Ruševine cistercijske opatije 1940.

Slika 40. Lječilišna restauracija

Slika 41. Keramičke figurice - idoli

Slika 42. Idoli Turska kosa 6. - 3. st. pr. Kr., Kolapijani , Keramika, modeliranje

Slika 43. Perna - ruševine starog grada, sjeverno zidno platno grada

Slika 44. Tradicijska okućnica br. 21. u Perni

Slika 45. Pavlinski samostan

Slika 46. Kirin - Stari grad u širem krajoliku, na desnom dijelu brijega (1912.)

Slika 47. Glinena figurica (6. - 3. st. pr. Kr.), Kirin

Slika 48. Krajobrazna područja

Slika 49. Meandri rijeke Gline kod Hrvatskog Sela

Slika 50. Prikaz zaštićene kulturne i prirodne baštine

Slika 51. Oblici mogućeg korištenja prostora

POPIS TABLICA

Tablica 1. Vremenska i cestovna udaljenosti po prometnim pravcima

Tablica 2. Broj stanovnika i gustoći naseljenosti

Tablica 3. Broj stanovnika po naseljima

Tablica 4. Dobna i spolna struktura stanovništva, indeks starenja i koeficijent starosti

Tablica 5. Domaćinstva

Tablica 6. Prirodno i migracijsko kretanje stanovništva

Tablica 7. Unutarnje i vanjske migracije stanovništva

Tablica 8. Procjena broja stanovnika za Općinu Topusko

Tablica 9. Procjena broja stanovnika za Općinu Gvozd

ŽIVOTOPIS

Rođena 25.7.1965. u Sisku u kojem je odrasla i završila osnovnu školu. Srednjoškolsko obrazovanje završava u CUO „Vladimir Majder-Kurt“ Sisak, smjer matematičar-informatičar. Arhitektonski fakultet Sveučilišta u Zagrebu završava 1992. Pripravnički staž završava u Zavodu za projektiranje u Sisku 1995. godine. Od 1995. do 1996. radi kao suradnik na izradi projektne dokumentacije za „Sisak-projekt“ d.o.o. i „Cro-projekt“ d.o.o. iz Siska. Stručni ispit za obavljanje poslova prostornog uređenja i graditeljstva polaže 1996. g. kada je imenovana i stalnim sudskim vještakom građevinske struke pri Županijskom sudu u Sisku. U periodu od 1996. do 2001. zaposlena je u Obrtničkoj školi u Sisku kao predavač stručnih predmeta građevinske struke. Član je Hrvatske komore arhitekata od 1999. godine.

Od 2001. zaposlena je u Zavodu za prostorno uređenje Sisačko-moslavačke županije u Sisku kao voditelj izrade prostorno planske dokumentacije. Trenutno radi kao Viši stručni savjetnik za prostorno uređenje-samostalni prostorni planer. Član je Procjeniteljskog povjerenstva Grada Siska.

IZJAVA O AUTORSTVU

Ja Valentina Šerbec, izjavljujem da sam autor specijalističkog rada pod naslovom „Prostorni potencijali depopulariziranih područja“.

Potpisom jamčim:

- da je predloženi rad isključivo rezultat mog vlastitog istraživačkog rada
- da su radovi i mišljenja drugih autora/ca koje koristim, jasno navedeni i označeni u tekstu te se nalaze u popisu literature.

U Zagrebu, _____

Potpis autorice: _____